

Prof. Dr. ISAK SHEMA

ARTI LETRAR I ISMAIL KADARESË

Ditura 2015

Prishtinë

2020

Recensues:

Prof. Dr. Bashkim Kuçuku

Prof. Dr. Liman Matoshi

Katalogimi në botim – **(CIP)**

Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

821.18.09

Shema, Isak

Arti letrar i Ismail Kadaresë / Isak Shema. - Prishtinë : Dituria
2015, 2020. – 236 f. ; 22 cm.

Titulli paralel në gjuhën frënge.

ISBN 978-9951-9001-0-2

LIBRI BOTOHET
ME RASTIN E 80-VJETORIT TË LINDJES SIME
DHE TË 60 VJETORIT TË VEPRIMTARISË
ARSIMORE, KULTURORE DHE SHKENCORE

Prof. Dr. ISAK SHEMA

L'ART LITTÉRAIRE D' ISMAIL KADARÉ

Dituria 2015

Prishtinë

2020

**ASSOCIATION INTERNATIONALE D'ÉTUDES
DU SUD-EST EUROPÉEN**

**IX CONGRÈS INTERNATIONAL
D'ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES**

**IX-th INTERNATIONAL CONGRESS
OF SOUTH- EAST EUROPEAN STUDIES
PROGRAMME**

**TIRANA, 30 AOÛT - 3 SEPTEMBRE, 2004
ACADÉMIE DES SCIENCES D'ALBANIE**

ISMAIL KADARE
ARTI DHE LETËRSIA E BËJNË JETËN MË TË BUKUR

Është një kënaqësi e veçantë të jem i pranishëm në këtë sallë dhe të marr fjalën këtu. Kënaqësia është e dyfishtë ngaqë e gjithë kjo ndodh për shkak të letërsisë, universit që unë i përkas.

Ka patur dhe vazhdon të ketë dy mendime krejtësisht të kundërta për letërsinë. Njëri, i vjetër, pakëz naiv, që besonte se letërsia, ashtu si gjithë artet, mund të bënte mrekullira për botën; mendimi tjetër, modern, rrjedhimisht aspak naiv, se letërsia dhe arti nuk i shërbejnë askujt, veç vetvetes. Në të dy këto mendime, e vërteta dhe jo e vërteta janë të përziera. Megjithatë, si njeri i artit unë kam prirjen të besoj te mrekullia.

Ka një model për këtë paradigmë: miti i Orfeut. Është quajtur me të drejtë miti më i misterioz i njerëzimit. Thelbi i tij ka të bëjë me mundësitë e artit. Orfeu arriti që me artin e tij të bëjë gjëra të pabesueshme dhe, ndonëse nuk arriti dot të kapërcente murin e vdekjes, më pranë se kushdo iu afrua së pamundurës.

E përmenda mitin e famshëm për të ardhur te një mrekulli shumë herë më e rëndomtë në dukje, por e së njëjtës natyrë. Njëzet vite më parë, në vendin tim komunist në qoftë

se dikush do t'i thoshte dikujt se ka gjasë që një ditë, një shkrimtar shqiptar do të marrë një çmim në Spanjë, për më tepër të dorëzuar nga princi trashëgimtar, ky dikush do të shpallej aty për aty i çmendur, do të prangosej e do të çohet në çmendinë. Dhe kjo do të ishte e keqja më e vogël. Sipas një versioni të dytë, ky dikush do të përfundonte në hetuesi dhe pastaj në torturë si një komplotist i rrezikshëm.

Ndoshta mund t'ju duket pak i dramatizuar ky parashikim, por unë do t'jua shpjegoj. Shqipëria, vendi im, dhe Spanja juaj, përveç një miqësie të shkurtër në shekullin XV, nuk kanë patur kurrë asnjë lidhje. Ndërprerja e plotë u bë në shekullin e kaluar, kur vendi im komunist, i shquar për prerje marrëdhëniesh, (ky ka qenë, si të thuash, specialiteti i tij), preu çdo lidhje me Spanjën.

Por si çdo gjë në botë, ashtu edhe mrekullia e letërsisë e ka një traditë. Në kohën e ngrirë për të cilën fola më lart, atëherë kur midis vendit tim dhe Spanjës nuk shkonte as vinte askush, një kalorës i vetmuar, duke shpërfillur ligjet e botës e kapërcente sa herë të donte kufirin e pakapërcyeshëm. Besoj se e merrni me mend se për kë e kam fjalën: Don Kishotin. Ishte i vetmi që regjimi komunist, – ai që gjënë më të lehtë në botë kishte ndalimin, – nuk e ndaloi dot. Don Kishoti, qoftë si libër, qoftë si personazh i jetës, ishte aq i njohur në Shqipëri, sikur ta kishte pjellë ajo vetë. Dikush mund të gjente një shpjegim për këtë paradoks: Don Kishoti ishte i marrë, dhe jo më pak i marrë ishte shteti shqiptar, ndaj ishte e logjikshme që dy të çmendurit të merreshin vesh. Duke kërkuar ndjesë për krahasimin e lajthitjes së fisme të Kishotit me lajthitjen e keqe të shtetit tim, më lejoni t'ju them se nuk ka qenë kështu dhe se krahasimi lidhet me tjetër gjë.

E bëra këtë hyrje të gjatë për të ardhur te tema kryesore e fjalimit tim të shkurtër: pavarësia e letërsisë. Don Kishoti e kapërcente kufirin shqiptar sepse ishte, veç të tjerash, i pavarur. Kur një shkrimtar shqiptar, për veprën e shkruar kryesisht në një truall dhe kohë komuniste, vjen të marrë çmim nga një mbretëri Perëndimore, kjo ndodh se letërsia për nga natyra është e pavarur.

Tema është e vjetër. Ka qenë dhe mbetet, ndoshta, shqetësimi numër një i këtij arti. Në ndryshim nga pavarësia e shteteve, pavarësia e letërsisë është globale. Ndaj dhe mbrojtja e saj e tillë është, globale. Kjo nuk e bën më të lehtë. Përkundrazi.

Pavarësia e letërsisë dhe arteve është një proces në zhvillim. Mendja jonë është vështirë të kapi përmasat e vërteta të saj. Të mësuar me pavarësinë që lidhet kryesisht me shtetet, kombet, e gjer me individin njerëzor, nuk e kemi lehtë të shkojmë më larg. Të shkosh më larg do të thotë të kuptosh se mosvarja e artit nuk është një çështje luksi, një dëshirë për ta përkryer artin. Ajo është një kushtëzim objektiv pra, e detyrueshme. Përndryshe ky univers paralel nuk do të qëndronte në këmbë. Ai prej kohësh do të binte.

Përftimi, siç thashë, është i vjetër. Prej kohësh është e njohur shprehja “republika e letrave”. Tundimi për ta parë letërsinë si botë shpirtërore, natyrisht, por me attribute lëndore gjithashtu: hapësirë, kohë, lëvizje, është i njohur, por kjo nuk mjafton. Ne e pranojmë si botë paralele referenciale, por, kur vjen puna te vizioni i plotë i saj, mendja jonë e ngushtë, konformiste e ka të vështirë ta pranojë paralelizmin, pra pavarësinë e vërtetë.

Themi e pavarur dhe aty për aty instinkti ynë i vjetër na çon tek e kundërta. Ne nuk i shmangemi dot mendimit se arti, ndonëse mund të mos varet nga shtetet, doktrinat, moda, varet megjithatë nga diçka. Dhe mendja na shkon te bota jonë reale, thënë ndryshe, vetë jeta jonë. Mendimi se letërsia varet nga jeta është gati i zyrtarizuar planetarisht. Unë do të bëja pyetjen që në vetvete ngjan heretike: a është e vërtetë kjo? Përgjigja tani për tani s'mund të jetë veç e dyzuar: nuk përjashtohet që arti të ketë lidhje me jetën, por vetëm pjesërisht.

Më lejon në pjesën përmbyllëse të fjalës sime ta shpjegoj fare shkurt këtë gjysmë herezi. Në qoftë se e pranojmë botën e letërsisë dhe arteve si botë paralele, referenciale, kemi pranuar se ajo është një botë rivale. Si rrjedhojë e kësaj, meqenëse rivaliteti çon zakonisht në konflikt, duam apo s'duam do të pranojmë se midis këtyre dy botëve, jetës dhe artit, do të ketë konflikt. Dhe konflikt ka. Herë të shpallur, herë të pashpallur. Në këtë përballje bota reale ka armët e saj kundër artit: censurën, doktrinat, burgjet. Arti gjithashtu ka mjetet e tij, fortesat, veglat, së fundi, armët e tij, shumica të fshehta. Bota reale qëllon të jetë e pamëshirshme, mizore. Arti gjithashtu nuk është një engjëll dhe mund të jetë i pamëshirshëm, mizor. Një poet romantik gjerman i përfytyronte tercinat e Dante Aligherit herë si heshta kërcënuese e herë si vegla torture për ndërgjegjet e rënduara nga krimi. Por, lufta midis dy botëve është më e ndërlikuar se ç'duket. I njëjti poet gjerman ka ngulur këmbë se disa e kanë bezdisur me armiqësinë e tyre e të tjerët me dashurinë e tyre. Sado paradoksale të duket, të shumtë janë ata që

padashur e luftojnë artin, pikërisht atëherë kur kujtojnë se e duan.

Siç shihet, pavarësia e letërsisë dhe artit bëhet përherë e më e vështirë. Megjithatë ne shkrimtarët jemi të bindur se arti nuk do të ngrejë kurrë flamurin e kapitullimit. Meqenëse përmenda këtë fjalë të trishtueshme, besoj se duhet t'i kthehem prapë vizionit të dy botëve që rrijë ballë për ballë në pritje të fitores: botës reale dhe asaj të artit.

Ka shumë dallime midis tyre, por ka një dallim kolosal që qëndron mbi gjithë të tjerat. Dallimi është ky: ndërsa në konfliktin e saj me artin bota reale qëllon që acarohet aq fort saqë turret ta shkatërrojë artin, në asnjë rast, e përsëris, në asnjë rast letërsia dhe arti nuk e sulmojnë jetën reale, për ta dëmtuar, por përkundrazi, luftojnë që ta bëjnë më të bukur, më të jetueshme. Ky është dallimi absolut midis tyre. Dhe në këtë rast një dallim i tillë nuk është gjë tjetër veçse konfirmimi më sublim i pavarësisë së vërtetë të artit.

(Fjala e plotë e Kadaresë pas marrjes së Çmimit
' Princi i Asturias', tetor 2009)

I. PJESA E PARË

KOSOVA

Sa herë kam kaluar mbi qiellin tënd, Kosovë,
Midis reve të tua të rënda, gjëmimeve të tua.
Ca pika shiu u rrokullisën nga dritarja e avionit, diç thanë.
(As ato s'mund t'i prek dot, janë përjashta.)
Një vetëtimë që kaloi përbri m'u duk se ma beri me dorë.

E pra, ky është shiu yt, retë e tua, bubullimat e tua.
Ca sinjale të shpejta, xixëllima mendimi inkandeshente.
Kurse kurrizi i gjerë i tokës sate vrapon diku poshtë,
Duket e zhduket i zymtë midis zgavrave dhe humnerave
të reve.

Largohemi vazhdimisht. Tani ti mbete prapa.
Tani krahu i avionit në qindra copa të pret.

UG

1966

VERSIONE TË POEZISË SË ISMAIL KADARESË

Ismail Kadare pas botimeve dhe ribotimeve të shumta të veprave letrare në gjuhën shqipe dhe në gjuhë të huaja, që nga viti 2007 deri në vitin 2009, boton korpusin e veprës së plotë në njëzet vëllime me titullin e përbashkët “Vepra”. Në vëllimin e shtatë përmbledhet poezia. Me përkujdesje të vazhdueshme të autorit, si edhe më parë, Shtëpia Botuese “Onufri” realizoi projektin e versionit përfundimtar të botimit të opusit të tërësishëm letrar. Kadare në botën letrare shqiptare dhe botërore “tashmë është një klasik i gjallë”. Ai gëzon famën e merituar të njërit ndër shkrimtarët më shquar të gjysmës së dytë të shekullit XX dhe të shekullit të ri, duke qëndruar denjësisht në zenitin e letërsisë moderne .

Objekt studimi i këtij punimi janë versionet e poezisë së Ismail Kadaresë, përsosja artistike e tyre, nga një variant në tjetrin, analiza, vlerësimi, krahasimi i motërzimeve, ashtu siç kanë ndodhur në procesin e gjatë krijues- artistik deri në versionin tanishëm. “Si botim përfundimtar, nën kujdesin e vetë autorit, ai do të jetë referencial për të gjitha ribotimet e mëvonshme në gjuhën shqipe dhe në gjuhët e tjera të botës”. Prandaj, për zgjedhjen e versioneve, të citimeve dhe të ilustrimeve jemi bazuar në këtë botim të fundit.

Kur analizohet, studiohet dhe krahasohet krijimtaria në dorëshkrim, ajo e botimeve të para dhe e ribotimeve, gjejmë versione të ndryshme të poezisë lirike dhe të poemave. Poezia e Kadaresë është krijuar gjatë periudhës së gjatë kohore prej gjysmë shekulli. Versioni i botimit të fundit të poezisë “Vepra”, Vëllimi i shtatë (2008), me titullin e përbashkët “Poezi dhe poema”, është përgatitur nga vetë

autori. Ai “ ka sistemuar krejt veprën e tij, e ka riparë artistikisht.”

Ismail Kadare shquhet ndër shkrimtarët prijtarë të letërsisë bashkëkohore shqiptare, i cili në opusin e pasur poetik trajtoi tema dhe motive të llojllojshme, të pranishme edhe më parë në poezinë shqipe, por shumë prej tyre të patrajtuara deri atëherë. Vlerësojmë se në aspektin e përmbajtjes, të mënyrës së trajtimit të tyre, pra të origjinalitetit krijues, por dhe në shumë dimensione të tjera artistike, sjell risi ndër më të ndryshme. Si e tillë, e realizuar me mjeshtri artistike, me veçoritë artistike dhe gjuhësore, me vizionin dhe invencionin krijues, me imagjinatën dhe me pasionin krijimtari, me imazhin poetik, me novatorizmin karakteristik për kohën, veçanërisht gjatë viteve `60, kur ai shquhet së bashku edhe me disa poetë bashkëkohës më të talentuar, por edhe të brezave të mëpastajmë të letërsisë shqiptare, e pasuron poezinë dhe artin letrar në tërësi, duke i dhënë asaj fizionominë e letërsisë së zhvilluar të shekullit XX.

Që nga koha e fillimeve letrare gjatë viteve pesëdhjetë dhe deri në dhjetëvjetëshin e parë të shekullit XXI, duke botuar edhe poezitë e krijuara gjatë etapës së fundit të krijimtarisë poetike, apo edhe disa nga poezitë e mbetura shumë vjet me radhë në dorëshkrim, janë botuar përmbledhjet e poezisë: “Frymëzime djaloshare” - lirika,(1954), “Ëndërrimet”- lirika dhe poema ,(1957), me të cilin vëllim poetik Kadare fiton çmimin kombëtar për letërsi, “Princesha Argjiro”- poemë (1958), “ Shekulli im” vjersha dhe poema (1961), “Përse mendohen këto male”- vjersha dhe poema (1964), “Gurëgdhendësit”, poemë (1967), “Motive me diell”- Vjersha dhe poema (1968), “Koha” - vjersha dhe poema (1976, “ Në muzeun e armëve” -poemë (1989) Në veprën “Ftesë në studio” (1990), janë botuar 32 poezi të

krijuara gjatë viteve tetëdhjetë dhe të pabotuara më parë. Bibliografia e botimeve dhe e ribotimeve të poezisë së Ismail Kadaresë në gjuhën shqipe dhe në shumë gjuhë të huaja është shumë e pasur. Poezia është përfshirë në shumë vepra të zgjedhura, në antologji personale të autorit, siç janë: "Kristal"- poezi (2004), "Pa formë është qielli", poezi (2005) dhe në ato të autorëve të tjerë.

Botimet e veprave të plota kanë zgjuar interesimin e veçantë të shkrimtarit, dhe e kanë nxitur për të bërë zgjedhjen e krijimeve poetike dhe të poemave. Ato kanë shtuar edhe kureshtjen dhe interesimin e lexuesve dhe të studiuesve. Janë botuar disa herë veprat e plota, apo kompletet e këtij shkrimtari. Gjatë viteve `80 "Rilindja" ka botuar disa herë kompletin e Kadaresë në dhjetë vëllime. Vëllimi i fundit me titullin "Buzëqeshje në botë" përmbledh krijimet e zgjedhura poetike. Në Tiranë më 1981 vepra e Kadaresë botohet në dymbëdhjetë vëllime, Në vëllimin e parë gjejnë vend vjershat dhe poemat e zgjedhura.

Botimi i serisë së veprave letrare të Ismail Kadaresë në versionin përfundimtar (shqip dhe frëngjisht) nga Shtëpia Botuese "Fayard" e Parisit është projekt i madh dhe i rëndësishëm, i cili realizohet me përkushtim të veçantë të poetit, të përkthyesve, të bashkëpunëtorëve të tjerë dhe të botuesit. Me këtë botim "për herë të parë lexuesi do të mund të kapë në krejt globalitetin e saj, pothuajse si një libër të madh të vetëm, një nga veprat më origjinale e më të shquara të këtij shekulli".

Në dymbëdhjetë vëllimet e botuara që nga viti 1993 deri më 2004, është përfshirë vepra e Ismail Kadaresë në versionin përfundimtar, e mbarështruar, jo sipas kronologjisë së krijimit dhe të botimit, por sipas kriterit kohor tematik dhe përmbajtjesor, duke u nisur nga lashtësia drejt bashkëkohësisë. Kështu janë përfshirë periudha të

ndryshme të historisë së popullit shqiptar dhe të historisë së njerëzimit në përgjithësi.

Në vëllimin njëmbëdhjetë, që nga faqja 27 deri 235, në këtë botim shumë interesant, pas parathënies së autorit frëng , Eric Faye, përfshihet poezia e krijuar gjatë periudhës kohore 1957- 1997. Disa poezi të zgjedhura i përkasin fazës së parë krijuese, ndërsa poezitë e tjera, poemat, etj. në vazhdimësi etapave të tjera deri në vitet nëntëdhjetë. Poezia „Pellgu“ është krijuar më 1955. Poezitë e tjera: *Motive studentore*, *Fusha shtrihet e errët*, *Babai*, *Vjeshtë tiranase*, *Pranverë*, *Qiell dimri*, *Tunelet*, *Kështu u ndamë*, *Dallgët me rrëmuje...*, *Në gjirin e Rigës* etj. bëjnë ciklin e parë të lirikave të zgjedhura, për të vazhduar më tutje me poema dhe me poezi motivesh të ndryshme, siç janë: *Terrori në Kosovë*, *Shkaba dykrenore*, *Mars*, *Ky dimër*, *Ora e ligë*, *Dimri në Evropën e Bashkuar*. *Refugjatët shqiptarë* etj. Ndër poemat e zgjedhura veçojmë: *Rrugëve të Moskës* (1959-1960), *Poemë e ashpër*, *Poemë vjeshte*, *Tokë kufitare*, etj.

Botimi përfundimtar i veprës së plotë, pra edhe i poezisë së Ismail Kadaresë “...duke qenë, përveç të tjerash, një botim testamentor i tij, ofron mundësi të posaçme për krahasimin e krijimeve poetike, të vjershave dhe të poemave, gatë procesit të rishikimit, të përsosjes artistike dhe të prezantimit para opininit të sotëm lexues dhe të studiuesve të letërsisë. Kadare ua dhuron lexuese të sotëm dhe brezave të ardhshëm poezinë e zgjedhur, të sistemuar sipas kronologjisë së krijimit dhe të botimit, që nga viti 1957 dhe deri në vitin 2005, kur ai krijon dhe boton poezinë e fundit “Tirana në dimër”. Autori zgjedh “pjesën më të mirë të krijimtarisë së tij pesëdhjetëvjeçare. “Vjershat dhe poemat janë nxjerrë nga librat “Ëndërrimet”, “Shekulli im”, “ Përse mendohen këto male”, “Motive me diell”, “Koha” dhe “Ftesë në studio”. Një pjesë, që s`kanë qenë përfshirë në këta libra, janë nxjerrë nga shtypi periodik, ku janë botuar fillimisht.

Gjashtë vjersha, që botohen për herë të parë në këtë vëllim, janë nxjerrë nga arkivi personal i shkrimtarit.”

Në parathënien e këtij botimi “Gjysmë shekulli poezi”, janë paraqitur aspekte të ndryshme të krijimtarisë së Kadaresë dhe vlerësime me interes të posaçëm për artin poetik të këtij poeti të shquar, “Ky libër, shkruan Sadi Beko, përveç të tjerash, pohon artin e pavdekshëm, të atij arti që krijohet sipas të njëjtave ligje, qoftë në liri, qoftë në mungesë të saj”

Vepra “Poezi dhe poema” hapet me poezinë “Çajld Harold”(1957) dhe mbyllet me poemën “Tirana në dimër”, të krijuar në Paris gjatë marsit dhe prillit të vitit 2005. Në fund të librit janë dhënë shënime dhe komente për disa çështje interesante të krijimit dhe të botimit të 59 poezive poezive të veçanta. “ Shënimet shoqëruese për vjershat dhe poemat e Vëllimit të shtatë janë përpiluar në bazë të botimeve të mëparshme shqiptare dhe të huaja, të analizave kritike, si edhe të vetë autorit, në intervistat dhe dialogët e tij”. Disa njoftime paraqiten për herë të parë, për të qartësuar ato fakte dhe veprime që kanë rëndësi për një botim të tillë.

Duke u bazuar në tekstet poetike të këtij vëllimi dhe duke i krahasuar ato me vjershat dhe poemat e botuara më parë në shtypin dhe në periodikun shqiptar, apo në përmbledhje të poezisë që nga vëllimi i parë poetik i vitit 1953 “Frymëzime djaloshare” dhe deri më sot, gjejmë ndryshime, përmirësime gjuhësore, stilistike dhe kompozicionale, ndërhyrje me qëllim të përsosjes artistike, shkurtime dhe rishqyrtime të versioneve poetike.

Poema “Përse mendohen këto male” është botuar në dy versione. E krijuar gjatë vitit 1962-1964, si botim i parë ka 24 pjesë, ndërsa versioni i ri vetëm 15 njësi përbërëse poetike. Janë hequr pjesët 6,7,8, 17, 19, 23. Disa pjesë të tjera bashkohen dhe formojnë njësi të veçanta. Pjesa e nëntë tani

është e shtatë, pjesa e dhjetë është e teta, e njëmbëdhjeta bëhet fragment i nëntë, pjesa e trembëdhjetë bëhet e dhjeta, pjesa e katërmëdhjetë bëhet e njëmbëdhjeta, pjesët e mëparshme: 14, 15, 16 formojnë fragmentin e njëmbëdhjetë, pjesa 18 mban numrin 12, pjesa e njëzet tani është pjesë e trembëdhjetë, pjesa 22 bëhet fragment i katërmëdhjetë dhe pjesa 24 tani mban numrin 15. Si versione të reja botohen krijimet poetike: "Buzëqeshje mbi botë" (8/ 6), "S'lindëm ne princa" (11/7), "Toka kufitare" (15/10), "Poemë blindazh" (27/15), "Poemë vjeshte" (11/9), versioni i poemës "Në mesditë Byroja Politike u mblodh" ka pesë pjesë.

Varianti i hershëm i poemës "Pranë detit" (1962) është hapur me vargun "Mbi trupin tënd- kokrriza rëre..." dhe nuk ka qenë i ndarë në pjesë. Tani ka 13 pjesë dhe fillon me vargun "Kam ëndërruar gjithmonë për një këngë". Versioni i mëparshëm i poezisë "Epilog" tani mban titullin "Breznive që vijnë". Versioni i ri i poezisë "Koha në botë" tani nuk e ka strofën e fundit. Te "Kështjella e Hamletit në Danimarkë", botim i fundit, janë hequr katër strofa. Nga varianti i hershëm i poezisë "Interpeizazh" është lënë pa u përfshirë pjesa e fundit.

Në vëllimin e shtatë të kompletit të veprave shumica e poezive lirike janë përmbledhur pa ndryshime, ose me ndërhyrje të vogla leksikore. Jashtë tij kanë mbetur pa përfshirë poezi të ndryshme dhe poemat: *Ëndërr industriale'*, *"Vdekja e turistit"*, *"Shqiponjat fluturojnë lart"*, *"Vitet gjashtëdhjetë"*, *"Shqipëria dhe tri Romat"* etj.

Lidhur me arsyeshmërinë, qëllimin dhe me mënyrën e realizimit të ndryshimeve në versionet e poezive lirike dhe të poemave, autori ka shprehur mendimin e vet dhe ka bërë vlerësimin artistik për efektet që ka sjellë përsosja e krijimeve letrare. Nga shënimet e dhëna përkitazi me poemën "Përse mendohen këto male" kemi zgjedhur si ilustrim tekstin:

“Sipas tij, në të gjitha rastet, autori, sa është gjallë, mbetet zoti i vetëm i veprës së tij... nën përgjegjësinë e tij morale, mund t'i bëjë asaj, (veprës- vërejtja e I. Sh.) ndryshimet dhe retushet që i duken të nevojshme. Ndërkaq, brenda këtij parimi universal, autori e ka të pamundur të ndryshojë thelbin ose tingëllimin e përgjithshëm të veprës. Ka qenë e njohur trysnia e shtypit dhe e botuesve të shtetit komunist për të hequr pjesë të veprave ose për të shtuar në to klishe dhe parulla të kohës.” Në veprën “Ftesë në studio” Kadare shkruan: “Ateleja e shkrimtarit i ngjan shesheve që ishin dikur prapa ofiçinave mekanike të riparimit...Të gjitha këto të kujtojnë në njëfarë mënyre rropatjet e shkrimtarit gjatë krijimit ose përkryerjes së veprës së tij...S`ka asgjë për t`u çuditur, sepse çdo gjë mund të ndodhë në studion e shkrimtarit”.

Botimi i ri “Poezi dhe poema” (2008), në të cilin gjejmë poezitë e zgjedhura dhe versionet e reja të lirikës dhe të poemave të Ismail Kadesë, lexuesve u le mbresa të fuqishme. Përsosja artistike e poezisë në procesin kompleks të krijimtarisë tregon vetëdijen e lartë të krijuesit letrar. Arritja e nivelit të ri të përsosmërisë së veprës letrare ka qenë synim përhershëm i Kadesë. Ai është realizuar plotësisht në përmasën integrale, me botimin e versionit përfundimtar të opusit letrar sipas kriterëve artistike.

BIBLIOGRAFIA

Kadare, Ismail: “Frymëzime djaloshare” –lirika Tiranë,1954
 Kadare,Ismail:“Ëndërrimet" lirika dhe poema ,Tiranë, 1957
 Kadare, Ismail: “Princesha Argjiro” - poemë, Tiranë,1958
 Kadare, Ismail: “ Shekulli im” - vjersha dhe poema,
 Tiranë,1961

Kadare, Ismail: "Përse mendohen këto male" - vjersha dhe poema, Tiranë, 1964
 Kadare, Ismail: "Gurëgdhendësit", poemë, Tiranë, 1967
 Kadare, Ismail: "Motive me diell" - Vjersha dhe poema (1968)
 Kadare, Ismail: "Koha" - vjersha dhe poema, Tiranë, 1976
 Kadare, Ismail: "Në muzeun e armëve" - poemë, Tiranë, 1989
 Kadare, Ismail: "Ftesë në studio", Tiranë, 1990
 Kadare, Ismail: "Poezi, "Naim Frashëri", Tiranë, 1979
 Kadare, Ismail: "Vjersha dhe poema", Rilindja, Prishtinë, 1969
 Kadare, Ismail: "Motive me diell", Rilindja, Prishtinë, 1978
 Kadare, Ismail: *Poezia shqipe*, Tiranë, 1976
 Kadare, Ismail: "Buzëqeshje mbi botë", Rilindja, Prishtinë,
 Kadare, Ismail: *Vepra, Vëllimi i njëmbëdhjetë*, Fayard, Paris, 2002
 Kadare, Ismail: "Ca pika shiu ranë mbi qelq", Onufri, Tiranë, 2003
 Kadare, Ismail: "Pa formë është qielli", Onufri, Tiranë, 2005
 Kadare, Ismail: *Vepra, Vëllimi i shtatë*, Onufri, Tiranë, 2008

LITERATURA

Kuçuku, Bashkim: *Kadare në gjuhët e botës*, Botimi i dytë, "Onufri", Tiranë, 2005
Le Dictionnaire du Littéraire, PUF, Paris, 2002
Littérature, XX e siècle, Nathan, 2003
Littérature XX e siècle, Collection Hanri Mitterand, Paris, 2003
Letërsia si e tillë, Akademia e Shkencave- Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, "Toena", Tiranë, 1996
Rečnik književnih termina, "Nolit", Beograd, 1985
Rrjedhat e letërsisë bashkëkohore shqiptare, ASHK, Prishtinë, 2005
 Sinani, Shaban, *Një dosje për Kadarenë I, "Omska-1"*, Tiranë, 2005

Studime për letërsinë shqiptare II, ASHSH, Tiranë, 1988
 Shema, Isak: *Procedime letrare, "Rilindja"*, Prishtinë, 1999
 Shema, Isak: *Studime letrare*, Prishtinë, 2008
 Uelek, Rene- Uoren, Ostin: *"Teoria e letërsisë"*, SHBE, Tiranë, 1993
 Velo, Maks: *Zhdukja e pashallarëve të kuq*, 2002
 Çapriqi, Basri: *Paradigma Kadare*, (2006)
 Éric Faye: *Ismail Kadaré, Prométhée porte-feu*, (1991)
 Ismail Kadaré, *Entretiens avec Éric Faye* (1991)
 Anne-Marie Mitchell: *Ismail Kadaré, le rhapsode albanais* (1990)
 Fabien Terpan: *Ismail Kadaré, Éd. Universitaires*, 1992
 Ismail Kadaré, *Gardien de mémoire*, Colloque, (1993)
 Ismail Kadaré: *Dialogue avec Alain Bosquet*, (1995)
 Ismail Kadaré, *Les Temps barbares, entretiens avec Denis Fernandes- Récata*, 1999
Revue L'oeul de boeuf, numéro special sur Ismail Kadaré, mai 2000
 Piet de Moor, *Eenmasker voor de macht over Ismail Kadare* (Holandisht), 1996
 Alexandre Zotos: *De Scanderbeg a Ismail Kadare* (1997)
 Gilles de Rapper dhe Ismail Kadare: *L'Albanie entre la légende et l'histoire*, 2004
 Ymer Jaka: *Lidhjet shqiptaro-frenge*, Prishtinë, 1978

 (Kumtesë e paraqitur në Seminarin XXIX Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, Prishtinë 2010)

Ismail Kadare

GJUHA SHQIPE

Kur në sulm hodhën turqit
Hordhitë e pambaruara,
Kështjellat e sintaksës
S'i muar, që s'i muar.

Kur panë se gjuhës
S'i hodhën dot prangat
Lëshuan drejt saj
Gjithfarë merimangash.

Parashtesa e pjesëza
E lidhëza së prapthi,
Të bukurën gjuhë
Ta bënin leshharpi.

Të të bënin ty, donin,
Shqipëri, memece.
Po ja, erdhi Naimi,
Si yll mbi ty ecte.

Dorën e zbehtë
Mbi ballë ta vuri
Të të hiqte zjarrllëkun
Prej të sëmuri.

Dhe vdisnin pjesëzat

HAPËSIRA DHE KOHA NË ROMANET *KRONIKË NË GUR DHE ÇËSHTJE TË MARRËZISË*

Ismail Kadare në tri vepra të prozës: “Qyteti i jugut” (1967), “Kronikë në gur” (1971) dhe “Çështje të marrëzisë” (2005) trajton tematikën e vendlindjes dhe evokon kohën e fëmijërisë së kaluar në Gjirokastrë. Në një intervistë të botuar në gazetën “Le mond” më 1978, autori shpreh këtë mendim: “Deshi apo s’deshi, shkrimtari në fillim bazohet në shtëpinë e vet e në atdheun e vet. Shumë vështirë mund ta ndiej veten si shkrimtar universal po të mos isha së pari shkrimtar kombëtar.”¹ Fillimet letrare të Kadaresë pra lidhen me vendlindjen. Personazhi i provës së parë të romanit të pambaruar është një sundimtar i Gjirokastrës, i cili “e detyronte heroin të godiste me shigjetë një mollë mbi kokën e djalit të vet....”. Më 1955 në tregimet e shkurtra “Kujtime të humbura” shkrimtari i ri, gjatë kohës së qëndrimit studiues në Moskë, i ndikuar nga idetë e kohës, “është zhytur në mikrokozmosin e letërsisë sovjetike. Ambienti i vendit të lindjes është i pranishëm edhe në romanin e parë “Qyteti pa reklama” (1959), në prozën e mëvonshme “Kronika e Hankonatëve” (1976), në tregimin “Kalimet e nëndheshme” (1990), në poezitë “Fëminia”, “Kinemaja e vjetër etj.

Në opusin letrar të Kadaresë: në poezi, tregime, novela, në romane, si edhe në shkrimet e tjera diskursive,

¹ Shaip Beqiri, Sfida e gjeniut, “Buzuku”, Prishtinë, 1991, f. 82.

konceptet hapësirë dhe kohë janë dëndur të pranishme dhe janë në funksion të realizimit të gjithanshëm artistik të veprave letrare. Disa krijime artistike dhe disa botime të veçanta, siç janë: "Koha" (përmbledhje poetike), "Shekulli im", "Në kohën kur të desha", "Koha e popujve", "Koha në botë", "Koha e pamjaftueshme", "Koha e shkrimeve" (tregime, novela e përshkrime), "Kronikë në gur", "Kështjella", "Prilli i thyer", "Dimri i madh", "Viti i mbrapshtë", "Kohë barbare" etj., fjalën kohë, ose fjalët që tregojnë kohën, epokën etj., përfshihen në titullin e tyre." ("Stinë e mërzitshme në Olimp" dramë), "Nata me hënë" etj. Proza e Kadaresë tërë narracionin e bazon në kohë dhe në hapësirë. Nuk janë të rastit edhe titujt e "Tregimeve të tejkohshme", Tregimet e ditës që po shuhej, "Rrëfimi tri-kohësh", "Koha e shkrimeve", "Koha e parasë", "Koha e dashurisë".

Gjatë procesit kompleks të krijimtarisë letrare në prozë shkrimtari hulumton lloj-lloj temash për t'i trajtuar, zgjedh ngjarje të njohura historike dhe të atilla që i imagjinon. Të gjitha ato ngjarje i vendos në hapësirën dhe në kohën e duhur, ashtu siç e kërkon organizimi i subjektit të veprës. Veprimin e personazheve gjithashtu e lidh me ambiente të caktuara dhe me rrethana të ndryshme kohore. Hapësira dhe koha kanë rëndësi të madhe për formësimin e romanit si realitet artistik, por edhe si figurë në kuadër të poetikës letrare romanore. Analiza e mirëfilltë e romanit i përfshin medoemos këto koncepte teorike, historike letrare dhe të kritikës letrare.

Në literaturën e pasur të shkencës së letërsisë, në të cilën trajtohen probleme të krijimtarisë letrare, përfshihen disa botime të veçanta dhe po ashtu shumë punime të publikuara në periodikun letrar. Për të argumentuar këtë

vlerësim japim këtë qasje të definimit teorik të nocioneve *hapësirë* dhe *kohë*.

Tout récit rapporte des événements en les inscrivant dans un cadre spatio-temporel. L'intrigue s'inscrit dans la durée à travers les passages narratifs; les passages descriptifs l'inscrivent dans l'espace.

I- L'espace

Un roman peut présenter un espace ouvert et des lieux diversifiés ou bien un espace restreint et un lieu unique. L'espace donne un sens au roman. On cherchera à définir la fonction des différents lieux dans le roman en établissant par exemple un réseau d'oppositions.

Les choix effectués par un auteur peuvent offrir de nombreux aspects symboliques. Un lieu, par exemple, peut symboliser l'enfermement; une période comme la nuit peut signifier l'angoisse; une saison la tristesse ou le bonheur. Cette période, cette saison peuvent refléter l'état d'esprit du héros.

II- Le temps:

Un roman peut s'inscrire de façon très précise dans une époque, comme Presque tous les romans historiques; ou bien accorder au contexte historique une place secondaire (c'est le cas, par exemple, de certains romans psychologiques).

- ➔ Voir ce qu'est un roman historique.

Étudier le temps dans un roman conduit à évaluer la durée des événements rapportés.

- ➔ Cette durée peut être brève ou au contraire étendue.

Une narration ne rapporte pas toujours les faits dans leur déroulement chronologique.

L'ordre de succession des événements peut s'interrompre pour laisser place à un « retour en arrière ».

Lorsqu'une période de temps n'est pas racontée, on dit qu'il y a ellipse dans le récit.

L'ellipse met en valeur le fait qui la suit en attirant l'attention du lecteur.

La temporalité dans le roman² dépend également de la vitesse du récit². Il est important de mettre en relation la durée de la fiction et la longueur de la narration. Une longue période peut être racontée en quelques mots.

Au contraire, une rencontre de quelques minutes peut donner lieu à une narration de plusieurs pages. Ces variations suggèrent une hiérarchie dans les faits et donnent au roman son rythme propre.²

Konceptet e kohës dhe të hapësirës në letërsi zgjojnë kërshërinë e shkrimtarëve, sepse “letërsia jo vetëm vendoset në kohë, por edhe ndërtohet me kohën...” Kadare i njeh mirë termat dhe konceptet për kohën. Ai shkruan: “Çështja e kohës. Përdorimi i kohës në letërsi, ashtu siç ndodh me shumicën e shkrimtarëve, më ka intriguar për një periudhë të gjatë. Sa herë që ndeshesha me të tërhiqesha vetvetishëm prej saj, në po atë masë që një djalë të ri i ndjeshëm tregohet në çdo rast syçelët, kur ndjen aty rrotull praninë e një vajze të bukur.

Nga qindra të thëna, maksimat e paradokset që kam lexuar për të, është njëra që s’më harrohet, thënia e Aristotelit, sipas së cilës ne dhe koha gjendemi në po atë raport që gjenden dy rrotëza që rrotullohen me shpejtësi të ndryshme. Në këtë mënyrë ne mund ta kemi lënë pas një ngjarje, (p.sh. luftën e Trojës), po aq siç mund ta kemi atë ende përpara... Kur flitet për teknikat e reja të të shkruarit, sidomos për përdorimin e kohës, kam përshtypjen se harrohet se shumë syresh janë përdorur qysh herët.

Zhvendosjen e kohës, renditjen e mrapshtë të saj, e gjejmë, p.sh. te Homeri, kur përshkruan vdekjen e Hektorit.”

³ Shkrimtari është i vetëdijshëm se ekziston koha

²http://www.espacefrancais.com/roman/espace_temps.html

³ Ismail kadare, Ftesë në studio, Tiranë, 1990, f. 169-170.

objektive dhe ajo subjektive. Koha e procesit të krijimit të veprës, rrethanat e jashtme të epokës së caktuar, si edhe faktorë të tjerë kanë ndikimin e tyre. “Koha parashton kërkesat e veta”, prandaj shkrimtari është përballë tyre.

Hapësira dhe koha për shkrimtarin nuk janë të kufizuara. “Unë vetë kam krijuar diçka, pohon Kadare, që nuk është aspak balzakiane. Nuk bëhet fjalë për një hapësirë të veçantë por për një hapësirë shumë të zgjeruar. Nuk ka unitet të kohës; ajo është vertikale, e lidhur me thellësinë e shekujve. Kam krijuar një lloj perandorie shumë të thellë më tepër se dy mijë vjet në dhe shumë të gjerë. Konceptimi i kohës dhe i hapësirës nuk është i njëllotë në romanet moderne. “Punë themelore e shkrimtarit, shkruan Kadare, është të rindërtojë kohën, ta kthejë e ta bëjë të qarkullojë në një labirint” Ky është basti i tij më i kundërsyeshëm: të ndërtojë, brenda faqeve të veta, një formë përjetësie, dhe jo me kot një numër librash të tij kanë të bëjnë me ngrehina guri, material simbol i pavdekësisë: qytet në gur, piramidë, urë, pallat, muri kinez.”⁴

Kadare, duke u bazuar në krijimtarinë e vet origjinale, por edhe në përvojën e letërsisë botërore, shpreh bindjen se “ Gërshetimi i kohërave, i hapësirave, fateve të ndrysh-me njerëzore, historive, gjeografive, është trajtuar në letërsi nga autorë të ndryshëm, d.m.th. letërsia është një orga-nizëm i gjallë, që i përgjigjet jetës njerëzore në të gjitha dimensionet Kështu që është një gjë e natyrshme, mendoj unë, për letërsinë e vërtetë që të ketë një polifoni të tillë”.⁵ Koha e fëmijërisë së Ismail Kadaresë, e cila me invencion artistik është paraqitur në veprat letrare, përfshin vitet e lojës fëmijërore, ato të Luftës së Dytë Botërore, dekada e parë të pasluftës dhe kohën e fillimeve letrare të tij.

⁴ Ismail Kadare, Vepra Vëllimi i parë, “Fayard”, Paris, 1993, f. 38.

⁵ Shaip Beqiri, Sfida e gjeniut, ‘Buzuku’, Prishtinë, 1991 f. 127.

Në studimin "Prezantim gjithësor (universal)" të Bashkim Kuçukut⁶ shkruan për shumëkohësinë /shumëkuptueshmërinë në veprën e Ismail Kadaresë, për përthyerjen e kohës, pra për mënyrat e metaforizimit të saj në tërë prozën moderne të tij.⁷

KRONIKË NË GUR E FËMIJËRISË

Historiku i krijimit të romanit "Kronikë në gur" të Ismail Kadaresë është një kapitull i veçantë i jetëshkrimit të shkrimtarit, që hapet në fillim të krijimtarisë letrare dhe vazhdon deli te botimi i veprës më 197 I. Lexuesit shqip-tarë dhe, pas përkthimit në gjuhë të tjera edhe lexuesit e huaj, i mahniti ky realizim letrar me të cilin atëherë u shënua niveli më i lartë artistik i romanit modern në letërsinë e stome shqiptare. Kritika letrare gjithashtu e vlerësoi lart këtë prozë të Kadaresë, duke e krahasuar shkrimtarin me romancierët më të njohur botërorë.

Njoftimet që ka dhënë vetë shkrimtari për krijimin e kësaj vepre e kënaqin kërshërinë e lexuesit, që ai ta njohë më mirë rrugën e krijimtarisë së këtij krijuesi me famë botërore. Procesi krijues për çdo vepër është shumë kompleks dhe për këtë ka shkruar edhe Ismail Kadare në veprën "Ftesë në studio": " Ka vepra që lindin e kryhen në rrugë normale, ashtu siç ka të tjera që për të marrë shtatin përfundimtar kalojnë nëpër dy ose tri faza. Në këto raste ato u ngjajnë vërtetë fidanëve, që para se të kthehen në bimë të vërteta duhet të pësojnë një ose disa zhvendosje"³²

Ismail Kadare krijimtarinë letrare e filloi me poezi në moshën dymbëdhjetëvjeçare. Vëllimi i parë me poezi mban titullin "Frymëzime djaloshare" (1954). Cila është vepra e parë në prozë e Ismail Kadaresë?, është shtruar shpesh herë kjo pyetje, dhe përgjigje të saktë ka dhënë vetë Ismail

⁶ Bashkim Kuçuku, "Kadare në gjuhët e botës", "Onufri", Tiranë, 2000, f. 13.

⁷ Ismail Kadare, "Ftesë në studio", "Onufri", Tiranë, 1990, f. 141.

Kadare: "Në qoftë se do të thosha se proza ime e parë ka qenë romani "Kronikë në gur", kjo do të ishte sa e vërtetë aq dhe e pavërtetë. E vërtetë, sepse pjesë të këtij romani i kam shkruar vërtet përpara romaneve të tjera, por e pavërtetë sepse ato kanë qenë vetëm pjesë, domethënë fidane. "Gjenerali i ushtrisë së vdekur" dhe "Kështjella", dy, romanet e mia të ashpra, e kishin pasur siç duket lehtë ta shtynin e t'i zinin radhën brutalisht kronikës së brishtë të fëmijërisë. Fidani i romanit "Kronikë në gur" ka qenë tre-gimi "Qyteti i jugut", por edhe vetë ai ka pasur një fidanth të parë, tregimin "Aeroplani i madh".

Nganjëherë fidanet e para të romaneve mund të jenë proza më të shkurtra, ose vjersha, madje ka raste që, ashtu siç përfytyrohet dalja e gruas prej një brinje të Adamit, një vepër ta ketë zanafillën nga një paragraf i një vepre tjetër". Tregimi për aeroplanin e madh si përmbajtje hyri në përmbledhjen e tregimeve "Qyteti i jugut", që është botuar në Tiranë më 1967, ndërsa në Prishtinë më 1971. Pas botimit të romanit "Kronikë në gur", në intervistën për revistën "Nëntori", Ismail Kadare ka shfaqur disa mendime për romanet e veta dhe sidomos për kronikën e fëmijërisë. Në pyetjen "Ç' ide të përbashkët duhet të gjejë lexuesi në romanet tuaja?

"Pesë pyetje ISMAIL KADARESE për romanet", "Nëntori", Tiranë, 1972, nr. 1, f. 51-53, Shih edhe "Jeta e re", Prishtinë, 1972, nr. 1, f. 190-192. ç'aspeke dhe ç'ide u kanë tërhequr e vazhdojnë t'ju tërheqin më tepër? ç'eleme-nte të tyre keni ndërmend të zhvillonin më tej në veprat e ardhshme?, Ismail Kadare është përgjigjur: "E marrë në një kuptim të përgjithshëm vepra letrare është një dëshmi për kahun dhe popullin. Kjo dëshmi plotësohet ngadalë, me shumë mundime nga breza të tëra shkrimtarësh. Unë jam preokupuar prej vitesh nga disa ide që lidhen me fatin e

popullit, të kombit, të shtetit dhe të revolucionit tanë, në periudha të ndryshme të ekzistencës së tij. Janë ca momente kulminante, ca kthesa dramatike, ku është zbërthyer tërësisht esenca e natyrës së popullit. Këta momente, natyrisht nuk përbëjnë krejt historinë e tij, par ata megjithatë dëshmojnë shumë dhe vërtetojnë shu-më. Do ta quaja veten me shumë fat pa të mundja të jepja një dëshmi për ta, natyrisht një dëshmi që të hynte në punë".

Ndërsa në pyetjen tjetër: "Romani i juaj i fundit "Kronikë në gur" praktikisht është një ripunim i "Qytetit të jugut", Ripunimi është një karakteristikë e mënyrës suaj krijuese. Ç' ndryshim ka midis këtyre dy veprave, ç' ide e vlera të tyre dallojnë veprën e fundit nga e para? A mendoni se kritika ka mundur të evidencojë anët e qenësishme të veprës suaj të fundit?, Kadare është përgjigjur:

"Natyrisht që ka mjaft ndryshime midis dy veprave. Por ndryshimi kryesor është se tregimi është më tepër lirik, kurse romani më tepër epik. Dozat e një tregimi me ngjyrë pak a shumë tradicionaliste për fëmijërinë në "Qytetin e Jugut", janë pakësuar në dobi të një mozaiku më epik, më të ashpër dhe më kontemporan në "Kronikë në gur".

Kritika në përgjithësi ka evidencuar mjaft anë të qenësishme të asaj që kam dashur të them në këtë roman. Ka pasur edhe ndonjë rast që ajo ka vënë në dukje gjëra që s' ekzistojnë. Unë s' pajtohem me atë tezë që do të vërtetojë se disa herë shkrimtarët nuk e kuptojnë as vetë plotësisht se sa gjëra kanë thënë në veprat e tyre. Vepra letrare është produkt plotësisht i ndërgjegjshëm dhe jo frymëzim enigmatik, i zbritur nga sfera të panjohura".

Rrëfimi për historinë e krijimit të romanit "Kronikë në gur" u botua më 1974 më titullin "Kronikë e vështirë". Ismail Kadare ka shkruar: "Romanin "Kronikë në gur" e kam shkruar në një periudhë kohe shumë të gjatë. Ndoshta do të

ishte më e saktë që në vend të fjalëve "e kam shkruar" të thosha "e kam mbledhur". Në të vërtetë, gjith-monë kam pasur përshtypjen se ky roman ka qenë kurdoherë diku pranë ose larg meje, anash ose përbri, dhe mua nuk më duhej gjë tjetër veçse "të mblidhja" atë, siç mblidhet diçka e shpërndarë prej kohësh rreth teje. Mirëpo "të mbledhësh", kjo është, vërtet, një fjalë goje. Nuk ka kurthe më të rrezikshme për një shkrimtar se sa iluzioni se veprat, ngjarjet e të cilave i ka jetuar, mund të shkruhen lehtë. Në të vërtetë shpesh herë ndodh e kundërta. Këto lloj veprash fillohen me entuziazëm, por papritur, në mes të rrugës ti konstaton, me gjak të ngrirë, se vepra fillon të humbasë peshën se dalëngadalë ajo fillon e tretet gjersa, më në fund, ti e kupton se s' ke më vepër letrare, por j anë vetëm ngjarjet e jetës tënde, me të cilat ti mbetesh prapë vetëm, kokë më kokë. Megjithëse nuk kam qenë i ndërgjegjshëm për këtë, e ndjeja turbull se kështu mund të më ndodhte me romanin ku do të përshkruaja vende, ngjarje dhe njerëz, që i kisha njohur dhe që më ishin të dashur. Fillimi i këtij romani, ose që të jem i saktë, vetëm një frazë e tij (ka fraza që megjithatë, për arësye të ndryshme janë si [Ismail Kadare, "Kronikë e vështirë", "Nëntori", Tiranë, 1974, nr, 10, f. 12] lokomotiva që tërheqin pas gjithë veprën); ka lindur shumë vite përpara se të shkruaja veprën, në kohën kur isha student dhe kur as që më shkonte ndër mend se mund të shkruaja romane ndonjë ditë. Kjo ndodhi një mbas dite dimri në fshatin Peredjellkino, ku bashkë me shokë të tjerë të Institutit "Gorki" shkonim për të bërë ski. Nuk më kujtohet mirë se si filloi biseda, por dihet se nuk ka gjë më të natyrshme për një shoqëri me njerëz të kombësive të ndryshme, se sa një bisedë rreth qyteteve të lindjes. Po flitej për qytete të jashtëzakonshme, të zbukuruar nga malli i ndaljes, për qytete me diell apo hënë të

çuditshme, me blerime, liqenj dhe ura që ngrihe-shin natën si fantazma.

Kur më erdhi radha mua, unë thashë se, sa do që t'u dukej e pabesueshme, unë isha nga një qytet vërtet i çuditshëm, ku po të ishe i pirë, dhe të rrëzoheshe në rrugë, në vend që të bije në hendek, mund të bije mbi çagë, në vend që të bije në hendek, mund të bije mbi çatinë e një shtëpie tjetër. Qeshën të gjithë dhe, për të mos më quajtur gënjeshtar, më thanë se isha fantazist. Për fatin tim, midis tyre ishte një shkrimtar grek, i cili, pas thyerjes së partizanëve grekë në Gramos, kishte qenë mjekuar ca kohë në Gjirokastrë. Ai pohoi fjalët e mia dhe bile shtoi, se për të, ishte një nga kujtimet më të paharruara kontakti i tij i parë me Gjirokastrën. Kishim vite në male, tha ai, dhe mendoni se për herë të parë pas një kohe kaq të gjatë, na doli përpara një qytet që i ngjante përrallave. Në qoftë se është kështu, si është e mundur që ti s' ke shkruar asgjë për këtë qytet, tha një letonez. Nuk u kuptua mirë se kujt iu drejtua kjo pyetje, grekut apo mua, por për çudinë time greku tha: "ku e di ti që nuk kam shkruar?" Hm, ia bëra unë me vete. Greku paska shkruar për të, kurse mua as më ka rënë ndër mend një gjë e tillë. Një mall i madh përzier me një ndjenjë faji, siç ndodh zakonisht në këto raste, më mbushën papritur sikur dikush të hapte befas një perde, mu përfytyruan me një qartësi të habitshme një grup plakash, të ulura rresht mbi minderin e gjatë të "odasë së madhe" të shtëpisë sime. Ishin akoma aty, prej vitesh, më filxhanin e kafesë në njërën dorë dhe me dylbitë në tjetrën (në shumë shtëpi në këtë qytet ishte zakon që plakave mysafire, t'u nxirrnin bashkë me kafënë edhe dylbitë, për t'i hedhur një sy pejsazhit rreth e rrotull). Fjalët e tyre më kujtoheshin gjithmonë dhe shpesh herë thosha me vete: si është e mundur që ka kaluar kaq kohë, që kam lexuar kaq libra dhe kam parë kaq vende, e megjithatë ato fjalë nuk

zhvleftësohen dot, përkundrazi herë-herë ndritin me një shkëlqim të ri. Mos ishte kjo një ndjenjë senti-mentalizmi apo një ndjenjë matuflleku? Me kohë m'u bë e qartë se nuk kishte sentimentalizëm, as matufllek. Në ato plaka kishte me të vërtetë diçka memoriale. Ato (fjalë të pakta ku s'mund të gjeje kurrë asnjë gjurmë gabimi sintaksi, raporti midis reales dhe ireales në bisedat, ajo mbishtresë legjende mbi faktet, ai suverentiet në të gjykuarit e botës, të mbretërve, të republikave, të "Inglizit", të "Jermanit", të Italisë së parë, të Italisë së dytë, të Grekut të parë, të Grekut të dytë, ajo gjakftohtësi përpara mynxy-rave, ajo frymë gjeneraliteti, ajo aftësi për t'u shkëputur nga e tanishmja e për t'i parë ngjarjet nga lart, (nganjëherë dukej sikur ato shkonin larg, gjer në kufijtë e vdekjes, për të gjykuar që andej botën), të gjitha këto i bënë ato në sytë e mi si një kor tragjedish antike.

Sa më shumë që mësoja sekretet e mjeshtërisë së të shkruarit, aq më tepër më dukej sa kisha pasur fat që kisha lindur në atë qytet, që ishte më tepër se i çuditshëm, që kisha dëgjuar komentin e parë të botës nga ato gra të mënqura të veshura me të zeza, me filxhane kafesh e me dylbira në duar. Gjithmonë më tepër më bëhej e qartë se ato biseda nuk ishin vetëm një informacion për botën. Për mua, që do të merresha më vonë me mjeshtërinë e të shkruarit, ato ishin, para së gjithash, art, përgjithësim, stil.

Ndoshta dikujt do t'i duket se unë e teproj (gjë që nuk përjashtohet) por dua të shënoj këtu, se kur fillova të shkruaja kronikën e këtij qyteti, asnjëherë nuk u shqetësova se, duke shkruar një roman me elementë atuobiografikë të fëmijërisë, unë, dashur pa dashur, konkurroja me dhjetëra e, ndoshta, qindra shkrimtarë të tjerë të botës, që kanë bërë të njëjtën gjë. Kjo nuk më trembte. E vetmja gjë që më shkaktonte ndrojtje ishin vetëm Ato të gjitha tani kanë vdekur, thosha herë pas here me vete gjatë punës. Ato kanë

vdekur dhe askurrë s'kanë për të marrë vesh se ç'po shkruaj unë në këto fletë. Dhe kështu fletë pas flete, kapitull pas kapitulli, i mrekulluar dhe njëkohësisht i te-rrorizuar nga kujtimi i tyre, unë arrita të shkruaj kronikën e qytetit ku kisha lindur, e qytetit të çuditshëm, kur po të qëlloj e që të rrëzoheshe në rrugë, në vend që të bije në hendek mund të bije mbi çati në e një shtëpije tjetër. "

Aty ku ka përfunduar këtë rrëfim për krijimin e romanit, Ismail Kadare e ka vazhduar në veprën e cituar "Ftesë në studio" dhe ka shtuar: "Ky ishte shënimi. Greku që përmendet në të është poeti Petros Anteos, portretin e të cilit e kam shtjelluar gjerësisht të "Muzgu i perëndive të stepës", kurse letonezi është poeti Jeronim Stulpenz, gjithashtu personazh i "Muzgut". Ka një lidhje të veçantë midis këtyre dy romaneve, secili i lindur në largësi, por me kahje të kundërt. "Kronika" u mendua *atje* për ngjarje e personzhe të *këtushëm*, kurse "Muzgu" lindi *këtu* për *botën e atjeshme*. Ndoshta s'është e rastit që të vetmet gjëra autobiografike që kam shkruar kanë pasur si element drejtpeshues këtë përmasë largësie". Ismail Kadare ka shkruar hollësisht për aspekte të krijimit të veprave të tjera duke filluar që nga rrethanat e krijimit të romanit "Gjenerali i ushtrisë së vdekur" dhe deri te "Koncerti në fund të dimrit" (1988). Sigurisht ai s'e ka lënë anash as veprën "Eskili, ky humbës i madh" (1990), sepse disa herë ka bërë fjalë edhe për këtë shkrim të tij eseistik. Prozës "Kronikë në gur" autori i është kthyer edhe në një rast tjetër, kur ka shkruar për historikun e familjes dhe për shtëpinë e lindjes:

"Në "Kronikë në gur", e kam përshkruar hollësisht shtëpinë e lindjes, ose më saktë pjesën e saj veriore ku ne banonim. Hynte në ato lloj shtëpish të Gjirokastrës që, ashtu si njeriu, që një pjesë të trupit e ka të gjymtë dhe ato, një pjesë e kishin të rrëzuar. Kjo ishte ana jugore e saj. Kështu e

mbaja mend gjithmonë: ca mure mbi një urë që shërbente si kalim për në lagjen e të krishterëve, pastaj vinte një pjesë e braktisur ngaqë s'qe e sigurt për të jetuar, pastaj pjesa ku banonte një tjetër Kadare dhe së fundi ana jonë.

Kur isha i vogël më dukej e natyrshme që shtëpitë të nisnin kështu: nga ca mbeturina muresh, me ca shkurre mbi to, me fjalë të tjera nga hiçi. Pastaj dalëngadalë muret ngrinin kokën, gjithçka mblidhej e tendosej gjer te pjesa e braktisur, por që ende qe e frikshme. Më tutje niste shtëpia e vërtetë që sa vinte forcohej e përkryhej, gjersa mbërrinte në skajin tonë verior. Isha i bindur se ajo qe pjesa më e përsosur e krejt ngrehinës jo vetëm se ishte më larg rre-zikut, dhe jo aq për dhomat plot dritë të katit të tretë, sesa për pjesën nëntokësore të saj. Ajo ishte në të vërtetë kre-naria ime, tmerri dhe gëzimi im.

Përbëhej nga dy kube që lidheshin me njëra-tjetrën, e madhja dhe e vogla, por që në ndërgjegjen time shtresoheshin si "zonja e Madhe" dhe "zonja e Vogël". Por kurora e pjesës nëntokësore ishte sterra e madhe e ujit: Hadesi i shtëpisë sonë. Kur kam thënë andej-këndej, se dy kubetë dhe sidomos sterra e ujit, më shumë ndoshta se biblioteka e qytetit më kanë pjellë mua si shkrimtar, kjo, edhe duke mos qenë krejt e saktë, ka një të vërtetë të madhe.

Që nga humbella ku ishte, sterra e trazonte përfytyrimin tim më fortë se gjërat e dukshme. Kjo vinte ndoshta ngaqë ajo, ndonëse e zhytur në nëntokë, jepte e merrte me qiellin më shumë se gjithçka tjetër. Ajo mbushej nga shiu, pra nga qielli, kështu që qysh herët ajo i dha trurit tim një përmasë trizonëshe të botës: qiellin, nëntokën dhe ndërprerjen e herëpashershme midis tyre. Kjo ndërprerje ndodhte te qyngji bashkues, të cilin, në raste shirash të mëdha, babai e shkëpuste, për të shmangur mbimbushjen e sterrës.

Soditja e ujit mbi çatinë e çmendur të pjerrët përpara se të mbyllej në atë burg, dëgjimi i zhurmës së tij, vetëtimat që e braktisin, në prag të fatkeqësisë, shfytërimi i tij atje thellë, gjëmimi i mbytur, përpjekja për të shpërthyer sterrën, së fundi dalja si prej burgut, por i skllavëruar tashmë, i vënë në kova për të larë në mënyrë të turpshme dyshemetë dhe enët, të gjitha këto jepnin në mendjen time në një pikëshikim, si të thuash uxor. (çka pritej prej një të linduri nën shenjën e Aquariumit), një pjesë të dramës së njerëzimit.

Nganjëherë kur me anë të një pasqyre të vogël i dërgoj pakza dritë, për të zbuluar diçka nga misteri i saj, s'bëja gjë tjetër veç: *I jepja qiell, merrja prej saj skëterrë.*

Por ndoshta më shumë se ajo për qiellin tim isha unë që kisha nevojë për ferrin e saj". Romani "Kronikë në gur", ka pohuar Kadare, "është vepra më e afërt me mua, sepse ajo lidhet me gjëra intime, megjithëse të largëta tani". /Ismail Kadare, "Ftesë në studio", f. 315-317. Vepra është krijuar me përkushtim të jashtëzakonshëm dhe është realizuar si tërësi kompakte kompozicionale. Arti letrar i Kadaresë në këtë vepër ka arritur shkallën e dëshiruar të përsosmërisë. Meritat e shkrimtarit për krijimin jo vetëm të këtij romani, por edhe të gjithë opusit letrar, janë shumë të mëdha. Ismail Kadare është krijues i vetëdijshëm për këtë, por ai është edhe mjaft modest. Në një intervistë, përveç se ka shfaqur bindjen e tij për krijimin e veprës, ka spikatur meritat e popullit për ruajtjen e veprës. "Merita s' ka qenë as imja plotësisht. Ajo ka qenë në radhë të parë e kombit shqiptar", "i cili me një mijë mënyra të tilla, që është vështirë të renditen e të deshifrohen, kishte gjetur udhët për të ruajtur këtë vepër", ka pohuar Kadare.

Vepra letrare "Kronikë në gur" me këtë jetëshkrim kaq interesant, dhe veçanërisht me vlerën e lartë artistike, ka

afirmuar letërsinë shqiptare dhe e ka bërë atë më të njohur në rrjedha të sotme të zhvillimit të letërsisë botërore.

ÇËSHTJE TË MARRËZISË

Me romanin “Çështje të marrëzisë”⁸ Kadare i kthehet edhe një herë kohës së fëmijërisë, ngjarjeve të përjetuara në familje, pra me më shumë rrëfime autobiografike. Tani shumë më i sigurt se do të krijojë një roman modern me vlerë të lartë artistik ...“në fëmijëri ai gjen çelësin e shpjegimit të botës. Bota është e marrë - zbulon Kadare” Para-thënie, Mark Marku 46 Ai zbulon të vërtetat dhe trillimet e një bote dhe jete të largët, por njëherësh edhe të afërt. Rrëfimi i tij, proces i pandalshëm me bashkëkohësit, me të gjallët dhe me të vdekurit, me ata që kanë ekzistuar dikur dhe kanë lënë dëshmi e relikte, fjalë e bëma, kujtime e dëshira, aventura, mistere dhe marrëzira. Romani është shkruar gjatë qëndrimit të shkrimtarit në Ananndale on Hu, në Yorkdson (nëntor - dhjetor) të vitit 2004.

Në aspektin kompozicional vepra përbëhet nga nëntë rrëfime të veçanta, por të cilat formojnë një tërësi, siç janë: *Ungji i vogël bëhet gati për vetëvrasje*, *Rrëfimtari është fëmija Ismail Kadare*, *Tezja e vogël dyshohet për imorale*, *Gjendjen e merr në dorë mërzia*, *Page e rreme te Dobatët*. *Babazoti shpallet befas shtypës i popullit grek*, *Dobatë dhe Kadaren*, *Çështje të marrëzisë*, *Fillim dimri nis me rrahjen e profesorëve të latinishtës*. *Vazhdon me fantazmën që shfaqet*, *Çdo shtëpi përveç tymit ka kuven-dimin e vet*, *Babazoti pa ndjenja. i sheh me siguri enigmat e Shqipërisë*. *Por zoti s`e le të flasë*, *Ikën Babazoti*. *Po jo enigma e tij*.

Gjatë leximit të vëmendshëm të këtij romani dhe pas analizës së gjithanshme të veprës, evidentohen hapësira të ndryshme, vende dhe emërtime të llojllojshme, me të cilat lidhen ngjarjet, rrëfimet dhe evokimet e his-torive dhe të

⁸ Ismail Kadare, Çështje të marrëzisë”, “Onufri”, Tiranë, 2005

parahistorive etj. Koha gjithashtu, siç del nga formulimet konkrete në kapituj të romanit, nuk përfshin vetëm periudhën e fëmijërisë së shkrimtarit dhe as atë që ka të bëjë me personazhet letrare. Shumëkohësia shtrihet në rrafshin vertikal dhe në koordinata të tjera.

Fjala fillestare për të treguar hapësirë në kohën kur nis rrëfimi i fëmijës, kureshtar për ta njohur botën që e rrethon, është shtëpia. Planimetria e saj është shumë mirë e njohur dhe mjaft interesante. Ajo është përshkruar me vërtetësi nga shkrimtari sikur ai të kishte planin urbanistik dhe skicat e duhura. Është kjo shtëpia e Babazotit dhe shtëpia e lindjes e shkrimtarit në Palorto. "Përveç qytetit, pohon Kadare në tri bisedat e tij me studiuesin frëng Eric Fay, "...ishte shtëpia familjare ajo që luajti rol të fuqishëm në zhvillimin e imagjinatës sime. Shtëpia e fëmijërisë së një shkrimtari luan një rol vërtet të madh. Gjithë familja jetonte në një banesë plot e përplot me ankth, me mistere dhe gjëra të pashpjegueshme. Kishim një shtëpi trekatëshe dhe gjatë dimrit jetonim vetëm në njërin kat, ndërsa gjatë verës në tjetrin. Hapësira e brendshme e shtëpisë pësonte shndërrime stinore mjaft të çuditshme. Kishim çilarë të mëdhenj e të errët, të cilët gjatë luftës qenë shndërruar në strehim kundërajror. Një shtëpi e madhe i jep përherë mendimit një përmasë të madhe. Gjysma e shtëpisë sime ishte gjithnjë e shkretë dhe e heshtur, ndërkohë që gjysma tjetër gëlonte nga zhurmat...".

"Ajo ishte në të vërtetë krenaria ime, tmerri dhe gëzimi im".

Dimensione të tjera hapësinore janë: dhomat, kthinat e shtëpisë, kubetë, sterra e madhe e ujit, burgu (hapsana) etj. Paraqitja e ambientit të jashtëm e zgjeron hapësirën e dhënë: oborri, kopshti rruga, sokaku i të marrëve, lagja, shkolla, kështjella tepër hijerëndë, Bashkia, qyteti, malet, varrezat,

përroi te gremina. Shqipëria e sotme dhe ajo shekujve të kaluar përfshihet në vepër si histori dhe si gjeografi komplekse. Bota edhe në një roman të vetëm, siç është “Çështje të marrëzisë”, është e madhe. Ajo shtrihet në shumë kontinente, që nga antika dhe deri në sot. Shtete dhe vende evropiane, aziatike, afrikane, amerikane, ato të perëndimit dhe të lindjes: Troja, Greqia, Bashkimi Sovjetik, Zvicra, Maqedonia, Mali i Zi, Maqedonia, Hungaria, Uruguaj, Izraeli, perandoria osmane, Australia etj., kri-jojnë horizonte të gjera të njohjes dhe të komunikimit midis personazheve.

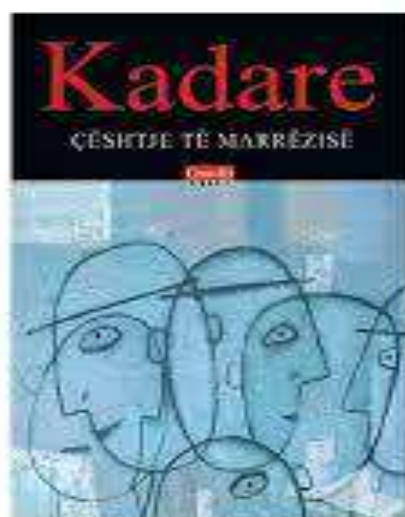
Në vertikalen e kohës së romanit pleksen koha e tashme, e shkuar dhe e ardhmja. Vizioni kohor është i pakufizuar. Vetë rrëfimi bazë, i zhvilluar kryesisht nga personazhi, alternohet në disa rrafshe kohore, si kohë objektive dhe si kohë subjektive. Përkthyesi i veprës së Kadaresë në gjuhën angleze dhe studiuesi i shquar i saj, kur shkruan për stilin narrativ të shkrimtarit, bën dallimin midis kohës si koncept dhe kohës si kategori gramatikore. Rrëfimi në retrospektivë është veçori e romanit modern të Kadaresë.

Në tekstin letrar, për të treguar distancë e duhur kohore në nivelet e ndryshme të rrëfimit, përdoren shprehje funksionale; koha e Trojës, koha e Makbethit, në kohë të mbretë-risë, ora e nostalgjisë, zënka treqindvjeçare etj., me të cilat pasurohet retorika kohore.

Në kritikën letrare, duke u bazuar në konceptet *hapësirë* dhe *kohë* është spikatur karakteri universal i romaneve “Kronikë në gur” dhe “Çështje të marrëzisë”. “Kjo kronikë nuk është kronikë e një “qyteti prej guri”.

Duke tejkaluar caqet e një qyteti, ajo përfshin në faqet e saj dramën e qyteteve, të vendeve, të popujve, madje edhe të kontinenteve të tëra, duke krijuar një atmosferë epike, të rëndë, si gurët që përshkruan”⁹

⁹ L`Eclair, Nantes, 13 shkurt 1973

BOTIMI I SERISË SË VEPRAVE LETRARE SHQIP DHE FRËNGJISHT NË PARIS

Ismail KADARE: VEPRAT 1-12→

OEUVRES 1-12→

Fayard, Paris, 1993 -2005→

Botimi i serisë së veprave letrare të Ismail Kadaresë në versionin e rir (shqip dhe frëngjisht) nga Shtëpia Botuese “Fayard” e Parisit është projekt i madh dhe i rëndësishëm, i cili realizohet me përkushtim të veçantë të autorit, të përkthyesve, të bashkëpunëtorëve të tjerë dhe të botuesit. Me këtë botim “për herë të parë lexuesi do të mund të kapë në krejt globalitetin e saj, pothuajse si një libër të madh të vetëm, një nga veprat më origjinale e më të shquara të këtij shekulli”.

Paris, 2006

Në nëntë vëllimet e botuara që nga viti 1993 dhe deri në vitin 2000 është përfshirë proza e Ismail Kadaresë në

versionin përfundimtar, e mbarështruar, jo sipas kronologjisë së krijimit dhe të botimit, por sipas kriterit kohor tematik dhe përmbajtjesor, duke u nisur nga lashtësia drejt bashkëkohësisë. Kështu janë përfshirë periudha të ndryshme të historisë së popullit shqiptar dhe të historisë së njerëzimit në përgjithësi.

Tregimet e tejkohshme: “Prometheu”, “Ëndrra mashtruese”, “Përpara banjës”, dhe “Nata e sfinksit” janë vënë në ballë të vëllimit të parë, për të vazhduar po aty me romanet: “Piramida”, “Kush e solli Doruntinën”, “Ura me tri harqe” dhe me tregimin “Muri i madh”. Në këto romane dhe tregime, herë-herë të ripunuara, trajtohen tema të lashtësisë, mite, legjenda dhe tema historike. “Me këto katër tekste të panjohura, shkruan Eric Faye, ne nuk jemi mbi tokë: ato përbëjnë në një farë mënyre “një prolog në qiell”, siç do të thoshte Goethe”.

Në krijimet poetike “Monologu i sfinksit”(1967), “Piramida e Keopsit” etj, Kadare shumë vjet më parë trajton tema nga mitologjia. “Me Prometheun shkrimtari plotëson një ëndërr duke rivendosur pjesët që mungojnë në trilogjinë e Eskilit nga e cila vetëm një tragjedi, “Prometheu” i lidhur”, na ka ardhur. Atij iu deshën rreth pesëmbëdhjetë vjet për të gjetur pikërisht këtë trajtim të mitit, dhe shkrimtari ende punonte me të në vitin 1992”. Me romanin “Piramida” përfshihen ngjarje nga koha e dinastisë IV faranike, por në të njëkohësisht tërheq një paralele me situata të jetës bashkëkohore edhe të Shqipërisë. Në romanin triptik “Ura me tri harqe” nëpërmjet rrëfimit të murgut Gjon, përveç dëshmive të ndryshme për epokën e kaluar historike, shpalosen edhe përmbajtje legjendare. Aspektet e mbarështrimit autentik të kronikës në qendër të vëmendjes së lexuesit e sjellin Gjon Buzukun. Legjenda e Kështjellës së Rozafës gërshetohet me nëntekstin letrar, pra me atë aludim

të tërthortë të një aktualiteti. Ideja e flijimit në legendën për ndërtimin e urës preket me një tangjentë, për të sugjeruar gjendjen aktuale kur është krijuar vepra. Tregimi "Muri i madh" e shtyn larg në aspektin kohor dhe në aspektin gjeografik tematikën e tejkohshme kadareane. Edhe pse rrëfimi lidhet me Murin e Lindjes së Largët, vepra paraqet një vazhdimësi krijuese me veprat "Piramida" dhe "Ura me tri harqe". Muri Kinez sipas autorit "që atje në tokë e mbajnë për gjë të madhe, kurse në të vërtetë, s'është veçse një gardhiqe qesharake, sidomos po ta krahasosh me një pengesë të njëmendët, siç është Muri Mortor, ai që ndan jetën nga vdekja"

Vëllimi i dytë në plan të parë ka temën qendrore të luftës së popullit shqiptar kundër ushtrisë osmane, për liri dhe pavarësi të atdheut në kohën e Skënderbeut. Romani "Kasnecët e shiut" ("Kështjella") është vepra e cila, bashkë me "Gjeneralin e ushtrisë së vdekur" e afirmoi atë shumë këtë shkrimtar me famë botërore në letërsi, jo vetëm në suaza kombëtare por edhe në ato ndërkombëtare. Tregimet e ditës që po thyhej: "Kisha e Shën Sofisë", "Shënime nga kapitaneria e portit" dhe "Sjellësi i fatkeqësisë" ngërthejnë "periudhën perandorake". Pushtimi pesëshekullor gjatë epokës së perandorisë osmane ka sjellë pasoja tragjike në historinë e Shqipërisë por edhe të mbarë Ballkanit. Për Ismail Kadarenë "Foleja e shkrimtarit u ngjan shesheve që ishin dikur prapa oficinave mekanike të riparimit". Në këtë studio ai krijon tekstet letrare anësore (tregimet) dhe tekstet madhore, në të cilat rrëfëhet për shekujt mynxyrë të dominimit të Perandorisë Osmane edhe në tokat shqiptare. Në këtë vëllim, shkruan Eric Faye (Erik Fajë), "Është ruajtur kronologjia e ngjarjeve: pas fazës së pushtimeve "Kasnecët e shiut" (Kështjella), vijojnë tri tregimet: i pari për kthimin e Shën Sofisë nga bazilikë në xhami, mandej : "Shënime nga

kapitaneria e portit" (largimi i fisnikëve shqiptarë drejt Italisë si krishterë), dhe "Sjellësi i fatkeqësisë, ose islamizimi i Ballkanit.

Mandej, në fund të një kërcimi të madh në kohë "Kamarja e turpit" ose lufta e Stambollit kundër "tokave të veta të turkut"...

Vepra tjetër me temën historike trajton ngjarjet e kohës së Ali Pashë Tepelenës. "Në zanafillë, është vlerësuar në shkrimin për Kadarenë, "Kamarja e turpit" do të kishte qenë një pjesë teatrore, e vetmja që autori do të kishte shkruar ndonjëherë; por shpejt e kuptoi se kjo punë ishte e kufizuar dhe zgjodhi romanin".

Veprat vijuese në versionin përfundimtar (vëllimi i tretë) janë: "Komisioni i festës", "Qorrfermani", "Pallati i ëndrrave", "Vjedhja e gjumit mbretëror", Breznitë e Hankonatëve", "Heqja e mjeshtërisë së munxadhënësve" dhe "Lamtumira e së keqes", bëjnë një tërësi tematike, që lidhet me "kohët e lavdisë dhe të pjekurisë së Perandorisë Osmane për të përfunduar me atë që më shumë se rënie del si dobësim i shkallëshkallshëm, në vigjilje të shekullit XX".

Mbas krijimit të prozës "Kamarja e turpit", vepër e cila shënon nivel të lartë artistik, duke trajtuar ngjarjet historike, që kanë ndodhur në Manastir në vitin 1822, në "Komisionin e festës" autori paraqet përpjekjet e pushtetit osman për të thyer rezistencën e prijësve shqiptarë në pashallëqe. Shkëputja nga perandoria shtrohet si çështje e shekujve të kaluar, por edhe e aktualitetit politik evropian. Të kujtojmë këtu ngjarjet e Pragës të vitit 1968.

Novela "Qorrfermani", e shkruar më 1984, ngjashëm me "Pallatin e ëndrrave" përmban material interesant dhe aspekte komplekse të sistemit të hershëm shtypës, kur regjimi në fuqi, me metoda të ndryshme të dhunës, por edhe në mënyra të tjera, synon t'i nënshtrojë njerëzit. Vepra

“Pallati i ëndrrave” (më parë mbante titullin “Nëpunësi i pallatit të ëndrrave”) ka histori interesante të krijimit. Lidhur me krijimin e saj Kadare shkruan: “Në mesin e viteve `60... i isha kthyer letërsisë me tërë përkushtimin që pendesa dhe pabesia e përkohshme e bënin edhe më prekës. Isha oshënar i saj dhe në altarin e saj mund të flijoja gjithçka. Truri im gjendej në trazim të vazhdueshëm dhe e ndjeja se asnjëherë s’e kisha pasur kaq lehtë të kapja të pakapshmen dhe të depërtoja në të pamundurën. Mbi ngjarjet dhe motivet që i kisha ndeshur kaq herë shikoja shenja që s’i kisha parë kurrë. Subjekte të tëra më shfaqeshin bashkë me kodet dhe shifrat zbërthyesë, me një lidhje harmonike të përkryer. Gjithçka ishte e lehtë dhe e mundshme, thuajse gjendesha mbi sipërfaqen e një planeti tjetër.

Por kjo nuk vazhdoi gjatë. Pas dushit të ftohtë me të cilin u prit “Përbindëshi”...,gjithçka ndryshoi me shpejtësi. Planeti Tokë më kujtoi se jetoja mbi të dhe se doja apo nuk doja, do t’i bindesha ligjeve të saj...

Dita ditës diçka mpihej brenda meje, diçka vërbohej dhe humbte pa kthim...Te “Nëpunësi i pallatit të ëndrrave” kam bërë të kundërtën e “romanit me ëndërr në mes”. Këtu kam, përkundrazi, një zgjim, një qetësim, midis një nate plot ankth. Kurse diçka nga pamjet që pasqyrat dërgojnë larg nëpër kohë gjendet ndoshta te “Përbindëshi”. Nga të gjitha librat që kam botuar më keq janë pritur “Përbindëshi”, “Dimri i madh”, “Nëpunësi i pallatit të ëndrrave” dhe “Nata pa hënë”...Të gjitha këto vepra janë kritikuar rëndë, ose janë ndaluar për pak ose për shumë kohë vetëm pas botimit”. Dëshfrimi i ëndrrave të shtetasve të perandorisë në pallatin administrativ me shumë labirinte, në një procedurë marramendëse, me rrëfimin shumëstresor të prozës moderne, që ngërthen përmbajtje edhe më të gjerë, sjell dëshmi universale të ndodhive në një ferr dantesk të së

kaluarës, por edhe të epokave vijuese. Aty ku përfundon rrëfimi për pallatin e ëndrrave, shpalohet përmbajtja për një dosje të zhdukur më parë për breznitë e Hankonatëve. Botimi i fundit ka pak ndryshime dhe, si i tillë e plotëson këtë cikël veprash në shumë aspekte të krijimit artistik.

Vëllimi i katërt përfshin gjashtë krijime të rëndësishme në prozë. Lexuesit shqiptarë dhe të huaj i kanë të njohura romanet me prosede modern: “Viti i mbrapshtë”, “Prilli i thyer” dhe “Dosja H”. Tregimet “Kënga”, “Kalimet e nëndheshme” dhe “Konkurs bukurie për burrat në Bjeshkët e Nemuna” (këto dy të fundit botohen këtu për herë të parë), edhe pse janë më pak të njohura, ato bëjnë së bashku me të tjerat një tërësi tematike. Më 1912 shpallet pavarësia e Shqipërisë, por ajo nuk përfshinte të gjitha viset etnike shqiptare. “Viti i mbrapshtë” paraqet gjendjen kaotike të Shqipërisë pas daljes nga kthetrat e pushtuesit, në kohën kur, përveç kundërthënieve të vjetra, ishin shfaqur edhe vështirësi të reja. Me Princ Vidin nuk u stabilizua shteti shqiptar. Shoqëria feudale shqiptare ballafaqohej me rreziqe të shumta. Në këtë prozë me dendësi të jashtëzakonshme të tekstit letrar, autori në shumë shtresa të rrëfimit, mbarështron përmbajtje shumë të gjerë dhe interesante. Ngjarjet e romanit shtrihen në vitet 1913-1914.

Gjakmarrja si plagë e rëndë në jetën shqiptare ka lënë pasojë tragjike. Kjo temë sociale trajtohet me mjeshtri artistike në romanin “Prilli i thyer”. Funksionimi i të drejtës zakonore dhe mënyra e zbatimit të kanunit është paraqitur në mënyrë realiste. Në procesin e gjatë krijues shkrimtari i ka përsosur në aspektin artistik veprat e krijuara më parë. Një tregim është zgjeruar si novelë, ndërsa novela është realizuar si roman. Kështu, kjo novelë e krijuar më 1978 dhe e botuar në kuadër të përmbledhjes “Gjakftohtësia”, në versionin përfundimtar ka fituar veçoritë artistike të romanit.

Siç shihet, për periudhën kohore midis dy luftërave botërore në aspektin tematik lidhen më pak vepra. Prandaj, në vëllimin e pestë autori vendos krijimet në prozë në të cilat përfshihen ngjarje që kanë ndodhur para Luftës së Dytë Botërore, gjatë saj dhe në vitet e para të pasluftës. Në dy romanet: "Kronikë në gur" dhe "Nëntor i një kryeqyteti" trajtohet tematika e luftës, ndërsa në triptikun, të titulluar "Rrëfim trikohësh" radhiten tregimet: "Koha e shkrimeve", "Koha e parasë" dhe "Koha e dashurisë". Këto tregime lidhen me kohën e rinisë së shkrimtarit dhe me qytetin e lindjes, Gjirokastrën. Proza "Koha e parasë" nuk është botuar më parë. Fillimet letrare të Kadaresë janë mjaft interesante. Në veprën "Ftesë në studio" ai shpalon kujtimet edhe për krijimtarinë e fazës së parë. Në triptikun e fundit gjejmë më shumë të dhëna për interesimet letrare dhe për provat e para krijuese.

Katër romanet e krijuara në fazën e parë të krijimtarisë letrare (1959-1965): "Qyteti pa reklama" (botohet për herë të parë pas mbas dyzet vjetësh të krijimtarisë), "Gjenerali i ushtrisë së vdekur", "Muzgu i perëndive të stepës" dhe "Përbindëshi", përfshihen në vëllimin e gjashtë. Romani i parë i Kadaresë është shkruar në kohën e rinisë, në moshën 23 vjeçare, kur autori vazhdon studimet e letërsisë në Moskë. "Tre muaj iu deshën atij për të hartuar këtë roman, që e filloi duke e regjistruar në magnetofon, para se ta rikopjonte, pastaj shkruan pjesën më të madhe pa ndërhyrjen e zërit". Ky dorëshkrim ka mbetur në sirtarë për shumë vjet. Në vitin 1961 është botuar vetëm një fragment i tij me titullin "Ditë kafenesh". Në botimin e tanishëm të kësaj proze nuk janë bërë ndryshime " duke gjykuar se ishte e pamundur të ndreqte diçka në një libër që ishte shkruar me një stil të ndryshëm nga romanet e mëvonshëm dhe që

kështu ruante vlerën dhe shijen e një kujtimi të largët, të një reference”.

Romani “Gjenerali i ushtrisë së vdekur” deri në versionin e fundit është ripunuar disa herë. Më parë është krijuar një tregim dhe është botuar më 1961. Që nga viti 1963 dhe deri më sot romani është ribotuar disa herë me shumë ndryshime dhe plotësime. Lidhur me procesin krijues të kësaj vepre Kadare shkruan: “Te “Gjenerali” jam përpjekur të jap ndjenjën e zbrazëtisë, të humbjes, të anonimatit nëpërmjet kapitujve pa numër, të listave të paplotësuara, ankthit të identifikimit...Bërthama e parë e tij ishte tregimi për hapjen e shtëpisë publike të ushtarëve në Gjirokastër, një nga kujtimet më trazuese të fëmënisë sime”.

Derisa proza “Muzgu i perëndive të stepës” është krijuar “gjatë një periudhe pesëmbëdhjetë vjeçare...”, romani “Përbindëshi është botuar më 1990, pas 25 vjetësh të hartimit të variantit të parë.

Vëllimi i shtatë dhe i tetë përmbledh diptikun “Koha e grindjes”: I “Dimri i vetmisë së madhe” dhe II “Koncert në fund të stinës”.

Hapësirën më të madhe të vëllimit të nëntë kanë zënë veprat: “Lëkura e daulles”, “Krushqit janë të ngrirë”, “Nata me hënë”, “Shkaba” dhe “Tri këngë zie për Kosovën”. Pastaj radhiten “Tregime të shkurtra”, siç janë: “Në periferi pranë aeroportit”, “Nudo”, “Perandori”, “Treni dimëror i linjës së largët”, “Stina dimërore e kafe “Rivierës”, Fatkeqësi nga Suzana”, “Që të mbetet diçka nga Ana”, “Baladë për vdekjen e J.G.”, “UR-Libri” dhe “Vdekja e gruas ruse”.

Më parë Kadare pat botuar tregimin “Dasmë e çuditshme”. Vepra “Lëkura e daulles” më 1967 është botuar me titullin “Dasma”. Teksti “Nga biseda në një dasmë” është vënë si moto e romanit:

-“E shikon atë lëkurë dhie të mbërthyer në dru?

Bjeri me shkop dhe mbi të do të gjëmojnë të gjitha zhurmat e jetës”.

I frymëzuar nga ngjarjet e pranverës së vitit 1981, kur u bënë demonstratat e studentëve dhe të popullsisë së Kosovës, Kadare shkroi prozën “Krushqit janë të ngrirë”. Më 1984 ai krijon novelën “Nata me hënë”. Si pikënisje të krijimit të romanit “Shkaba” Kadare merr tregimin e mitologjisë shqiptare “Qerozi në botën e poshtme”.

Tema e Luftës së Kosovës më 1389 trajtohet në veprën “Tri këngë zie për Kosovën.

Në dhjetë tregimet e shkurtra trajtohen tema sociale që lidhen me aspekte të ndryshme të jetës aktuale të shoqërisë shqiptare.

Në vëllimet e tjera , me të njëjtin kriter të mbarështimit, Kadare do të përfshijë veprat e tjera të botuara më parë, siç janë: “Spiritus”, “Lulet e ftohta të marsit”, “Përballë pasqyrës së një gruaje” (tri romane të shkurtra: “Kalorësi me skifter”, “Historia e Lidhjes së Shkrimtarëve shqiptarë përballë pasqyrës së një gruaje”, “Ikja e shtërgut” etj., por edhe ato të fazës vijuese të krijimtarisë letrare.

Vëllimin e dhjetë e hap romani „Hija, shënime të një kineasti të dështuar“. Pjesët përbërëse të tij janë: Matanë pasqyrës, Që të shkosh në Paris duhet ta urresh atë, Ankth, Djalli, Kumti nuk kapërcen, Incesti dhe Aleluja. Pas romanit „Hija“ radhitet romani „Spiritus“ me tri pjesët e tij : Kaosi, Zbulesa dhe Çmërsi.

„Lulet e ftohta të marsit“ është romani tjetër, në të cilin që në fillim Ismail Kadare përfshin tekstin e hyrjes:

„ Qenë lule ato vërtet, por ndoshta s' ishte mars.

A ishte mars gjithkund, veç lulet qenë të rreme“.

Gjatë viteve nëntëdhjetë, pra dhjetë vjet pas rënies së diktaturës, Kadare trajton temën sociale që lidhet me qytetin

Burrel, i njohur më parë me burgun famëkeq, në të cilin kanë vuajtur dënime të rënda shumë shqiptarë. Duke trajtuar fenomene të reja të jetës shqiptare, autori me invencion krijues e pasuron tematikën e trajtuar në romanin modern dhe shtrun për zgjidhje çështje të ndryshme të aktualitetit shqiptar.

Poezisë së Ismail Kadaresë i vjen radha të përfshihet në vëllimin e njëmbëdhjetë. Disa poezi të zgjedhura i përkasin fazës së parë krijuese, ndërsa poezitë e tjera, poemat, etj. në vazhdimësi etapave të tjera deri në vitet nëntëdhjetë. Poezia „Pellgu“ është krijuar më 1955. Poezitë e tjera: Motive studentore, Fusha shtrihet e errët, Babai, Vjeshtë tiranase, Pranverë, Qiell dimri, Tunelet, Kështu u ndamë, Dallgët me rrëmujë..., Në gjirin e Rigës etj. bëjnë ciklin e parë të lirikave të zgjedhura, për të vazhduar më tutje me poema dhe me poezi motivesh të ndryshme, siç janë: Terrori në Kosovë, Shkaba dykrenore, Mars, Ky dimër, Ora e ligë, Dimri në Evropën e Bashkuar. Refugjatët shqiptarë etj. Ndër poemat e zgjedhura veçojmë: Rrugëve të Moskës (1959-1960), Poemë e ashpër, Poemë vjeshte, Tokë kufitare, etj.

Në dramën „Stinë e mërzitshme në Olymp“ trajtohet tema e vjelë nga mitologjia greke. Legjenda e Prometheut përfshihet në kuadër të veprimit dramaturgjik mjaft kompleks, duke u gërshetuar edhe me aspekte të tjera të mitologjisë klasike dhe të jetës bashkëkohore. Në ekspozicionin e dramës ndër vetët e dramës radhiten hyjnitë: Prometheu, hyjni të departamentit të vdekjes, hyjni të departamentit të rendit, hyjnesha etj., pastaj Zeusi (zot i zotave), Hera (gruaja e Zeusit), Eskili (dramaturg grek), Hermesi (ndërlidhës hyjnor), Herkuli (hero, gjysmëhyjni), Posejdoni (zot i ujërave), Hefesti (zot i zjarrit) etj. „Ngjarja ndodh në tre nivele: në qiell, në tokë, nëntokë. Koha e

ngjarjes është e përgjithshme, pa kahe, me ndryshime në qiell, në tokë dhe nëntokë“.

Esetë e Ismail Kadaresë janë etyde letrare kushtuar Eskilit, shkrimtarit të shquar të letërsisë klasike greke, „Kusheriri i engjëjve“ kushtuar Angjelin Perlocajt, artistit të madh të vallëzimit modern dhe „Arti si mëkat“ kushtuar Omer Kaleshit, piktorit shumë të njohur shqiptar.

„Eskili ky humbës i madh“ është një ese i vlerësuar lart nga studiuesit shqiptarë dhe të huaj. „Trajtesa *Eskili- ky humbës i madh*“, shkruan Rexhep Qosja, është më shumë se një trajtesë: kjo është një vepër letrare-filozofike, që e ka shkruar një intelektual me mendime jashtëzakonisht subtile dhe një shkrimtar me imagjinatë jashtëzakonisht të pasur. Trajtesa e tij, prandaj, lexohet me kureshtjen me të cilën lexohen trajtesat e mendimtarëve më të shquar dhe me kënaqësinë me të cilën lexohen romanet e shkrimtarëve të mëdhenj“.

Vëllimi i dymbëdhjetë, botuar më 2004, përfshin veprat: „Vajza e Agamemnonit“, „Pasardhësi“, „Kalorësi me skifter“, „Historia e Lidhjes së Shkrimtarëve Shqiptarë përballë pasqyrës së një gruaje“, „Ikja e shtërgut“ dhe „Jeta,loja dhe vdekja e Lul Mazrekut“.

Dorëshkrimet e veprave „Vajza e Agamemnonit, „Ikja e shtërgut“ të këtij vëllimi, si edhe për krijimet letrare „Hija“ dhe „Vajza ruse“, gjatë viteve 1987-1988 autori i ka depozituar në Paris (Banque de la Cité 12, kasaforta nr.1, Avenue Matignon) afër Champs- Elysées, „për shkak të kundërtotalitarizmit të hapur, përbënin rrezik të madh për të“.

„Ismail Kadare ia dha çelësin, bashkë me autorizimin, presidentit të Fayard-it, Claude Durand, që ishte në dijeni të plotë të përmbajtjes së tyre, në një rast të tillë, kishte të drejtë të bënte deklaratën përkatëse, t'i përkthente dhe t'i botonte ato.

Ikja e shtërgut është i pari nga këto krijime që botohet në shqip. Ai është botuar më parë në frëngjisht, me titullin *Kërcënimi i diellit*, në gazetën *Le Monde*, Paris, korrik 1998.”

Në intervistën “Përkryerja artistike e një vepre, bisedë e Bashkim Kuçukut me Ismail Kadarenë (Mars, 1999), janë ndriçuar shumë çështje interesante të krijimtarisë letrare të Lasgush Poradecit, pra edhe të Ismail Kadaresë.

Veprat “Pasardhësi” dhe “Vajza e Agamemnonit” sajojnë distikun, në të cilin, përshkruan ngjarjet të cilat, siç pohon autori, “janë pjesë e kujtimeve të gjithhershme të njerëzimit, të rishfaqura, siç ndodh shpesh, në epokën tonë. Si rrjedhojë e kësaj, shëmbëllimi i tyre me pamje dhe njerëz të kohës, është i pashmangshëm”.

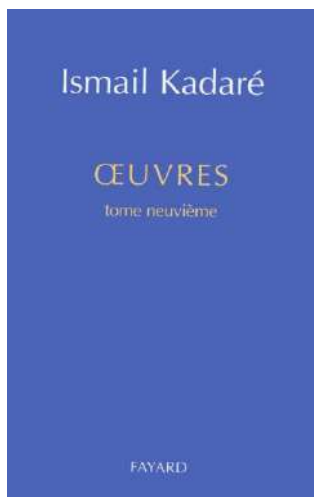
Në shtypin francez kritikët letrarë kanë paraqitur vrojtime interesante lidhur me veprat: *Kalorësi me skifter*, *Historia e Lidhjes së Shkrimtarëve shqiptarë, përballë pasqyrës së një gruaje*, dhe *Ikja e shtërgut*, të gjitha këto të përfshira në një vepër të veçantë me titullin *Përballë pasqyrës së një gruaje*.

“Të tre tekstet tepër të dendura, mbledhura në këtë libër, janë të parat që janë cilësuar prej tij si “mikroroman”-e. I pari, *Kalorësi me skifter* përshkruan rrugëtimin e një krimi nga një epokë te tjetra, nga fashizmi në komunizëm, në botën reale dhe në atë të vetëdijes, gjersa më në fund kryhet. Teksti i dytë, *Historia e Lidhjes së Shkrimtarëve shqiptarë përballë pasqyrës së një gruaje*, na sjell për herë të parë misterin ende të pandriçuar të një prej institucioneve të zymta të botës komuniste.

Romani i tretë është ai i poetit të madh shqiptar, që, pothuajse i harruar e i varrosur së gjalli gjatë diktaturës, arriti të sfidojë epokën, duke përjetuar në prag të vdekjes të vetmen gjë që s`mund t`ia ndalonin: një histori dashurie...”

Në vëllimet e tjera, të cilat do të botohen në vazhdimësi, me të njëjtat kritere të përzgjedhjes, me

vështrimet adekuate vlerësuese, do të përfshihen edhe veprat e tjera letrare të Ismail Kadaresë në versionin përfundimtar.
(2001)

Ismail Kadare: **Oeuvres** complètes, tome 9

„Ce neuvième volume des Oeuvres d'Ismail Kadaré est composé de cinq romans ou récits et de onze nouvelles, écrites à des périodes différentes. Hormis Le cortège de la noce s'est figé dans la glace, Trois chants funèbres pour le Kosovo et Ballade sur la mort de J.G., qui évoquent les drames anciens et récents du Kosovo, la plupart des autres oeuvres ont pour thème et décor l'ère socialiste.

Un autre roman, Clair de lune, a été interdit dès sa publication en Albanie, en 1985, pour " errements idéologiques ". L'Aigle, en revanche, a été conçu et édité en France en 1995, après la chute du communisme. Enfin, la plupart des nouvelles ont été rédigées et publiées en France entre 1960 et 1990, et traitent de la vie en régime socialiste, tout en échappant aux clichés et conventions de l'époque.

On a beaucoup disserté, dans les pays ex-communistes et hors d'eux, sur la façon dont cette époque fut dépeinte par ses propres écrivains et sur leur degré de soumission ou d'autonomie par rapport au conformisme en vigueur. Pour ce qui est d'Ismail Kadaré, ce volume fournit d'intéressantes réponses à cette question. Il s'ouvre notamment sur un roman intitulé La Peau de tambour (ou Les Noces), écrit et publié en 1967, le seul, de l'aveu même de l'auteur, à avoir subi l'empreinte du réalisme socialiste. Pourtant, à la lecture de cette oeuvre surprenante - que Kadaré a pu lui-même qualifier de " plus mauvais roman que j'aie écrit " -, on est frappé de constater à quel point l'altération de la personnalité de certains auteurs a été bien moindre qu'on ne l'a prétendu.“

<https://www.fayard.fr/litterature-etrangere/oeuvres-completes-9782213607115>

SHKRIMTARI ISMAIL KADARE NË ZENITIN E LETËRSISË BOTËRORE

(Kumtesë e mbajtur në Fakultetin e Filologjisë të Universitetit të Prishtinës më 18 gusht 2006, me rastin e shënimit të 70 vjetorit të lindjes së shkrimtarit I. Kadare)

Zonja dhe zotërinj,

Në shtatëdhjetë vjetorin e lindjes së Ismail Kadaresë, në këtë kumtesë prezantojmë prozën e këtij shkrimtari shqiptar me famë botërore. Ai me opusin e vet letrar, duke arritur zenitin e letërsisë moderne, ka zënë vendin e merituar në historinë e letërsisë shqiptare dhe botërore.

Shumë dorëshkrime të këtij autori, të pabotuara më parë, shumë vepra të përkthyer në gjuhët e huaja në miliona ekzemplarë, shumë vështrime kritike, studime dhe libra studimorë të veçantë, tani më janë në duar të lexuesve shqiptarë dhe të adhuruesve të tij në mbarë botën. Fenomeni Kadare, si një shkrimtar që bë pjesë në elitën e krijuesve më të shquar të letërsisë moderne të gjysmës së dytë të shekullit XX, tani, sidomos pasi fitoi Çmimin letrar Ndërkombëtar Njeriu i Librit 2005 në Edinburg të Skocisë, edhe më shumë zgjon kërshërinë dhe adhurimin qarqet e sotme letrare, të botuesve, të përkthyesve, të institucioneve kulturore dhe shkencore.

Viti 2006 është jubile i Ismail Kadaresë, i letërsisë dhe i kulturës shqiptare. Më 19 maj 2006, në vendlindjen e shkrimtarit, është organizuar Konferenca Shkencore Ndërkombëtare "Ismail Kadareja dhe vepra e tij". Në Tryezën e Seminarit XXV të Gjuhës, Letërsisë dhe Kulturës

Shqiptare, shënojmë përvjetorin e dy personaliteteve të shquara të letërsisë dhe të shkencës së letërsisë shqiptare, të Ismail Kadaresë dhe të Rexhep Qosjes.

Figura poliedrike e këtij autori, dhe sidomos proza e tij e përkthyer në gjuhën angleze, prezantohet edhe në Festivalin Ndërkombëtar të Librit 2006 në Edinburg të Mbretërisë së Bashkuar (12- 28 gusht 2006). Kadare edhe sivjet është kandidat për të fituar Çmimin Nobel për veprën jetësore në fushën e letërsisë. Kadare është poet, prozator, dramaturg, eseist, publicist dhe autor i shkrimeve të ndryshme diskursive. Me krijimtarinë letrare origjinale, që ka vlerë të lartë artistike, ndjeshëm e ka pasuruar letërsinë shqipe dhe atë botërore. Ai sot, si edhe më parë, është i pranishëm në jetën letrare, kulturore dhe shkencore.

Në kuadër të opusit letrar të Ismail Kadaresë në tërësi, përveç poezisë, proza ka shtrirje shumë të madhe. Krijimtaria epike në aspektin sasior dhe cilësor e ka afirmuar këtë shkrimtar, si edhe letërsinë bashkëkohore shqiptare, duke e radhitur ndër shkrimtarët më shquar të letërsisë së sotme botërore. Në prozën e Kadaresë përfshihen shumë tregime, novela, romane, sprova, ese, studime fjalime, intervista etj.

POEZIA

Frymëzime djaloshare (1954)

Endërrime (1957)

Shekulli im (1961)

Përse mendohen këto male (1964)

Motive me diell (1968)

Koha (1976)

Princesha Argjiro (2003)

Ca pika shiu ranë mbi qelq (2005)

Kristal (2005)

Pa formë është qielli (2005)

REGIME, NOVELA DHE DRAMA

Ditë kafenesh (1962)

Qyteti i Jugut (1967)

Emblema e dikurshme (1977)

Gjakftohtësia (1980)

Koha e shkrimeve (196)

Tri këngë zie për Kosovën (1998)

Ikja e shtërgut (1999)

Vjedhja e gjumit mbretëror (1999)

Përballë pasqyrës së një gruaje (2001)

Stinë e mërzitshme në Olymp (dramë)

Bisedë për brilantet në pasditen e dhjetorit (2013)

Koha e dashurisë (rrëfim trekohësh) (2015)

ROMANE

Gjenerali i ushtrisë së vdekur (1963)

Përbindëshi (1965)

Dasma (1967)

Kështjella (1970)

Kronikë në gur (1971)

Dimri i vetmisë së madhe (1973)

Nëntori i një kryeqyteti (1974)

Breznitë e Hankonatëve (1977)

Muzgu i perëndive të stepës (1978)

Kamarja e turpit (1978)
Ura me tri harqe (1978)
Kush e solli Doruntinën (1980)
Pallati i ëndrrave (1981)
Dosja H (1981)
Nata me hënë (1985)
Krushqit janë të ngrirë (1986)
Viti i mbrapshtë (1986)
Koncert në fund të dimrit (1988)
Qorrfermani (1991)
Piramida (1992)
Shkaba (1995)
Spiritus (1996)
Lulet e ftohta të marsit (2000)
Qyteti pa reklama (2001)
Jeta, loja dhe vdekja e Lul Mazrekut (2002)
Hija (2003)
Vajza e Agamemnonit (2003)
Pasardhësi (2003)
Çështje të marrëzisë (2005)
Darka e gabuar (2008)
E penguara (2009)
Aksidenti (2010)
Mjegullat e Tiranës (2014)
Kukulla (2015),

SPROVA, ESE, STUDIME, INTERVISTA

Autobiografia e popullit në vargje (1971)

Linja të largëta (1971)

Eskili, ky humbës i madh (1990)

Ftesë në studio (1990)

Dialog me Alain Bosquet (1996)

Kushëriri i engjëjve (1997)

Kombi shqiptar në prag të mijëvjeçarit të tretë (1998)

Ra ky mort e u pamë (2000)

Kohë barbare (Nga Shqipëria në Kosovë) (2000)

Bisedë përmes hekurash (2000)

Unaza në kthetra (2001)

Poshtërimi në Ballkan (2004)

Dantja i pashmangshëm (2005)

Identiteti evropian i shqiptarëve (2006)

Hamleti, princi i vështirë (2006)

*Mosmarrëveshja, mbi raportet e Shqipërisë me
vetveten* (2010)

Mbi krimin në Ballkan. Letërkëmbim i zymtë (2011)

Çlirimi i Serbisë prej Kosovës (2012)

Mëngjeset në Kafe Rostand (2014)

Kur sunduesit grinden (2018)

Opusi krijues i Kadaresë është shumë i gjërë dhe i rëndësishëm për edukimin estetik dhe kulturor të lexuesve dhe të mbarë kombit. Vepra e tij është përkthyer në shumë gjuhë të huaja dhe ka zgjuar interesimin e madh të lexuesve dhe të studiuesve të letërsisë. Gjatë procesit krijues ai synuar të krijojë letërsinë.

Ideja që vepra letrare e Ismail Kadaresë në versionin përfundimtar (shqip dhe frëngjisht), të botohet nga Shtëpia Botuese "Fayard" e Parisit vazhdon të realizohet me përkushtim të jashtëzakonshëm.. Ky është projekt i më i madh dhe shumë i rëndësishëm. Me këtë botim "për herë të parë lexuesi do të mund të kapë në krejt globalitetin e saj, pothuajse si një libër të madh të vetëm, një nga veprat më origjinale e më të shquara të këtij shekulli".

Në dymbëdhjetë vëllimet e botuara që nga viti 1993 dhe deri në vitin 2004 është përfshirë edhe proza e Ismail Kadaresë në versionin përfundimtar, e mbarështruar, jo sipas kronologjisë së krijimit dhe të botimit, por sipas kriterit kohor tematik dhe përmbajtjesor, duke u nisur nga lashtësia drejt bashkëkohësisë. Kështu janë përfshirë periudha të ndryshme të historisë së popullit shqiptar dhe të historisë së njerëzimit në përgjithësi.

Tregimet e tejkohshme: "Prometheu", "Ëndrra mashtruese", "Përpara banjës", dhe "Nata e sfinksit" janë vënë në ballë të këtij botimi, për të vazhduar po aty me romanet: "Piramida", "Kush e solli Doruntinën", "Ura me tri harqe" dhe me tregimin "Muri i madh". Në këto romane dhe tregime, herë-herë të ripunuara, trajtohen tema të lashtësisë, mite, legjenda dhe tema historike. "Me këto katër tekste të panjohura, shkruan Eric Faye, ne nuk jemi mbi tokë: ato përbëjnë në një farë mënyre "një prolog në qiell", siç do të thoshte Goethe".

Me romanin "Piramida" përfshihen ngjarje nga koha e dinastisë IV faranike, por në të njëkohësisht tërheq një paralele me situata të jetës bashkëkohore edhe të Shqipërisë. Në romanin triptik "Ura me tri harqe" nëpërmjet rrëfimit të murgut Gjon, përveç dëshmive të ndryshme për epokën e kaluar historike, shpalosen edhe përmbajtje legjendare. Aspektet e mbarështrimit autentik të kronikës në qendër të

vëmendjes së lexuesit e sjellin Gjon Buzukun. Legjenda e Kështjellës së Rozafës gërshetohet me nëntekstin letrar, pra me atë aludim të tërthortë të një aktualiteti. Ideja e flijimit në legjendën për ndërtimin e urës preket me një tangjentë, për të sugjeruar gjendjen aktuale kur është krijuar vepra. Tregimi “Muri i madh” e shtyn larg në aspektin kohor dhe në aspektin gjeografik tematikën e tejkohshme kadareane. Edhe pse rrëfimi lidhet me Murin e Lindjes së Largët, vepra paraqet një vazhdimësi krijuese me veprat “Piramida” dhe “Ura me tri harqe”.

Tema qendrore e luftës së popullit shqiptar kundër ushtrisë osmane, për liri dhe pavarësi të atdheut në kohën e Skënderbeut. trajtohet në romanin “Kasnecët e shiut”(“Kështjella”). Kjo është vepra e cila, bashkë me “Gjeneralin e ushtrisë së vdekur” e afirmoi atë shumë këtë shkrimtar, jo vetëm në suaza kombëtare por edhe në ato ndërkombëtare. Tregimet e ditës që po thyhej: “Kisha e Shën Sofisë, “Shënime nga kapitaneria e portit” dhe “Sjellësi i fatkeqësisë” ngërthejnë “periudhën perandorake”. Pushtimi pesëshekullor gjatë epokës së perandorisë osmane ka sjellë pasojat tragjike në historinë e Shqipërisë por edhe të mbarë Ballkanit.

Për Ismail Kadarenë “Foleja e shkrimtarit u ngjan shesheve që ishin dikur prapa oficinave mekanike të riparimit”. Në këtë studio ai krijon tekstet letrare anësore (tregimet) dhe tekstet madhore, në të cilat rrëfëhet për shekujt mynxyrë të dominimit të Perandorisë Osmane edhe në tokat shqiptare. “Është ruajtur kronologjia e ngjarjeve: pas fazës së pushtimeve “Kasnecët e shiut” (Kështjella), vijojnë tri tregimet: i pari për kthimin e Shën Sofisë nga bazilikë në xhami, mandej :”Shënime nga kapitaneria e portit” (largimi i fisnikëve shqiptarë drejt Italisë si krishterë), dhe “Sjellësi i fatkeqësisë, ose islamizimi i Ballkanit. Mandej, në fund të një

kërcimi të madh në kohë “Kamarja e turpit” ose lufta e Stambollit kundër “tokave të veta të turkut”...

Vepra tjetër me temën historike trajton ngjarjet e kohës së Ali Pashë Tepelenës. “Në zanafillë, është vlerësuar në shkrimin për Kadarenë, “Kamarja e turpit” do të kishte qenë një pjesë teatrore , e vetmja që autori do të kishte shkruar ndonjëherë; por shpejt e kuptoi se kjo punë ishte e kufizuar dhe zgjodhi romanin”.

“Komisioni i festës”, “Qorrfermani”, “Pallati i ëndrrave”, “Vjedhja e gjumit mbretëror”, Breznitë e Hankonatëve”, “Heqja e mjeshtërisë së munxadhënësve” dhe “Lamtumira e së keqes”, bëjnë një tërësi tematike, që lidhet me “kohët e lavdisë dhe të pjekurisë së Perandorisë Osmane, për të përfunduar me atë që më shumë se rënie del si dobësim i shkallëshkallshëm, në vigjilje të shekullit XX”.

Mbas krijimit të prozës “Kamarja e turpit”, vepër e cila shënon nivel të lartë artistik, ku janë trajtuar ngjarjet historike që kanë ndodhur në Manastir në vitin 1822, në “Komisionin e festës” autori paraqet përpjekjet e pushtetit osman për të thyer rezistencën e prijësve shqiptarë në pashallëqet.

Proza “Qorrfermani”, e shkruar më 1984, ngjashëm me “Pallatin e ëndrrave” përmban material interesant dhe aspekte komplekse të sistemit të hershëm shtypës, kur regjimi në fuqi, me metoda të ndryshme të dhunës, por edhe në mënyra të tjera, synon t'i nënshtrojë njerëzit. Vepra “Pallati i ëndrrave” (më parë mbante titullin “Nëpunësi i pallatit të ëndrrave”) ka histori interesante të krijimit. Dëshfrimi i ëndrrave të shtetasve të perandorisë në pallatin administrativ me shumë labirinte, në një procedurë marramendëse, me rrëfimin shumëstresor të prozës moderne, që ngërthen përmbajtje edhe më të gjerë, sjell dëshmi universale të ndodhive në një ferr dantesk të së

kaluarës, por edhe të epokave vijuese. Aty ku përfundon rrëfimi për pallatin e ëndrrave, shpaloset përmbajtja për një dosje të zhdukur më parë për breznitë e Hankonatëve. Botimi i fundit ka pak ndryshime dhe, si i tillë e plotëson këtë cikël veprash në shumë aspekte të krijimit artistik.

. Tregimet “Kënga”, “Kalimet e nëndheshme” dhe “Konkurs bukurie për burrat në Bjeshkët e Nemuna” (këto dy të fundit botohen këtu për herë të parë), edhe pse janë më pak të njohura, ato bëjnë së bashku me të tjerat një tërësi tematike. Më 1912 shpallet pavarësia e Shqipërisë, por ajo nuk përfshinte të gjitha viset etnike shqiptare. Romani “Viti i mbrapsht” paraqet gjendjen kaotike të Shqipërisë pas daljes nga kthetrat e pushtuesit, në kohën kur, përveç kundërthënieve të vjetra, ishin shfaqur edhe vështirësi të reja. Me Princ Vidin nuk u stabilizua shteti shqiptar. Shoqëria feudale shqiptare ballafaqohej me rreziqe të shumta. Në këtë prozë me dendësi të jashtëzakonshme të tekstit letrar, autori në shumë shtresa të rrëfimit, mbarështron përmbajtje shumë të gjerë dhe interesante. Ngjarjet e romanit shtrihen në vitet 1913-1914.

Gjakmarrja si plagë e rëndë në jetën shqiptare ka lënë pasojë tragjike. Kjo temë trajtohet me mjeshtri artistike në romanin “Prilli i thyer”. Funksionimi i të drejtës zakonore dhe mënyra e zbatimit të kanunit është paraqitur në mënyrë realiste. Në procesin e gjatë krijues shkrimtari i ka përsosur në aspektin artistik veprat e krijuara më parë. Një tregim është zgjeruar si novelë, ndërsa novela është realizuar si roman. Kështu, kjo novelë e krijuar më 1978 dhe e botuar në kuadër të përmbledhjes “Gjakftohtësia”, në versionin përfundimtar ka fituar veçoritë artistike të romanit.

Në dy romanet: “Kronikë në gur” dhe “Nëntor i një kryeqyteti” trajtohet tematika e luftës, ndërsa në triptikun, të titulluar “Rrëfim trikohësh” radhiten tregimet: “Koha e

shkrimeve", "Koha e parasë" dhe "Koha e dashurisë". Këto tregime lidhen me kohën e rinisë së shkrimtarit dhe me qytetin e lindjes, Gjirokastrën. Proza "Koha e parasë" nuk është botuar më parë. Katër romanet e krijuara në fazën e parë të krijimtarisë letrare (1959-1965): "Qyteti pa reklama" (botohet për herë të parë pas mbas dyzet vjetësh të krijimtarisë), "Gjenerali i ushtrisë së vdekur", "Muzgu i perëndive të stepës" dhe "Përbindëshi", përfshihen po ashtu sipas rradhitjes kronologjike-tematike. Romani i parë i Kadaresë është shkruar në kohën e rinisë, në moshën 23 vjeçare, kur autori vazhdon studimet e letërsisë në Moskë. Ky dorëshkrim ka mbetur në sirtarë për shumë vjet. Në vitin 1961 është botuar vetëm një fragment i tij me titullin "Ditë kafenesh".

Romani "Gjenerali i ushtrisë së vdekur" deri në versionin e fundit është ripunuar disa herë. Më parë është krijuar një tregim dhe është botuar më 1961. Që nga viti 1963 dhe deri më sot romani është ribotuar disa herë me shumë ndryshime dhe plotësime. Lidhur me procesin krijues të kësaj vepre Kadare shkruan: "Te "Gjenerali" jam përpjekur të jap ndjenjën e zbrazëtisë, të humbjes, të anonimatit nëpërmjet kapitujve pa numër, të listave të paplotësuara, ankthit të identifikimit...Bërthama e parë e tij ishte tregimi për hapjen e shtëpisë publike të ushtarëve në Gjirokastrë, një nga kujtimet më trazuese të fëmënisë sime".

Derisa proza "Muzgu i perëndive të stepës" është krijuar "gjatë një periudhe pesëmbëdhjetë vjeçare...", romani "Përbindëshi është botuar më 1990, pas 25 vjetësh të hartimit të variantit të parë.

Në diptikun "Koha e grindjes" I, II, janë përfshirë romanet "Dimri i vetmisë së madh" dhe "Koncert në fund të stinës".

Pas krijimeve letrare: "Lëkura e daulles", "Krushqit janë të ngrirë", "Nata me hënë", "Shkaba" dhe "Tri këngë zie për Kosovën", radhiten "Tregime të shkurtra", siç janë: "Në periferi pranë aeroportit", "Nudo", "Perandori", "Treni dimëror i linjës së largët", "Stina dimërore e kafe "Rivierës", "Fatkeqësi nga Suzana", "Që të mbetet diçka nga Ana", "Baladë për vdekjen e J.G.", "UR-Libri" dhe "Vdekja e gruas ruse".

Më parë Kadare pat botuar tregimin "Dasmë e çuditshme". Vepra "Lëkura e daulles" më 1967 është botuar me titullin "Dasma". Teksti "Nga biseda në një dasmë" është vënë si moto e romanit:

-“E shikon atë lëkurë dhie të mbërthyer në dru?

Bjeri me shkop dhe mbi të do të gjëmojnë të gjitha zhurmat e jetës”.

I frymëzuar nga ngjarjet e pranverës së vitit 1981, kur u bënë demonstratat e studentëve dhe të popullsisë së Kosovës, Kadare shkroi prozën "Krushqit janë të ngrirë". Më 1984 ai krijon novelën "Nata me hënë". Si pikënisje të krijimit të romanit "Shkaba" Kadare merr tregimin e mitologjisë shqiptare "Qerozi në botën e poshtme".

Tema e Luftës së Kosovës më 1389 trajtohet në veprën "Tri këngë zie për Kosovën.

Në dhjetë tregimet e shkurtra trajtohen tema sociale që lidhen me aspekte të ndryshme të jetës aktuale të shoqërisë shqiptare.

Me të njëjtin kriter të mbarështrimit, Kadare ka botuar veprat e tjera , siç janë: "Spiritus", "Lulet e ftohta të marsit", "Përballë pasqyrës së një gruaje" (tri romane të shkurtra: "Kalorësi me skifter", "Historia e Lidhjes së Shkrimtarëve shqiptarë përballë pasqyrës së një gruaje", "Ikja e shtërgut" etj., por edhe ato të fazës vijuese të krijimtarisë letrare.

Romani „Hija, shënime të një kineasti të dështuar“. ka pjesët përbërëse: Matanë pasqyrës, Që të shkosh në Paris duhet ta urresh atë, Ankth, Djalli, Kumti nuk kapërcen, Incesti dhe Aleluja. Pas romanit „Hija“ radhitet romani „Spiritus“ me tri pjesët e tij : Kaosi, Zbulesa dhe Çmërsi.

„Lulet e ftohta të marsit“ është romani tjetër, në të cilin që në fillim Ismail Kadare përfshin tekstin e hyrjes:

„ Qenë lule ato vërtet, por ndoshta s' ishte mars.

A ishte mars gjithkund, veç lulet qenë të rreme“.

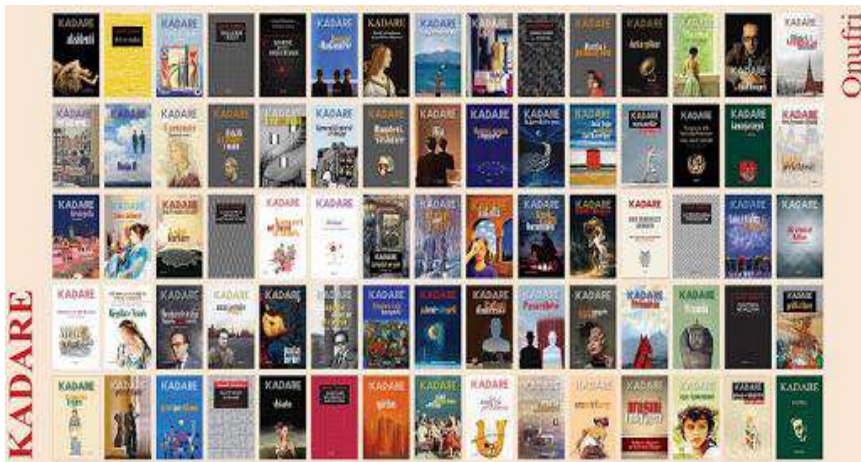
Më 2004 në kompletin e veprave janë botuar: “Vajza e Agamemnonit”, “Pasardhësi”, “Kalorësi me skifter”, “Historia e Lidhjes së Shkrimtarëve Shqiptarë përballë pasqyrës së një gruaje”, “Ikja e shtërgut” dhe “Jeta,loja dhe vdekja e Lul Mazrekut”.

Veprat “Pasardhësi” dhe “Vajza e Agamemnonit” sajojnë diptikun, në të cilin, përshkruan ngjarjet të cilat, siç pohon autori, “janë pjesë e kujtimeve të gjithhershme të njerëzimit, të rishfaqura, siç ndodh shpesh, në epokën tonë. Si rrjedhojë e kësaj, shëmbëllimi i tyre me pamje dhe njerëz të kohës, është i pashmangshëm”.

“Të tre tekstet tepër të dendura, mbledhura në këtë libër, janë të parat që janë cilësuar prej tij si “mikroroman”-e. I pari, *Kalorësi me skifter* përshkruan rrugëtimin e një krimi nga një epokë te tjetra, nga fashizmi në komunizëm, në botën reale dhe në atë të vetëdijes, gjersa më në fund kryhet. Teksti i dytë, *Historia e Lidhjes së Shkrimtarëve shqiptarë përballë pasqyrës së një gruaje*, na sjell për herë të parë misterin ende të pandriçuar të një prej institucioneve të zymta të botës komuniste.

Romani tjetër është ai i poetit të madh shqiptar, që, pothuajse i harruar e i varrosur së gjalli gjatë diktaturës, arriti të sfidojë epokën, duke përjetuar në prag të vdekjes të vetmen gjë që s`mund t`ia ndalonin: një histori dashurie...”.

Proza e Ismail Kadaresë me vlerat e qëndrueshme artistike e ka pasuruar letërsinë e sotme shqipe. Krijimtaria e tij letrare vlerësohet si kontribut i rëndësishëm në kuadër të letërsisë botërore.

KRIKA LETRARE SHQIPTARE

Informacioni bibliografik:

Bibliografia Kombëtare /Artikujt e periodikut shqiptar

Bibliografia Kombëtare/ e librit.../

Bibliografia e kritikës letrare shqiptare

Bibliografite e letërsisë dhe të kritikës letrare shqiptare

Letërsia bashkëkohore shqiptare /Bibliografi/

Shqip Beqiri, *Sfida e gjeniut*, (1991)

Injac Zamputi, *EkskurSION në dy vepra të Kadaresë*, (1993)

Tefik Çausi, *Universi letrar i Kadaresë*, (1993)

Tefik Çausi, *Kadare- Fjalor i personazheve*, 1995

Tefik Çausi, *Erosi te Kadareja*, (2000)

Tefik Çausi, *Kadareja përmes pasqyrave* (2002)

Shaban Sinani, *Pengu i moskuptimit* (1997)

Emin Kabashi, *Kadare-mendësia shqiptare* (1998)

Alfred Uçi, *Grotesku kadarean*, (2000)

F. Rustemi, Them se e njoh Kadarenë, (2001)
Bashkim Kuçuku, Kadare në gjuhët e botës, (2005)
Shaban Sinani, Një dosje për Kadarenë I, II, 2005
Isak Shema, Ismail Kadare fitues i ÇMIMIT
NDËRKOMBËTAR NJERIU I LIBRIT 2005, (2006)
Bajram Krasniqi, Poetika e prozës së Ismail Kadaresë, Tezë e
magjistraturës (1978)
Rexhep Krasniqi, Tempulli i fjalës (2003)
T. Çaushti-Gj. Shkurtaj, Kadareja dhe gjuha shqipe, (2002)
Maks Velo, Zhdukja e pashallarëve të kuq, 2002
Basri Çapriqi, Paradigma Kadare, (2006)
KRITIKA LETRARE BOTËRORE
Éric Faye: Ismail Kadaré, Prométhée porte-feu, (1991)
Ismail Kadaré, Entretiens avec Éric Faye (1991)
Anne-Marie Mitchell: Ismail Kadaré, le rhapsode albanais (1990)
Fabien Terpan: Ismail Kadaré, Éd. Universitaires, 1992
Ismail Kadaré, Gardien de mémoire, Colloque, (1993)
Ismail Kadaré: Dialogue avec Alain Bosquet, (1995)
Ismail Kadaré, Les Temps barbares, entretiens avec Denis
Fernandes- Récatala, 1999
Revue L'oeuf de boeuf, numéro special sur Ismail Kadaré, mai 2000
Piet de Moor, Eenmasker voor de macht over Ismail Kadare
(Holandisht), 1996
Alexandre Zotos: De Scanderbeg a Ismail Kadare (1997)
Gilles de Rapper dhe Ismail Kadare: L'Albanie entre la légende et
l'histoire, 2004
Ymer Jaka: Lidhjet shqiptaro-frenge, (1978)

PROZA E ISMAIL KADARESË

Me rastin e shënimit të 70-vjetorit të lindjes së Ismail Kadaresë në këtë kumtesë prezantojmë prozën e këtij shkrimtari shqiptar me famë botërore. Shumë dorëshkrime të këtij autori, të pabotuara më parë, shumë vepra të përkthyer në gjuhët e huaja në miliona ekzemplarë, shumë vështrime kritike, studime dhe libra studimorë të veçantë, tani më janë në duar të lexuesve shqiptarë dhe të adhuruesve të tij në mbarë botën.

Fenomeni Kadare, si një shkrimtar që bë pjesë në elitën e krijuesve më të shquar të letërsisë moderne të gjysmës së dytë të shekullit XX, tani, sidomos pasi fitoi Çmimin letrar Ndërkombëtar Njeriu i Librit 2005 në Edinburg të Skocisë, edhe më shumë zgjon kërshërinë dhe adhurimin në qarqet e sotme letrare, të botuesve, të përkthyesve, të institucioneve kulturore dhe shkencore.

Viti 2006 është jubile i Ismail Kadaresë, i letërsisë dhe i kulturës shqiptare. Më 19 maj 2006, në vendlindjen e shkrimtarit, është organizuar Konferenca Shkencore Ndërkombëtare "Ismail Kadareja dhe vepra e tij". Në këtë Tryezë të Seminarit XXV të Gjuhës, Letërsisë dhe Kulturës Shqiptare, shënojmë përvjetorin e dy personaliteteve të shquara të letërsisë dhe të shkencës së letërsisë shqiptare, të Ismail Kadaresë dhe të Rexhep Qosjes.

Figura poliedrike e këtij autori, dhe sidomos proza e tij e përkthyer në gjuhën angleze, prezantohet edhe në Festivalin Ndërkombëtar të Librit 2006 në Edinburg të Mbretërisë së Bashkuar (12- 28 gusht 2006). Kadare edhe sivjet është kandidat për të fituar Çmimin Nobel për veprën jetësore në fushën e letërsisë.

Ismail Kadare është poet, prozator, dramaturg, eseist, publicist dhe autor i shkrimeve të ndryshme diskursive. Me krijimtarinë letrare origjinale, që ka vlerë të lartë artistike, ndjeshëm e ka pasuruar letërsinë shqipe dhe atë botërore. Ai sot, si asnjëherë më parë, është i pranishëm në jetën letrare, kulturore dhe shkencore. Në kuadër të opusit letrar të Ismail Kadaresë në tërësi, proza ka shtrirje shumë të madhe. Krijimtaria epike në aspektin sasior dhe cilësor e ka afirmuar këtë shkrimtar, si edhe letërsinë bashkëkohore shqiptare, duke e radhitur ndër shkrimtarët më shquar të letërsisë së sotme botërore.

PROZA TREGIMTARE

TREGIMET E TEJKOHSHME

Prometheu

Ëndrra Mashtruese

Përpara banjës

Nata e sfinksit

Muri i madh

REGIMET E DITËS QË PO THYHEJ

Kisha e Shën Sofisë

Shënime nga kapitenëria e portit

Sjellësi i fatkeqësisë

TREGIME

Vjedhja e gjumit mbretëror

Breznitë e Hankonatëve

Heshtje e mjeshtres së munxadhënësve

Lamtumira e së keqës

Kënga

Kalimet e nëndheshme

Konkurs bukurie për burrat në Bjeshkët e Nemuna

RRËFIM TRIKOHËSH (TRIPTIK)

Koha e shkrimeve

Koha e parasë

Koha e dashurisë
Militanti
Kështjella Graks
Historia
Hendeku
Të shtunën pasdite
Shërbimi i parë
Pas mesit të natës
Në vjeshtë
Ndërtimi i hotelit në N.
Diçka e bardhë
Një verë në Dubulti

TREGIME TË SHKURTRA

Në periferi pranë aeroportit
Nudo
Perandori
Treni dimëror i linjës së largët
Stina dimërore e kafe "Rivierës"
Fatkeqësi nga Suzana
Që të mbetet diçka nga Ana
Baladë për vdekjen e J.G.
Ur-Libri
Vdekja e gruas ruse
Pasditja së cilës i shkonin fjalë të vjetra pleqsh
Kujtimet e humbura
Ditë kafenesh

PËRMBLEDHJET ME TREGIME

Qyteti i jugut
Ëmblemë e dikurshme
Koha e shkrimeve
Ëndërr mashtruese
Vjedhja e gjumit mbretëror

NOVELA

Komisioni i festës

Gjakftohtësia

Ndërtimi i piramidës së Keopsit

Nata me hënë

Ditë kafenesh

Qorrfermani

Prilli i thyer

Pashallëqer e mëdha

Muzgu u perëndive të stepës

Breznia e Hankonatëve

Ura me tri harqe

Kush e solli Doruntinën

ROMANE TË SHKURTËR

Përballë pasqyrës së një gruaje

-Kalorësi me skifter

-Historia e Lidhjes së Shkrimtarëve shqiptarë, përballë pasqyrës së një gruaje

-Ikja e shtërgut

ROMANET

Gjenerali i ushtrisë së vdekur (1963)

Dasma / Lëkura e daulles/

Kështjella/Kasnecët e shiut/

Kronikë në gur

Dimri vetmisë së madhe/Dimri i madh

Nëntori i një kryeqyteti

Ura me tri harqe

Pashallëqet e mëdha /Kamarja e turpit/

Prilli i thyer

Viti i mbrapsht

Koncert në fund të dimrit

Dosja H

Përbindëshi
Piramida
Shkaba
Spiritus
Qorrfermani
Pallati i Ëndrrave
Tri këngë zie për Kosovën (Triptik)
Lulet e ftohta të marsit
Krushqit janë të ngrirë
Nata me hënë
Qyteti pa reklama
Hija
Jeta, loja dhe vdekja e Lul Mazrekut
Vajza e Agamemnonit
Pasardhësi
Çështje të marrëzisë

Vepra letrare e Ismail Kadaresë në versionin përfundimtar (shqip dhe frëngjisht), botohet nga Shtëpia Botuese “Fayard” e Parisit. Ky është projekt i madh dhe shumë i rëndësishëm. Me këtë botim “për herë të parë lexuesi do të mund të kapë në krejt globalitetin e saj, pothuajse si një libër të madh të vetëm, një nga veprat më origjinale e më të shquara të këtij shekulli”.

Në dymbëdhjetë vëllimet e botuara që nga viti 1993 dhe deri në vitin 2004 është përfshirë edhe proza e Ismail Kadaresë në versionin përfundimtar, e mbarështruar, jo sipas kronologjisë së krijimit dhe të botimit, por sipas kriterit kohor tematik dhe përmbajtjesor, duke u nisur nga lashtësia drejt bashkëkohësisë. Kështu janë përfshirë periudha të ndryshme të historisë së popullit shqiptar dhe të historisë së njerëzimit në përgjithësi.

Tregimet e tejkohshme: “Prometheu”, “Ëndrra mashtruese”, “Përpara banjës”, dhe “Nata e sfinksit” janë vënë në ballë të këtij botimi, për të vazhduar po aty me

romanet: "Piramida", "Kush e solli Doruntinën", "Ura me tri harqe" dhe me tregimin "Muri i madh". Në këto romane dhe tregime, herë-herë të ripunuara, trajtohen tema të lashtësisë, mite, legjenda dhe tema historike. "Me këto katër tekste të panjohura, shkruan Eric Faye, ne nuk jemi mbi tokë: ato përbëjnë në një farë mënyre "një prolog në qiell", siç do të thoshte Goethe".

Me romanin "Piramida" përfshihen ngjarje nga koha e dinastisë IV faranike, por në të njëkohësisht tërheq një paralele me situata të jetës bashkëkohore edhe të Shqipërisë. Në romanin triptik "Ura me tri harqe" nëpërmjet rrëfimit të murgut Gjon, përveç dëshmimeve të ndryshme për epokën e kaluar historike, shpalosen edhe përmbajtje legjendare. Aspektet e mbarështimit autentik të kronikës në qendër të vëmendjes së lexuesit e sjellin Gjon Buzukun. Legjenda e Kështjellës së Rozafës gërshetohet me nëntekstin letrar, pra me atë aludim të tërthortë të një aktualiteti. Ideja e flijimit në legjendën për ndërtimin e urës preket me një tangjentë, për të sugjeruar gjendjen aktuale kur është krijuar vepra. Tregimi "Muri i madh" e shtyn larg në aspektin kohor dhe në aspektin gjeografik tematikën e tejkohshme kadareane. Edhe pse rrëfimi lidhet me Murin e Lindjes së Largët, vepra paraqet një vazhdimësi krijuese me veprat "Piramida" dhe "Ura me tri harqe".

Tema qendrore e luftës së popullit shqiptar kundër ushtrisë osmane, për liri dhe pavarësi të atdheut në kohën e Skënderbeut. trajtohet në romanin "Kasnecët e shiut" ("Kështjella"). Kjo është vepra e cila, bashkë me "Gjeneralin e ushtrisë së vdekur" e afirmoi aq shumë këtë shkrimtar, jo vetëm në suaza kombëtare por edhe në ato ndërkombëtare. Tregimet e ditës që po thyhej: "Kisha e Shën Sofisë, "Shënime nga kapitaneria e portit" dhe "Sjellësi i fatkeqësisë" ngërthejnë "periudhën perandorake". Pushtimi

pesëshekullor gjatë epokës së perandorisë osmane ka sjellë pasoja tragjike në historinë e Shqipërisë por edhe të mbarë Ballkanit. Për Ismail Kadarenë "Foleja e shkrimtarit u ngjan shesheve që ishin dikur prapa oficinave mekanike të riparimit". Në këtë studio ai krijon tekstet letrare anësore (tregimet) dhe tekstet madhore, në të cilat rrëfëhet për shekujt mynxyrë të dominimit të Perandorisë Osmane edhe në tokat shqiptare.

"Është ruajtur kronologjia e ngjarjeve: pas fazës së pushtimeve "Kasnecët e shiut" (Kështjella), vijojnë tri tregimet: i pari për kthimin e Shën Sofisë nga bazilikë në xhami, mandej : "Shënime nga kapitaneria e portit" (largimi i fisnikëve shqiptarë drejt Italisë si krishterë), dhe "Sjellësi i fatkeqësisë, ose islamizimi i Ballkanit. Mandej, në fund të një kërcimi të madh në kohë "Kamarja e turpit" ose lufta e Stambollit kundër "tokave të veta të turkut"...

Vepra tjetër me temën historike trajton ngjarjet e kohës së Ali Pashë Tepelenës. "Në zanafillë, është vlerësuar në shkrimin për Kadarenë, "Kamarja e turpit" do të kishte qenë një pjesë teatrore , e vetmja që autori do të kishte shkruar ndonjëherë; por shpejt e kuptoi se kjo punë ishte e kufizuar dhe zgjodhi romanin".

"Komisioni i festës", "Qorrfermani", "Pallati i ëndrrave", "Vjedhja e gjumit mbretëror", Breznitë e Hankonatëve", "Heqja e mjeshtërisë së munxadhënësve" dhe "Lamtumira e së keqes", bëjnë një tërësi tematike, që lidhet me "kohët e lavdisë dhe të pjekurisë së Perandorisë Osmane, për të përfunduar me atë që më shumë se rënie del si dobësim i shkallëshkallshëm, në vigjilje të shekullit XX".

Mbas krijimit të prozës "Kamarja e turpit", vepër e cila shënon nivel të lartë artistik, ku janë trajtuar ngjarjet historike që kanë ndodhur në Manastir në vitin 1822, në "Komisionin e festës" autori paraqet përpjekjet e pushtetit

osman për të thyer rezistencën e prijësve shqiptarë në pashallëqet.

Proza "Qorrfermani", e shkruar më 1984, ngjashëm me "Pallatin e ëndrrave" përmban material interesant dhe aspekte komplekse të sistemit të hershëm shtypës, kur regjimi në fuqi, me metoda të ndryshme të dhunës, por edhe në mënyra të tjera, synon t'i nënshtrojë njerëzit. Vepra "Pallati i ëndrrave" (më parë mbante titullin "Nëpunësi i pallatit të ëndrrave") ka histori interesante të krijimit. Dëshfrimi i ëndrrave të shtetasve të perandorisë në pallatin administrativ me shumë labirinte, në një procedurë marramendëse, me rrëfimin shumëstresor të prozës moderne, që ndërthen përmbajtje edhe më të gjerë, sjell dëshmi universale të ndodhive në një ferr dantesk të së kaluarës, por edhe të epokave vijuese. Aty ku përfundon rrëfimi për pallatin e ëndrrave, shpaloset përmbajtja për një dosje të zhdukur më parë për breznitë e Hankonatëve. Botimi i fundit ka pak ndryshime dhe, si i tillë e plotëson këtë cikël veprash në shumë aspekte të krijimit artistik.

. Tregimet "Kënga", "Kalimet e nëndheshme" dhe "Konkurs bukurie për burrat në Bjeshkët e Nemuna" (këto dy të fundit botohen këtu për herë të parë), edhe pse janë më pak të njohura, ato bëjnë së bashku me të tjerat një tërësi tematike. Më 1912 shpallet pavarësia e Shqipërisë, por ajo nuk përfshinte të gjitha viset etnike shqiptare. Romani "Viti i mbrapsht" paraqet gjendjen kaotike të Shqipërisë pas daljes nga kthetrat e pushtuesit, në kohën kur, përveç kundërthënieve të vjetra, ishin shfaqur edhe vështirësi të reja. Me Princ Vidin nuk u stabilizua shteti shqiptar. Shoqëria feudale shqiptare ballafaqohej me rreziqe të shumta. Në këtë prozë me dendësi të jashtëzakonshme të tekstit letrar, autori në shumë shtresa të rrëfimit,

mbarështron përmbajtje shumë të gjerë dhe interesante. Ngjarjet e romanit shtrihen në vitet 1913-1914.

Gjakmarrja si plagë e rëndë në jetën shqiptare ka lënë pasoja tragjike. Kjo temë trajtohet me mjeshtri artistike në romanin "Prilli i thyer". Funksionimi i të drejtës zakonore dhe mënyra e zbatimit të kanunit është paraqitur në mënyrë realiste. Në procesin e gjatë krijues shkrimtari i ka përsosur në aspektin artistik veprat e krijuara më parë. Një tregim është zgjeruar si novelë, ndërsa novela është realizuar si roman. Kështu, kjo novelë e krijuar më 1978 dhe e botuar në kuadër të përmbledhjes "Gjakftohtësia", në versionin përfundimtar ka fituar veçoritë artistike të romanit.

Në dy romanet: "Kronikë në gur" dhe "Nëntor i një kryeqyteti" trajtohet tematika e luftës, ndërsa në triptikun, të titulluar "Rrëfim trikohësh" radhiten tregimet: "Koha e shkrimeve", "Koha e parasë" dhe "Koha e dashurisë". Këto tregime lidhen me kohën e rinisë së shkrimtarit dhe me qytetin e lindjes, Gjirokastrën. Proza "Koha e parasë" nuk është botuar më parë. Katër romanet e krijuara në fazën e parë të krijimtarisë letrare (1959-1965): "Qyteti pa reklama" (botohet për herë të parë pas mbas dyzet vjetësh të krijimtarisë), "Gjenerali i ushtrisë së vdekur", "Muzgu i perëndive të stepës" dhe "Përbindëshi", përfshihen po ashtu sipas rradhitjes kronologjike-tematike. Romani i parë i Kadaresë është shkruar në kohën e rinisë, në moshën 23 vjeçare, kur autori vazhdon studimet e letërsisë në Moskë. Ky dorëshkrim ka mbetur në sirtarë për shumë vjet. Në vitin 1961 është botuar vetëm një fragment i tij me titullin "Ditë kafenesh".

Romani "Gjenerali i ushtrisë së vdekur" deri në versionin e fundit është ripunuar disa herë. Më parë është krijuar një tregim dhe është botuar më 1961. Që nga viti 1963 dhe deri më sot romani është ribotuar disa herë me shumë

ndryshime dhe plotësime. Lidhur me procesin krijues të kësaj vepre Kadare shkruan: "Te "Gjenerali" jam përpjekur të jap ndjenjën e zbrazëtisë, të humbjes, të anonimatit nëpërmjet kapitujve pa numër, të listave të paplotësuara, ankthit të identifikimit...Bërthama e parë e tij ishte tregimi për hapjen e shtëpisë publike të ushtarëve në Gjirokastrë, një nga kujtimet më trazuese të fëmijësisë sime".

Derisa proza "Muzgu i perëndive të stepës" është krijuar "gjatë një periudhe pesëmbëdhjetë vjeçare...", romani "Përbindëshi është botuar më 1990, pas 25 vjetësh të hartimit të variantit të parë.

Në diptikun "Koha e grindjes" I, II, janë përfshirë romanet "Dimri i vetmisë së madh" dhe "Koncert në fund të stinës".

Pas krijimeve letrare: "Lëkura e dauilles", "Krushqit janë të ngrirë", "Nata me hënë", "Shkaba" dhe "Tri këngë zie për Kosovën", radhiten "Tregime të shkurtra", siç janë: "Në periferi pranë aeroportit", "Nudo", "Perandori", "Treni dimëror i linjës së largët", "Stina dimërore e kafe "Rivierës", "Fatkeqësi nga Suzana", "Që të mbetet diçka nga Ana", "Baladë për vdekjen e J.G.", "UR-Libri" dhe "Vdekja e gruas ruse". Më parë Kadare pat botuar tregimin "Dasmë e çuditshme". Vepra "Lëkura e dauilles" më 1967 është botuar me titullin "Dasma". Teksti "Nga biseda në një dasmë" është vënë si moto e romanit:

- "E shikon atë lëkurë dhie të mbërthyer në dru?

Bjeri me shkop dhe mbi të do të gjëmojnë të gjitha zhurmat e jetës".

I frymëzuar nga ngjarjet e pranverës së vitit 1981, kur u bënë demonstratat e studentëve dhe të popullsisë së Kosovës, Kadare shkroi prozën "Krushqit janë të ngrirë". Më 1984 ai krijon novelën "Nata me hënë". Si pikënisje të

krijimit të romanit “Shkaba” Kadare merr tregimin e mitologjisë shqiptare “Qerozi në botën e poshtme”.

Tema e Luftës së Kosovës më 1389 trajtohet në veprën “Tri këngë zie për Kosovën.

Në dhjetë tregimet e shkurtra trajtohen tema sociale që lidhen me aspekte të ndryshme të jetës aktuale të shoqërisë shqiptare.

Me të njëjtin kriter të mbarështrimit, Kadare ka botuar veprat e tjera , siç janë: “Spiritus”, “Lulet e ftohta të marsit”, “Përballë pasqyrës së një gruaje” (tri romane të shkurtra: “Kalorësi me skifter”, “Historia e Lidhjes së Shkrimtarëve shqiptarë përballë pasqyrës së një gruaje”, “Ikja e shtërgut” etj., por edhe ato të fazës vijuese të krijimtarisë letrare.

Romani „Hija, shënime të një kineasti të dështuar“. ka pjesët përbërëse: Matanë pasqyrës, Që të shkosh në Paris duhet ta urresh atë, Ankth, Djalli, Kumti nuk kapërcen, Incesti dhe Aleluja. Pas romanit „Hija“ radhitet romani „Spiritus“ me tri pjesët e tij : Kaosi, Zbulesa dhe Çmërsi.

„Lulet e ftohta të marsit“ është romani tjetër, në të cilin që në fillim Ismail Kadare përfshin tekstin e hyrjes:

„ Qenë lule ato vërtet, por ndoshta s` ishte mars.

A ishte mars gjithkund, veç lulet qenë të rreme“.

Më 2004 në kompletin e veprave janë botuar: “Vajza e Agamemnonit”, “Pasardhësi”, “Kalorësi me skifter”, “Historia e Lidhjes së Shkrimtarëve Shqiptarë përballë pasqyrës së një gruaje”, “Ikja e shtërgut” dhe “Jeta,loja dhe vdekja e Lul Mazrekut”.

Veprat “Pasardhësi” dhe “Vajza e Agamemnonit” sajojnë diptikun, në të cilin, përshkruan ngjarjet të cilat, siç pohon autori, “janë pjesë e kujtimeve të gjithëhershme të njerëzimit, të rishfaqura, siç ndodh shpesh, në epokën tonë. Si rrjedhojë e kësaj, shëmbëllimi i tyre me pamje dhe njerëz të kohës, është i pashmangshëm”.

“Të tre tekstet tepër të dendura, mbledhura në këtë libër, janë të parat që janë cilësuar prej tij si “mikroroman” -e. I pari, *Kalorësi me skifter* përshkruan rrugëtimin e një krimi nga një epokë te tjetra, nga fashizmi në komunizëm, në botën reale dhe në atë të vetëdijes, gjersa më në fund kryhet. Teksti i dytë, *Historia e Lidhjes së Shkrimtarëve shqiptarë përballë pasqyrës së një gruaje*, na sjell për herë të parë misterin ende të pandriçuar të një prej institucioneve të zymta të botës komuniste.

Romani tjetër është ai i poetit të madh shqiptar, që, pothuajse i harruar e i varrosur së gjalli gjatë diktaturës, arriti të sfidojë epokën, duke përjetuar në prag të vdekjes të vetmen gjë që s`mund t`ia ndalonin: një histori dashurie...”.

Në romanin *Çështje të marrëzisë* autori evokon kujtimet e kohës së fëmijërisë në qytetin e lindjes, Gjirokastrë. “Romani, shkruan Mark Marku në parathënien e kësaj vepre, “është rikthim në pikën fillestare, rikthim në pikën e nisjes së aventurës kadareane, rikthim në fëmijëri, mu aty ku ka nisur aventurën për gjetjen e një çelësi për shpjegimin e botës... “bota është e marrë- zbulon Kadare. Dhe vetëmja e vërtetë për shpjegimin e e saj është marrëzia. Por kjo e vërtetë e thjeshtë nuk mund të zbulohet me asnjë nga instrumentet e njohjes që ka shpikur njerëzimi, me asnjë nga teoritë, ideologjitë, apo kuturisjet e marra nëpër botë. Ajo zbulohet vetëm me naivitetin e fëmijës. Vetëm syrit të pafajshëm fëmijëror i zbulohet e vërteta e madhe. Dhe e vërteta e madhe e botës është marrëzia”.

Proza e Ismail Kadaresë, siç shihet nga kjo paraqitje e përgjithshme, me vlerat e qëndrueshme artistike e ka pasuruar letërsinë e sotme shqipe. Krijimtaria e tij letrare vlerësohet si kontribut i rëndësishëm në kuadër të letërsisë botërore.

ISMAIL KADAREJA DHE VEPRA E TIJ

NË 70-VJETORIN E LINDJES SË SHKRIMTARIT

KONFERENCA SHKENCORE NDËRKOMBËTARE

“ISMAIL KADAREJA DHE VEPRA E TIJ”

GJIROKASTËR, 19 MAJ 2006

RRISHTINË, 18 GUSHT 2006 TRYZA E SEMINARIT

FESTIVALI NDËRKOMËTR I LIBRIT

EDINBURGH (SKOCI), 19 GUSHT 2006

(Në konferencën shkencore në Gjirokastrë kam prezantuar temën *Proza e Ismail Kadaresë*. Punimi është botuar në vëllimin e kumtesave..

KONFERENCA SHKENCORE NDËRKOMBËTARE

“ISMAIL KADAREJA DHE VEPRA E TIJ”

UNIVERSITETI "E. ÇABEJ" I GJIROKASTRËS
INSTITUTI I GJUHËSISË DHE I LETËRSISË I A SH
FAKULTETI I HISTORISË DHE I FILOLOGJISË I UT

KONFERENCA SHKENCORE
NDËRKOMBËTARE

"ISMAIL KADAREJA DHE VEPRA E TIJ"

PROZA E ISMAIL KADARESE

3

- PROZA TREGIMTARE
- TREGIMET E TEJ KOHSHME
- Prometheu
- Ëndrra Mashtruese
- Përpara banjës
- Nata e sfinksit
- Muri i madh

4

TREGIMET E DITËS QË PO THYHEJ

Kisha e Shën Sofisë
Shënime nga kapitenëria e portit
Sjellësi i fatkeqësisë

5

TREGIME

Vjedhja e gjumit mbretëror
Breznitë e Hankonatëve
Heshtje e mjeshtres së munxadhënësve
Lamtumira e së keqës

Kënga
Kalimet e nëndheshme
Konkurs bukurie për burrat në Bjeshkët e Nemuna

6

RRËFIM TRIKOHËSH (TRIPTIK)

Koha e shkrimeve
Koha e parasë
Koha e dashurisë

Militanti
Kështjella Graks
Historia
Hendeku
Të shtunën pasdite
Shërbimi i parë
Pas mesit të natës
Në studio, në vjeshtë
Ndërtimi i hotelit në N.
Diçka e bardhë
Një verë në Dubulti

7

TREGIME TË SHKURTRA

Në periferi pranë aeroportit
Nudo
Perandori
Treni dimëror i linjës së largët
Stina dimërore e kafe “Rivierës”
Fatkeqësi nga Suzana
Që të mbetet diçka nga Ana
Baladë për vdekjen e J.G.
Ur-Libri
Vdekja e gruas ruse

8

TREGIME

Pasditja së cilës i shkonin fjalë të vjetra
pleqsh
Kujtimet e humbura
Ditë kafenesh

Përmbledhjet me tregime:
Qyteti i jugut
Ëmblemë e dikurshme
Koha e shkrimeve
Ëndërr mashtruese
Vjedhja e gjumit mbretëror

9

NOVELA

Komisioni i festës
Gjakftohtësia
Ndërtimi i piramidës së Keopsit
Nata me hënë
Ditë kafenesh
Qorrfermani
Prilli i thyer
Pashallëqer e mëdha
Muzgu u perëndive të stepës
Breznia e Hankonatëve
Ura me tri harqe
Kush e solli Doruntinën

10

ROMANE TË SHKURTËR

PËRBALLË PASQYRES SË NJË GRUAJE

-Kalorësi me skifter
-Historia e Lidhjes së Shkrimtarëve
shqiptarë, përballë pasqyrës së një
gruaje
-Ikja e shtërgut

11

ROMANET

- *Gjenerali i ushtrisë së vdekur (1963)*
- *Dasma / Lëkura e daulles/*
- *Kështjella/ Kasnecët e shiut/*
- *Kronikë në gur*
- *Dimri vetmisë së madhe/Dimri i madh*
- *Nëntori i një kryeqyteti*
- *Ura me tri harqe*
- *Pashallëqet e mëdha /Kamarja e turpit/*
- *Prilli i thyer*

12

ROMANET

Viti i mbrapsht
Koncert në fund të dimrit
Dosja H
Përbindëshi
Piramida
Shkaba
Spiritus
Qorrfermani
Pallati i Ëndrrave

13

ROMANET

Tri këngë zie për Kosovën (Triptik)
Lulet e ftohta të marsit
Krushqit janë të ngrirë
Nata me hënë
Qyteti pa reklama
Hija
Jeta, loja dhe vdekja e Lul Mazrekut
Vajza e Agamemnonit
Pasardhësi
Çështje të marrëzisë

14

KRITIKA LETRARE SHQIPTARE

Informacioni bibliografik:

Bibliografia Kombëtare /Artikujt e periodikut shqiptar

Bibliografia Kombëtare/ e librit.../

Bibliografia e kritikës letrare shqiptare

Bibliografitë e letërsisë dhe të kritikës letrare shqiptare

Letërsia bashkëkohore shqiptare /Bibliografi/

15

KRITIKA LETRARE SHQIPTARE

Shaip Beqiri, *Sfida e gjeniut*, (1991)

Injac Zamputi, *Ekskursion në dy vepra të Kadaresë*, (1993)

Tefik Çausi, *Universi letrar i Kadaresë*, (1993)

Tefik Çausi, *Kadare- Fjalor i personazheve*, 1995

Tefik Çausi, *Erosi te Kadareja*, (2000)

Tefik Çausi, *Kadareja përmes pasqyrave* (2002)

Shaban Sinani, *Pengu i moskuptimit* (1997)

Emin Kabashi, *Kadare-mendësia shqiptare* (1998)

Alfred Uçi, *Grotesku kadarean*, (2000)

Fatbardh Rustemi, *Them se e njoh Kadarenë*, (2001)

16

KRTIKA LETRARE SHQIPTARE

Bashkim Kuçuku, *Kadare në gjuhët e botës*, (2005)

Shaban Sinani, *Një dosje për Kadarenë I, II*, 2005

Isak Shema, *Ismail Kadare fitues i*

ÇMIMIT NDËRKOMBËTAR NJERIU I LIBRIT 2005, (2006)

17

KRITIKA LETRARE SHQIPTARE

Bajram Krasniqi, *Poetika e prozës së Ismail*

Kadaresë, Tezë e magjistraturës (1978)

Rexhep Krasniqi, *Tempulli I fjalës* (2003)

T. Çausi-Gj. Shkurtaj, *Kadareja dhe gjuha shqipe*,
(2002)

Maks Velo, *Zhdukja e pashallarëve të kuq*, 2002

Basri Çapriqi, *Paradigma Kadare*, (2006)

18

KRITIKA LETRARE SHQIPTARE

Bajram Krasniqi, *Poetika e prozës së Ismail*

Kadaresë, Tezë e magjistraturës (1978)

Rexhep Krasniqi, *Tempulli I fjalës* (2003)

T. Çausi-Gj. Shkurtaj, *Kadareja dhe gjuha shqipe*,
(2002)

Maks Velo, *Zhdukja e pashallarëve të kuq*, 2002

Basri Çapriqi, *Paradigma Kadare*, (2006)

18

KRITIKA LETRARE BOTËRORE

Éric Faye: *Ismail Kadaré, Prométhé porte-feu*,
(1991)

Ismail Kadaré, *Entretiens avec Éric Faye* (1991)

Anne-Marie Mitchell: *Ismail Kadaré, le rhapsode*
albanais (1990)

Fabien Terpan: *Ismail Kadaré*, Éd.
Universitaires, 1992

Ismail Kadaré, Gardien de mémoire, Colloque,
(1993)

Ismail Kadaré: *Dialogue avec Alain*
Bosquet, (1995)

Ismail Kadaré, *Les Temps barbares*, entretiens
avec Denis Fernandes- Récatàla, 1999

20

KRITIKA LETRARE BOTËRORE

Éric Faye: *Ismail Kadaré, Prométhé porte-feu*, (1991)
Ismail Kadaré, *Entretiens avec Éric Faye* (1991)
Anne-Marie Mitchell: *Ismail Kadaré, le rhapsode albanais* (1990)
Fabien Terpan: *Ismail Kadaré*, Éd. Universitaires, 1992
Ismail Kadaré, Gardien de mémoire, Colloque, (1993)
Ismail Kadaré: *Dialogue avec Alain Bosquet*, (1995)
Ismail Kadaré, *Les Temps barbares*, entretiens avec Denis Fernandes- Récatala, 1999

20

KRITIKA LETRARE BOTËRORE

Revue L'oeuf de boeuf, numéro special sur Ismail Kadaré, mai 2000
Piet de Moor, *Eenmasker voor de macht over Ismail Kadare* (Holandisht), 1996
Alexandre Zotos: *De Scanderbeg a Ismail Kadare* (1997)
Gilles de Rapper dhe Ismail Kadare: *L'Albanie entre la légende et l'histoire*, 2004
Ymer Jaka: *Lidhjet shqiptaro-frenge*, (1978)
Suzane Fortes: *El amante albanes*, 2004

21

VLERËSIME

- Robert Escarpit: **ROMANI I KADARESE ËSHTË I RËNDËSISHËM, SEPSE E TEJKALON DHE E PËRTRIN LLOJIN E ROMANIT MBI LUFTËN...NJË ROMAN QË DËSHMON, ME NJË FAKT TË SHKËLQYER, PËR NJË PËRVOJË NJERËZORE TË RRALLË.**
- Alain Bosquet: **ISMAIL KADARE ËSHTË PADYSHIM SHKRIMTARI MË I PASUR, MË I SHUMËLLOJSHËM I DITËVE TONA.** Pallati i Ëndrrave ËSHTË LIBRI MË AMBICIOZ DERI MË SOT.
- Eric Faye: **VEPRA E KADAREË ËSHTË NJË NGA VEPRAT MË ORIGINALE DHE Ë TË SHQUARA TË KËTIJ SHEKULLI.**
- **ROMANCIER QË E RROK HISTORINË ME NJË FRYMË TË FUQISHME SHEKSPIRIANE** (HISTORI E LETËRSISË EVROPIANE, Paris, 1992)
- John Updike: **KRONIKË NË GUR NUK ËSHTË VETËM NJË KURIOZITET, POR NJË ROMAN KRMAGJEPËS, I SOFISTIKUAR DHE I REALIZUAR NË PROZË POETIKE.**
- Bruce Bawer: **NJË NGA ROMANCIERËT MË TË SHQUAR TË KOHËS SONË, NË TË GJITHË BOTËN DHE NË TË GJITHA GJUHËT**

22

VLERËSIME

John Carey: **ISMAIL KADARE ËSHTË NJË SHKRIMTAR QË KRIJON HARTËN E NJË KULTURE TË TËRË...AI ËSHTË NJË SHKRIMTAR UNIVERSAL, ME NJË TRADITË NARACIONI QË E KA ORIGJINËN QË NGA HOMERI.**

Dominique Fernandez: **SI SHKRIMTAR I MADH..., KADAREJA KA GJETUR NJË MJET ROMANESK PËR TË NGJALLUR TEK LEXUESI NJË ANKTH QË E TEJKALON NDODHINË E VEÇANTË: AI LUAN SI VIRTUOZ ME KOHËN DHE HAPËSIRËN.**

Michael Klebeerg: **KADARE ËSHTË I RRAHUR NË TË GJITHA DALLGËT E ARTIT MODERN BASHKËKOHOR... VEPRA E TIJ, SA Ç'ËSHTË USHQIM SHPIRTËROR, PO AQ ËSHTË EDHE ART SUBLIM.**

Botuesi Fayard : **VETËM NJË SHKRIMTAR MADHOR MUND TA SHNDËRROJË NJË NDODHI TË RËNDOMTË NË MIT TË PËRJETSHËM**

Gilles Banderier: **ASKUSH NUK E MOHON DOT, KADAREJA BËRI QË SHQIPËRIA TË HYJË NË ZONËN TONË LETRARE**

23

Shtëpia Muze e Ismail Kadaresë , Gjirokastër

IMAZHI I KOSOVËS NË ROMANET E ISMAIL KADARESE

Objekt studimi i këtij punimi është trajtimi i temës së Kosovës në romanet e Ismail Kadaresë, me vështrim të veçantë imazhi i Kosovës në romanet: “Tri këngë zie për Kosovë”, “Krushqit janë të ngrirë”, dhe në novelën “Baladë për vdekjen e J.G.”.

Ismail Kadare

Bota shqiptare, si edhe universi, motivet dhe temat që lidhen me të, prania e saj në planin kombëtar dhe universal, paraqitet me dinjitet krijues dhe artistik në 20 vëllime të botimit përfundimtar të veprave të plota të këtij shkrimtari.

Tema e Luftës së Kosovës (1389) është trajtuar në shumë vepra letrare. Kësaj ngjarjeje historike i kushtohen këngë të ndryshme të epikës popullore. Në librin ‘Pyetje në albanologji’¹⁰ Shaban Sinani shkruan për traditën gojore shqiptare dhe për motërzimet e këtyre këngëve historike. Po ashtu bën fjalë edhe për librin e Anna di Lellio

Beteja e Kosovës 1989- një ep shqiptar’¹¹. Në bibliografinë e këtij punimi përfshihen edhe këngë të tjera epike historike kushtuar Betejës së Kosovës.

Në epikën historike shqiptare, por edhe në gjuhë të tjera, shquhen shumë këngë kushtuar Luftës së Kosovës. Kadare është bazuar në këtë thesar letrar dhe në të ka gjetur mbështetje në procesin e krijimit të romanit të vet.

Në letërsinë e shkruar shqipe kjo temë është e pranishme në disa poezi lirike, në poema, në krijime të prozës tregimtare dhe veçanërisht në romanin shqiptar. Në krijimtarinë letrare të Kadaresë është dhënë imazhi për Kosovë e të kaluarës, por edhe për atë bashkëkohore.

Imazhet e para për Kosovën i gjejmë në poezinë e viteve `60. Në poemën “Përse mendohen këto male?” etj. , poeti jep tablo të gjerë për fatin e popullit shqiptar gjatë shekujve. Në poezinë “Kosova” (1966 jep imazhin më të plotë për vendin gjatë fluturimit të parë me aeroplan mbi Kosovë. Poezia hapet me vargjet: “Sa herë kam kaluar mbi

¹⁰ Shaban Sinani, Pyetje në albanologji- autorë dhe teza, Tiranë 2013

¹¹ Anna di Lellio, *Beteja e Kosovës 1989- një ep shqiptar*”, Prishtinë, 2010

qiellin tënd, Kosovë,/ Midis reve të tua të rënda, gjëmimeve të tua"/. Poezinë tjetër "Atje larg në Veri" (1968) ia kushton Gjakovës.

Poezia "Mundja e ballkanasve nga turqit në Fushën e Kosovës më 1389"¹², e krijuar në vitin 1975, paraqet humbjen e ballkanasve në Luftën e Kosovës në shekullin XIV. Duke u bazuar në këtë poezi, në Tiranë dhe në Paris, gjatë periudhës kohore mars 1997- mars 1998, në kohën e luftës çlirimtare të Kosovës, krijoi veprën "Tri këngë zie për Kosovën" dhe e botoi më 1998. Me tri tregime : Lufta e vjetër, Zonja e madhe dhe Lutje mbretërore, në saje të mjeshtërisë artistike, në mënyrë parabolike paraqet të kaluarën dhe aktualitetin, luftën çlirimtare të shqiptarëve dhe atë pushtuese të Serbisë hegjemoniste. Beteja e Kosovës, e zhvilluar gjatë më 28 qershor 1389 në Fushën e Kosovës midis ushtrisë pushtuese të Perandorisë Otomane, të udhëhequr nga Sulltan Murati, në njërin anë, dhe ushtrisë së përbashkët të ballkanasve: të serbëve, të boshnjakëve, të rumunëve dhe të shqiptarëve, të komanduar nga Princ Llazari, në anën tjetër. Pas luftës së përgjakshme, që zgjat dhjetë orë, ushtria osmane pushtoi viset ballkanike, për t'i mbajtur nën sundimin e vet pesë shekuj me radhë.

Dy rapsodët: shqiptari, Gjorg Shkreli dhe ai serb, Vlladani, këndojnë me lahutë këngët, me të cilat shprehin hasmërinë dhe rivalitetin më të hershëm midis shqiptarëve dhe serbëve. Gjorgu këndonte: "Ngrihuni shqiptarë, sllavët (serbët) po na marrin Kosovën, ndërsa Vlladani: "Çohuni ju serbë, shqiptarët po na e rrëmbejnë Kosovën". Lahutarët nuk pranojnë të ndryshojnë këngët e tyre, dhe as të këndojnë një këngë të tretë. Megjithatë, me rastin e vdekjes

¹² Kadare, Vepra 7, Onufri, Tiranë, 2008, f. 271.

së Zonjës së Madhe, këndojnë një variant të tretë të këngës së tyre, pa ndryshuar mesazhin e mëparshëm. Ata "...si të mpirë kënduan këngën për të: Ra mjegull e zezë, vdiq Zonjë e madhe...ngrehuni serbë se Kosovën e mori shqiptari. Seç ra mjegull e zezë, vdiq Zonjë e madhe, ngrehuni shqiptarë se në Kosovë ra shkau.

Në pjesën e tretë, Lutje mbretërore, bartës i rrëfimit është vetë mbreti i osmanëve, i vrarë gjatë Betejës së Kosovës dhe i varrosur "...nën tyrben dhe flakëzën e bishtukut ziplot". Ai dëshmon për të kaluarën e tij tragjike, por edhe për vazhdimin e urrejtjes midis ballkanasve: "Serbë e shqiptarë këtë herë, duke tundur secili shenjëën e vet: shqiptarët kryqin katolik, serbët atë ortodoks." Informohet nga capa gazetash për luftën në Kosovë në vitin 1999, për "Emra vendesh, vezirësh befasues. NATO. R. Cook, Medeliene Albight. Ploja e fëmijëve në Drenicë. (un massacre d`enfants a Drenica), Millosheviq, Mein Kampf... Herë-herë midis tyre është emri im: Murati I."

Edhe pas gjashtëqind vjetësh, i vetmuar, ai sheh se grindjet dhe luftërat e ballkanasve s'kanë të ndalur. "Këngët i kishin po aq të egra sa edhe armët". Me urrejtje të pa përmbajtur, mallkon dhe përsërit nëmën: "Mallkuar qofshi...Kokën hëngërshi, ballkanas të egër".

Vepra "Tri këngë zie për Kosovën" ka zgjuar interesimin e madh të lexuesve dhe të kritikës letrare. Romani është përkthyer në disa gjuhë të botës. Eric Faye në parathënien e botimit në gjuhën frënge prozën e Kadaresë e vlerëson lart dhe në aspektin kohor e lidh me ngjarjet e viteve '90 të shekullit të kaluar, pra me vitin 1989, kur merr hov lufta për çlirimin e Kosovës. Ai shkruan: "... libri përfshin alfën dhe omegën, pra dy pikat e skajshme të luftës së përgjakshme në tokën e Kosovës. Toni i këtij libri

është i përkundërt me nacionalizmin. Asgjë nuk i shtyn serbët e shqiptarët të jenë kundër njëri tjetrit përveçse gjurmët që urrejtja ka depozituar në kujtesën kolektive”¹³

Në një intervistë, në pyetjen lidhur me përkrahjen e Kosovës dhe të popullit të saj gjatë njëzet viteve të fundit, Kadare përgjigjet: "...Unë mbrojta lirinë e popullit kosovar, gjë që do ta bëja për të gjithë popujt e tjerë. Nuk ishte diçka speciale, fakti që unë jam shqiptar. Ajo ishte një kauzë e qartë, ishte një skandal që në Evropë një popull të jetonte ende në kushte koloniale.

Reputacioni im si shkrimtar mund të ishte dëmtuar për këtë, pasi nuk është e lehtë për një shkrimtar të vazhdojë të mbështesë idenë se Jugosllavia duhet të ndëshkohet për shtypjen e tmerrshme që kishte kryer në Kosovë. Nuk është e lehtë për një shkrimtar, pasi sipas klisheve, shkrimtarët duhet të jenë kundër çdo lloj ndëshkimi, mbi të gjitha, bombardimeve.”¹⁴

Megjithatë, Kadare lidhur me rrëfimin e tij romansor në këtë vepër shprehet: *“Rrëfimi im vjen nga ajo që unë e quaj “objektivitet homerik”.... jam munduar ta respektoj këtë ligj: të jem në krijimtarinë time letrare neutral E gjithë kjo më ka dhënë një ekuilibër në atë vënd të vështirë. Gjë, tepër e vështirë”*.

Në parthënien e romanit Eric Fay shkruan: “ Ismail kadare e kujton këtë betejë në veprën e tij shumë më përpara se viti vendimtar 1989, duke marrë atje një traditë të epopesë gojore dhe asaj të shkruar shqiptare. Kështu ajo del më 1975 në formën e një poeme të shkurtër : « Humbje ballkanasvee prej turqve në Fushën e Kosovës » si dhe, më pas, në shumë tekste të tjerë të tij. Por është viti

¹³ Ismail Kadare, Vepra, Vëllimi i nëntë, Fayard, Paris, 2000, f. 377.

¹⁴ www.kavajaonline.com/forumi/topic/257-ismail-kadare-bibliografia. (Më 1 qershor 2014)

1997 që, duke rimarrë tonin epik të « « kasneceve të shiut » Ismail Kadare « rishikon » psikozën para betejës si dhe zhvillimin e saj, duke na dhënë këtë me « Luftën e vjetër », që është pjesa e parë e librit « Tri këngë zie për Kosovën »...Atje shohim rapsodë serbë e shqiptarë, që bëjnë lajmëtarin e rivalitetit serbo-shqiptar në Kosovë, që i ka rrënjët shumë përpara se të fillonin luftimet kundër trupave otomane ».¹⁵

Romani i Ismail Kadaresë me shpejtësi të madhe është përkthyer në shumë gjuhë të botës. Zëri i këtij autori, duke folur për Kosovën, është dëgjuar me interesim të jashtë jashtëzakonshëm. Julien Gracq, personalitet i shquar i kulturës moderne frenge, shkruan : « Janë të paktë librat bashkëkohorë që më kanë tronditur sa *Tri këngë zie për Kosovën* që Ismail Kadareja e botoi në vitin 1998, pikërisht në kohën kur një krizë me përmasa ndërkombëtare po ngjizej sërish përreth *Fushës së mëllenjave*... ».

Për *riendjen e mitit* në letërsinë e kadaresë, shkruan Stephen Brown (*Observer*, shkurt 2000). "...Kadare shkruan një prozë lirike të dendur, të gjallëruar nga një zgjuarsia dinake, që here pas here shoqërohet me metafora jonxitëse ogurzeza. Këto tregime kërkojnë një truall në historinë e Ballkanit dhe në Evropën Mesjetare. Ato janë pjesërisht rishikim historic dhe, pjesërisht fabul. Kadareja e rindërton të kaluarën në një përzjerje rrëmuje dhe pëshpëritjesh, por gjithashtu dëshiron që ta riendë në një lloj të ndryshëmmiti- një tragjedi të Evropës. Kosova bashkon Lindjen e Evropës me verbërinë drejt Lindjes dhe I jep rajonit një fatalitet, që është në të njëjtën kohë mullikim dhe bekim".

Kritiku letrar, John Murray, duke i paraqitur të tri

¹⁵ Ismail Kadare, *Vepra*, Vëllimi i nëntë, Fayard, Paris, 2000, f. 376.

fabulat si një tërësi kompozicionale të romanit, shprehet se “...Kadareja lëviz në drejtim të kundërt me paranojë shoviniste. Në vend të kësaj, ai i shikon të gjithë protagonistët, duke përfshirë këtu edhe turqit, nga një perspektivë tolerante”.

Një bard merret me Kosovën. Julian Evans shpreh mendimin vlerësues se vepra *Tri këngë zie për Kosovën* «...është humane, lirike, komike, e drejtpërdrejtë dhe emocionuese. Pika zotëruese në shkrimin e këtyre tri fabulave, si edhe në veprat e tjera të tij, është se ai dërgon mesazhe për lirinë, kryesisht për të shkruar të vërtetën, jo domosdoshmërisht me fakte, por të vërtetën njerëzore. Në këtë libër të shkurtër, objektiv, por megjithatë fisnik, Kadareja e ka vendosur Kosovën- betejën, mitin- të çliruar nga zinxhirët e pavërtetësisë”.

Jorgo Bullo, njëri ndër studiuesit e shquar të letërsisë shqiptare të traditës dhe të kësaj bashkëkohore, shquan rolin e jashtëzakonshëm të shkrimtarit për zhvillimin e letërsisë së sotme shqipe. “Vepra e Kadaresë – shkruan ai, është shprehje e pasurimit të kulturës universale me traditat kombëtare artistike të popujve të vegjël me qytetërim të lashtë, siç është populli shqiptar, një nga më të vjetrit në Ballkan. Nga një lidhje e fortë me këtë truall, që vjen nga lashtësia e gadishullit dhe e gjallërimit të mitologjisë së tij antike, vepra e Kadaresë i sjell letërsisë evropiane një aromë karakteristike mesdhetare dhe e pasuron atë me koloritin e një areali tipik për veçansinë e tij etnokulturore. Filozofia, mendësia dhe traditat historike e kulturore të shqiptarëve, janë paraqitur në veprën e Kadaresë si shprehje e identitetit të fortë kombëtar, e vitalitetit të kulturës shpirtërore të popullit të vet dhe si faktor i qëndresë dhe i mbijetesës së tij. Krijues me vetëdije të lartë kritike, kadareja jo vetëm ka poetizuar

vlerat shpirtërore të kombit të vet, por edhe ka fishkulluar traditat anakronike, mentalitete retrograde, psikologjinë provinciale dhe konvencionet e jetës së shoqërisë shqiptare.»¹⁶

Demonstrata e studentëve dhe të mbarë popullit të Kosovës për liri dhe pavarësi kombëtare të vitit 1981, frymëzuan Kadarenë për të krijuar poezinë “Terrori në Kosovë”. Këtu zë fill novela “Krushqit janë ngrirë”, e cila pas botimit në anglisht dhe frëngjisht, por edhe në shumë gjuhë të tjera, “...i bëri të njohur lexuesit botëror rebelimin e studentëve të Kosovës dhe të vërtetën e masakrës së Prishtinës në mars të vitit 1981”.

Ngjarjet reale të kohës e nxitën autorin të krijojë romanin “Krushqit janë të ngrirë”. “Kadare, shkruan Eric Fay, do të frymëzohet nga ngjarjet dramatike që i kanë ndodhur bashkëshortes së Esad Mekulit, “babajt” të poezisë shqiptare të botuar në ish Jugosllavinë. Gruas së tij, mjeke në spitalin e Prishtinës, gjatë manifestimeve i është dashur t’i përgjigjet të njëjtave akuzave sikurse personazhes së librit, Teuta Shkrelit. Ajo, që është legjendë: prapa tragjedisë kosovare përvijohet epopeja e kreshnikëve, e pranishme prej kohësh në mendjen e shkrimtarit (si dëshmi kemi p.sh. poemën “Alpet në dhjetor” të botuar më 1976, apo romani “Dosja H.”). Titulli i këtij romani është frymëzuar nga kjo këngë epike. Në të gjejmë motivin e martesës midis sllavëve dhe shqiptarëve. Ndërhyrja fatale e një zane të maleve,... e kthen në gur kortezhin e dasmës dhe e ndalon martesën sebo-shqiptare, ashtu sikurse dhuna jugosllave e këputi në mes dashurinë e Shpend shqiptarit

¹⁶ Bullo, Jorgo, *Ardhja e Kadaresë në letërsinë shqipe*, “Magjia e fjalës”, Dituria, Tiranë, 1998, f. 179.

me Madlenkën serbe. Shpendi vdes i shtypur nga një tank i ushtrisë federale”.¹⁷

Shtypja e përgjakshme e demonstratave, procesi i diferencimit politik dhe i dënimeve gjyqësore, ashpërsimi i mërive dhe i veprimtarisë nacionaliste serbe, pamundësojnë edhe martesën e Shpendbresftohtit (shqiptar) me Mladenka Markoviqin (serbe). Shpendi vritet nga ushtria federale në operacionet e shtypjes së demonstratve. Kjo tragjedi të kujton një temë të mitologjisë shqiptare dhe atë të veprës “*Romeo dhe Zhulieta*. Ngjarjet ndodhen gjatë viteve tetëdhjetë, që nga viti 1981 dhe në vazhdimësi dhe përshijnë kundërthëniet sociale e ndërnacionale, luftën ideologjike dhe politike, konfliktet e ashpërsuara që çojnë drejt polarizimit dhe luftës së viteve `90. Disa personazhet janë të imagjinuara nga shkrimtari.

“Kjo vepër, dëshmia e parë dhe tepër e rrallë e masakrës serbe,... pati si qëllim njohjen e publikut shqiptar, dhe sidomos atij botëror, me terrorin e ushtruar në Kosovë”. Proza është botuar së pari në kuadër të përmbledhjes së tregimeve “Koha e shkrimeve” (1986), ndërsa si roman, i ripunuar, është botuar më vonë. Përkthimi i saj më pas, në shumë vende të Europës, hodhi dritë mbi të vërtetën e tragjedisë së Kosovës”.¹⁸

Vepra letrare “Krushqit janë të ngrirë” në kritikën letrare shqiptare dhe sidomos në atë në gjuhë të huaja, është analizuar në prizmen e veprave më të shquara të letërsisë botërore klasike dhe bashkëkohore. Alain Bosquet në vështrimin “Shqipëria ose viset e shpirtit” kjo prozë “...përshkruan trazirat në Kosovë, krahinë jugosllave e banuar nga shqiptarët. Si edhe shumë herë të tjera më parë,

¹⁷ Ismail Kadare, Vepra, Vëllimi i nëntë, Fayard, Paris, 2000, f. 132-133..

¹⁸ Ismail Kadare, Vepra 12, Onufri, Tiranë, 2009, f. 175.

Kadaresë i ka pëlqyer të flasë për vendin e tij, njëherazi në të kaluarën e largët, çka bën të mundur alegorinë dhe kapërdimjet, si edhe të kaluarën më të afërt...". Ndërsa autori Guy Le Clec'h këtë krijim artistik e vendos në një transversalë me dramaturgjinë e Sofokliut. "Kjo novelë e gjatë, shkruan ai në "Litteratures etrangeres", 27.04.1987, rimerr alternativën e përjetshme e ilustruar nga tragjedia e Sofokliut, e cila ve Antigonën përballë Kreontit, ndërgjegjen dhe ligjin e pashkruar kundër arsyes shtetërore. Sidoqoftë, Martin Shkreli, nuk ka asnjë dyshim, paraqitet si zëdhënës i Ismail Kadaresë kur mbron idenë e dhënies fund të armiqësive mes serbëve dhe shqiptarëve, duke rrezikuar t'i lerë të pakënaqur të dy palët. Le t'ia lëmë kohës kujdesin për të fshirë urrejtjen, e cila i vë kundër njëri tjetrit edhe në ndeshje onorike, në universin delirant të epopeve të moçme".

Në novelën "Baladë për vdekjen e J. G " Kadare paraqet tragjedinë e dëshmorit Jusuf Gërvalla, emigrant politik shqiptar, të cilin së bashku me Bardhosh Gërvallën dhe Kadri Zekën më 17 janar të vitit 1982 e vranë agjentët e UDB kriminale serbe në Gjermani.

Jusuf Gërvalla, studenti im, gjatë studimeve universitare e ka qenë shumë i zellshëm. Shumë vjet me radhë është angazhuar me përkushtim të jashtëzakonshëm për të realizuar synimin e çlirimit të popullit shqiptar dhe të bashkimit kombëtar. Vepra e Jusufit mbetet trashëgim i çmuar brezave të sotëm dhe atyre që do të vijnë.

Jeta dhe lufta

Shenjat e shenjta.

Fletë testamenti

Lufta dhe arti

"Tutje gjithnjë akull

Këndeje gjithë zjarr

E shoh veten si Diogjeni

Në betejën e tmerrshme

Të fjalës e të mendimit

Vrasja mizore e Jusuf Gërvallës dhe e dy veprimtarëve të idealit atdhetar, pikëlloi të gjithë shqiptarët. Shkrimtari në veprën letrare paraqet dhembjen dhe revoltën, analizon faktet dhe synon të ndriçojë me vërtetësi rrethanat e tragjedisë njerëzore dhe kombëtare.

Në këtë vështrim përfshijmë një fragment të prozës.

XII

"J.G. emigrant politik shqiptar i arratisur nga Jugosllavia, me nënshtetësi gjermane, gazetar, poet dhe muzikant vdiq më 17 janar 1982, në orën 3.15, pas mesnate, gjatë operacionit. Ky ishte shënimi për mbarimin e tij në librin e spitalit të Untergruppenbah-ut.

Policia nuk arriti asnjëherë të zbulonte vrasësin. Akuzat e bashkëshortes së tij kundër mjekut Vidiç, megjithëse të formuluar nga një avokat i dëgjuar, nuk u morën parasysh për mungesë provash.

Mjeku Vidiç u largua nga Untergruppenbahu qysh të nesërmen, në ditën e ftohtë të ngjashme me atë ditë në të cilën kishte ardhur. Veçse në ndryshim me ardhjen, largimi i tij nuk figuronte në asnjë shkresë, protokoll, ose shtojcë protokolli. Për të u fol një farë kohe në rrethe të ndryshme, por ato që fliteshin ishin në përgjithësi gojëdhëna. Delire të ndryshme të sëmurësh në spitale psiqiatrike, pendesa, vrasje ndërgegjesh.etj. u dhanë disa herë si të tijtë, por asnjëherë nuk u saktësua kjo gjë.

J.G. u varros në varrezën e Shtutgartit. Ndërsa kërkonin një tekst sa më domethënës për ta gdhendur mbi varrin e tij, njerëzit e familjes dhe dashamirësit e tij dëgjuan me radhë disqet me këngë e balada që ai kishte shkruar, kompozuar dhe kënduar vetë, pjesën më të madhe të shoqëruara me kitarë.

Duke i dëgjuar në heshtje, ata erdhën në një mendje se shumica e këtyre teksteve ishin të përshtatshme për t'u gdhendur

në mermerin e varrit. Kjo binte në sy kaq qartë, sa që një ditë, në një nga ato ditë kur e qeshura dhe humori, rifituan më në fund të drejtën të pranoheshin në bisedat për kujtimin e të ikurit, si për ta bërë edhe më brilante dhembjen, njëri nga miqtë e tij tha se kishin të drejtë të akuzonin J. se kishte përgatitur ai vetë vrasjen e vet.

Teksti i mbishkrimit u zgjodh më në fund prej njëres prej baladave të tij, por drejtorja e varrezës nguli këmbë që të bëhej një ndryshim në të. Ishte prerja, ose për të përdorur një fjalë më të kohës, censurimi i fundit që iu bë J.G. në jetën e të cilit kishte patur disa herë ndërhyrje të tilla, duke përfshirë këtu edhe vdekjen e tij, e cila në fund të fundit s'ishte veçse një prerje".

"Vlerat e veprës së tij janë të begatshme dhe të shumëllojshme, sikurse është vetë ajo e begatshme dhe e shumëllojshme. Në tërësinë e letërsisë shqipe, dhe, në kuptimin e mirëfilltë letrar, ajo është më e pasura, më e madhja dhe më e rëndësishmja. Risuese në poezi, në prozë, veçanërisht në roman, dhe, shpesh mbi nivelin e përgjithshëm të saj, ajo e ka ngritur letërsinë shqipe në shkallaret më të larta, herë-herë të njëjta me letërsitë e tjera evropiane dhe botërore".¹⁹

Imazhi unik i Kosovës është në romanet e Ismail Kadaresë , është ai i krijesit humanist. Vepra e tij përfshin shumë aspekte të qytetërimit shqiptar dhe të atij botëror. Mesazhi i tij në letërsi është paqedashës dhe i kushtohet lirisë së popullit shqiptar, por edhe të mbarë njerëzimit. Ismail Kadare në prozën e tij moderne në mënyrë të mrekullueshme spikat imazhin dhe mesazhin artistik për

¹⁹ Intervista/ Flet Prof. Dr. Bashkim Kuçuku .

www.merbraha.com/index.php/intervista/1819.html, 2009-07-03 17:31 +0100 , është cituar më 20 tetor 2013

Kosovën. Në mesazh i tillë paraqitet edhe në veprën artistike figurative “Paqe në Kosovë” të piktorit të famshëm, Ibrahim Kodra. Ismail Kadare është shkrimtar i shquar i letërsisë shqiptare me famë botërore. Me opusin letrar, që ka vlerë të lartë artistike, paraqet edhe imazhin e Kosovës. Kontributi i tij letrar kushtuar Kosovës është i shumë i çmuar.

Në sajë të përkthimit të veprave letrare të tij në shumë gjuhë të botës, si edhe me tërë veprimtarinë e tërësishme si personalitet i rrallë i kulturës bashkëkohore shqiptare dhe evropiane, zë vend të merituar në historinë e letërsisë bashkëkohore. Për veprimtarinë letrare me vlerë të lartë artistike dhe për merita të jashtëzakonshme që ka dhënë ai në fushën e letërsisë, ka fituar shumë mirënjohje dhe shpërblime letrare. Ai është kandidat serioz dhe e ka merituar ër të fituar Çmimin Nobel për Letërsi.

Kumtesa: L` image de Kosova dans les romans modernes d` Ismail Kadare është paraqitur në Konfeencën Ndërkombëtare të AIESSE në Zagreb në vitin 2013

South-Eastern, East-Central Europe, West in South-Eastern and East- Central Europe

Europe throughout History

The Image(s) of South-Eastern, and East-Central Europe The throughout History. The Image(s) of the West in South-Eastern and East- Central Europe throughout History

25-26 octobre 2013, “Ivo Pilar Institute of Social Sciences, Zagreb (Croatia)

Summary

It is well known that in the last years a new division of Europe emerged – the North-South division. However, although many East European countries have entered the European Union starting with 2004, it seems that the old division West-East still functions in these times of prolonged economic crisis.

Consequently, one of our conference's aims was to insert itself in the very relevant debate on East Europeans („the Other Europe“) between the critique of „Euro-Orientalism“ led by Eduard Said and Maria Todorova, and the opponents of this critique, and to enrich it (the debate) with its own results. The second perspective proposed by the conference was that of the countries of South-East and East-Central Europe themselves on their region(s). There was reason to assume, at least as a working hypothesis, that the view on the region differed from country to country, offering insight in the interesting reasons of those differences and in the images and stereotypes of their neighbors. It was also interesting to learn about the image(s) of the above mentioned regions created more towards the East, namely in Russia and Japan. Last but not least, it was intended to also take into consideration „the inverted perspective“: the image(s) of the West, of "Europe" in South-Eastern and East-Central Europe – this was our special session. This topic has become quite relevant over the last years, particularly because of the integration of a part of the countries of the region into the European Union.

L'IMAGE DU KOSOVO DANS LES ROMANS D' ISMAIL KADARÉ

Abstract: THE IMAGES OF KOSOVO IN ISMAIL KADARÉ'S NOVELS

The Albanian world, its themes and motifs are present in the twenty volumes of the complete works of Ismail Kadaré (1936, Gjirokastrë), a world famous Albanian writer. The paper analyses Kadaré's image of Kosovo, with a special focus on three of Kadaré's novels: "Three Elegies for Kosovo" (1998), "The Wedding Procession Turned to Ice" (1998), and "The Ballad about the Death of J.G." (1984). His interest in the Kosovo Albanian world can be seen since the 1960s, in the poem "Kosovo" (1966), and in the 1970s in the poem "The Defeat of the Balkan Peoples by the Turks in the Kosovo Plain in 1389" (1975). In his works, Kadaré combined old historical processes with current developments, very often attempting to deconstruct myths while objectively presenting the reality.

The novel "Three Elegies for Kosovo" was created between March 1997-March 1998, in the times of Serbian hegemonic regime and the emergence of Kosovo liberation war. The novel contains three stories: "The Ancient Battle", "The Great Lady", and "The Royal Prayer", and presents, in a parabolic manner, the past times and the current times, the war of liberation of the Albanians and the conquest war of hegemonic Serbia. More concretely, "The Ancient Battle" deconstructs the famous myth of the Battle of Kosovo (1389), where a joint Serbian, Bosnian, Albanian, and Romanian army was defeated by the Ottomans, who after that invaded the Balkans and ruled

over them for more than 600 years.²⁰ In the *"The Ancient Battle"* and *"The Great Lady"*, the enmity/rivalry between the Albanian and Serbian visions of Kosovo is presented through the characters of two folk singers: Gjorg Shkreli (Albanian) and Vladan (Serbian).

They reconstruct, through their songs, stories from the process of identity making in Kosovo (the two singers defend their perspectives on historical events). In *"The Royal Prayer"*, the Ottoman sultan killed in the Battle of Kosovo, after his reincarnation in 1999 uncovers his tragic past and laments the everlasting hatred among the Balkan peoples; he also reads about and makes his own conclusions on the 1999 Kosovo war. While trying to keep his narrative objective, Kadaré claims: "My story comes from what I call a 'Homeric objectivity'".

His novel *"The Wedding Procession Turned to Ice"* is inspired by his poem *"Terror in Kosovo"* which talks about the student and general demonstrations in Kosovo for freedom and national independence in 1981.

The poem was translated in English and French as well as in many other languages and informed the world about the student rebellion in Kosovo and the truth about the massacre of Prishtina in March 1981. The image of repression portrayed through bloody demonstrations, the political differentiation process, and judicial sentences as well as increasing Serbian nationalist activities, is presented through the story of a young couple, Shpend (Albanian) and Madlenka (Serbian), who fail to get married because of the tragic death of Shpend, killed by the federal army. Similarly, in the novel *"The Ballad about the Death of J. G."*, Kadaré tells the tragic story of the hero, Jusuf Gërvalla, an Albanian political emigrant who, along with other

²⁰ Malcolm, Noel. (1998). *Kosovo: A Short History*. Macmillan, London; Kadare, Ismail. (2000). *Three elegies for Kosovo*. The Harvill Press, London, p. 20, 85, 87.

two patriotic activists, was killed by Serbian UDBA agents in Germany in 1982.

The value of Kadaré's contribution lies in the manner he deconstructs myths and presents Kosovo's reality through memorable images for the reader. In addition, the translation of his works in different languages contributed to a better understanding of Kosovo in the world and the integration of Albanian culture into contemporary European culture.

Keywords: Ismail Kadaré, Kosovo, liberation, image, literature, novel, 20th century.

Mot clés: Ismail Kadaré, Kosovo, la libération, l'image, la littérature, le roman, le XXe siècle.

Le monde albanais, avec ses motifs, ses thèmes et sa présence sur le plan national et universel, est présenté avec une dignité créatrice et artistique en 20 volumes des œuvres complètes d'Ismail Kadaré, le plus célèbre écrivain albanais, de réputation mondiale.

L'objet d'étude de ce travail est l'image du Kosovo dans les romans de Kadaré *Trois chants funèbres pour le Kosovo* (1998), *Le cortège de la noce s'est figé dans la glace* (1998) et dans la nouvelle *Ballade sur la mort de J.G.* (1984). "Ce neuvième volume des Œuvres d'Ismail Kadaré est composé de cinq romans ou récits et de onze nouvelles, écrites à des périodes différentes. Hormis *Le cortège de la noce s'est figé dans la glace*, *Trois chants funèbres pour le Kosovo* et *Ballade sur la mort de J.G.*, qui évoquent les drames anciens et récents du Kosovo, la plupart des autres œuvres ont pour thème et décor l'ère socialiste... Pour ce qui est d'Ismail Kadaré, ce volume fournit d'intéressantes réponses à cette question..."²¹

²¹ Kadaré, Ismail, *Oeuvres-complètes-9-Littérature-étrangère-ebook/dp/B005OKTE8K* (5.01.2014).

On trouve les premières images sur le Kosovo dans la poésie des années 1960. Dans le poème *A quoi pensent ces hautes montagnes?*, le poète donne un vaste tableau du destin du peuple albanais au cours des siècles. Dans la poésie *Kosovo* (1966) il donne une image plus complète du pays lors de son premier vol en avion au-dessus du Kosovo. Cette poésie débute par ces vers : *Kosovo, chaque fois que j'ai survolé ton ciel/Entre tes lourds nuages, tes gémissements'*. Il consacre l'autre poésie *Là-bas au loin dans le Nord* (1968) à la ville de Gjakova.

La poésie *Défaite des Balkaniques par les Turcs dans la plaine du Kosovo en 1389* (1975)²² présente la défaite des Balkaniques dans la Bataille du Kosovo au XIVème siècle.

Se basant sur cette poésie, à Tirana et à Paris, durant la période mars 1997-mars 1998, à l'époque de la guerre de libération du Kosovo, il a créé l'œuvre *Trois chants funèbres pour le Kosovo*. Avec ses trois récits: *La vieille Guerre*, *Une Grande Dame* et *Prière royale*, il présente de manière parabolique le temps passé et le temps actuel, la guerre de libération des Albanais et celle de conquête de la Serbie hégémoniste.

Le thème de la Bataille du Kosovo (1389) a été traité dans des nombreuses œuvres littéraires. Dans l'épopée historique albanaise, mais aussi dans les autres langues, se distinguent beaucoup de chants consacrés à cette bataille. Dans la littérature écrite albanaise ce thème est présenté dans quelques poésies, dans les poèmes, dans la création de prose romantique et particulièrement dans le roman albanais. Dans le livre *Question d'albanologie*,²³ Sinani (2013)

²² Kadaré, Ismail. (2008). *Vepra 7. Onufri*. Tiranë, 271.

²³ Sinani, Shaban .(2013). *Pyetje në albanologji- autorë dhe teza* (Questions d'albanologie), "Naimi", Tiranë.

parle de la tradition orale albanaise et de la confrérie de ces chants historiques. Il parle également du livre d'Anna di Lellio *La bataille du Kosovo 1389: une épopée albanaise*.²⁴ Dans la bibliographie de cet ouvrage, d'autres chants épiques historiques consacrés à la Bataille du Kosovo sont cités. Kadaré s'est basé sur ce trésor littéraire et s'y est appuyé dans le processus de la création de son roman.

La longue Bataille du Kosovo s'est déroulée à Fushë Kosovë, d'un coté l'armée conquérante envahissante de l'Empire Ottoman, menée par le Sultan Murad, et de l'autre coté, l'armée commune des Balkaniques: Serbes, Bosniaques, Albanais et Roumains, commandée par le Prince Lazar. Après cette guerre sanglante, qui a duré dix heures, l'armée ottomane envahit les régions balkaniques. "Trois récits axés autour du Kosovo, région emblématique pour l'ensemble des Balkans puisque c'est là qu'au XIVe siècle, tous les peuples de la péninsule firent face, unis, à l'envahisseur ottoman."²⁵ Deux rhapsodes: l'un albanais, Gjorg Shkreli, avec l'instrument *lahouta*,²⁶ et l'autre serbe, Vladani, avec l'instrument *gusla*, chantent des chants avec lesquels ils expriment l'inimitié et la rivalité la plus ancienne entre les Albanais et les Serbes. " Quant aux rhapsodes, ils chantaient les chants anciens, comme à leur habitude et sans rien y changer. Le prince serbe Lazare et le comte albanais Georges Balsha riaient ensemble à gorge déployée entendant le *guslar* serbe réciter: Levez-vous, Serbes, les Albanais nous ravissent le Kosovo! – et les aèdes

²⁴ Di Lellio, Ana.(2010). Beteja e Kosovës 1389- një ep shqiptar,Prishtinë. (The Battle of Kosovo 1389. An Albanian Epic. London: I.B. Tauris. 2009; Bitka na Kosovu u albanskom epu, Beograd: Biblioteka XX Vek, 2010.)

²⁵ (www.xiti.com/xiti.asp) (03.11.2013).

²⁶ *Lahuta*, instrument qui a une corde. Rhapsodes tirent des sons poignantes.

albanais chanter quant à eux: Dressez-vous Albanais, le Slave nous enlève le Kosovo!"²⁷

Les chanteurs s'accompagnant de la *lahouta* e de la *gusla* n'acceptent pas de modifier leurs chansons ni d'en chanter une troisième. Cependant, lors de la mort de la grande Dame, ils chantent une troisième variante de leur chanson, sans en modifier le message précédent: "Un nuage sombre enveloppe la terre, notre grande dame est morte... Serbes, aux armes, l'Albanais nous enlève le Kosovo... Et l'autre d'enchaîner: Quel sombre nuage s'abat sur nous, la grande dame est morte... Albanais, aux armes, le Slave nous ravit le Kosovo!..."²⁸

Dans la troisième partie, *Prière royale*, le narrateur est le roi, sultan même des Ottomans, tué lors de la Bataille du Kosovo. Il témoigne de son tragique passé ainsi que de la continuité de la haine entre les Balkaniques: "Serbes et Albanais brandissaient leur emblèmes respectifs: les Albanais croix catholique; les Serbes la leur, orthodoxe".²⁹ Des morceaux de journaux l'informent sur la guerre du Kosovo en 1999: "D'étranges noms de pashas ou de vizirs, OTAN, Robin Cook, Madeleine Albright; un massacre d'enfants à

Srebernica,³⁰ Milosević, Mein Kampf... Parfois aussi, parmi eux, le mien, Murad Ier".³¹ Même après 600 années, il voit que les disputes et les guerres balkaniques n'ont de cesse: "Leurs chants étaient aussi farouches que leurs armes". Avec une haine contenue, il maudit et répète la malédiction: "Soyez maudits, peuples des Balkans...

²⁷ Kadaré, Ismail .(2000). *Oeuvres*, tome neuvième. Fayard. Paris, 453.

²⁸ Ibid. p. 497.

²⁹ Ibid. p. 501.

³⁰ Dans les auteurs éditions: Drenicë.

³¹ Ibid. p.502.

Puissiez-vous vous entredévorer".

Concernant la narration romancée de cette œuvre, Kadaré s'exprime ainsi: "Ma narration provient de ce que je nomme 'objectivité homérique'... je me suis efforcé de respecter cette loi: être neutre dans ma créativité littéraire. Tout cela m'a donné un équilibre dans cet endroit difficile. Chose trop difficile."³²

Kadaré écrit que "nous n'aurions pas besoin de la littérature si, par le langage, nous pouvions expliquer. Mais nous avons besoin de la littérature parce que nous n'avons pas besoin d'être clairs jusqu'à la fin. Nous voulons rester dans le brouillard. Nous choisissons nous-mêmes le brouillard parce que c'est une richesse du monde. C'est une chose dans la vie quotidienne, dans la politique, de vouloir la transparence. Mais en littérature, c'en est une autre."³³

L'écrivain ressent qu'il appartient au royaume de l'art de la littérature. L'œuvre *Trois chants funèbres pour le Kosovo* a suscité un grand intérêt des lecteurs et de la critique littéraire. Le roman a été traduit dans plusieurs langues mondiales. Dans la préface de la traduction française, Eric Faye a hautement évalué la prose de Kadaré et dans l'aspect temporel il le lie avec les événements des années 90 du siècle dernier, lorsque la guerre de libération du Kosovo prend son essor. "Son œuvre considérable, reconnue par le public et la critique comme une pièce maîtresse de la littérature contemporaine,

³² <http://www.shkoder.net/fjala/2004/kadare2.htm>, *Intervistë e Ismail Kadaresë për revistën kulturore italiane "Galatea"*. Nga Piero del Giudice dhe Diamant Abrashi; Shih edhe Kadare_interviste_italisht_2004_p_del_giudice_dhe_d_abrashi.pdf (08.01.2014).

³³ Kadaré, Ismail. *La littérature et la vie sont deux mondes en lutte*. En savoir plus : [http://www.lexpress.fr/culture/livre/litterature-etrangere/ismail-kadare-la-litterature-et-la-vie-sont-deux-mondes-en-lutte_\(13.01.2014\).](http://www.lexpress.fr/culture/livre/litterature-etrangere/ismail-kadare-la-litterature-et-la-vie-sont-deux-mondes-en-lutte_(13.01.2014).)

concentre romans, nouvelles, essais, poésie et pièces de théâtre. Ses thèmes essentiels sont l'histoire des Balkans et de l'Albanie et la dénonciation du totalitarisme à travers des métaphores habiles et des légendes anciennes. Avec le souci d'un observateur scientifique et d'un ethnographe, il revisite les grandes étapes historiques, le folklore et les mythes de son pays natal dans une prose dramatico-bouffonne, d'une ironie mordante..."³⁴

De son côté, Eric Faye a écrit que "Ismail Kadaré a évoqué cette bataille dans son œuvre bien avant la décisive année 1989, reprenant la tradition de l'époque albanaise orale comme écrite... reprenant le ton épique des *Tambours de la pluie*, Ismail Kadaré 'revisite' les prodromes et le déroulement de la bataille avec *La Vieille Guerre*, premier des *Trois chants funebres* où l'on voit les rhapsodes serbes et albanais au Kosovo avant même que les combats aient commencé contre les troupes ottomanes".³⁵

Julian Evans a aussi exprimé son opinion évaluant que l'œuvre "*Trois chants funèbres pour le Kosovo...* est humaine, lyrique, comique et directement émotionnant. Le point dominant dans l'écrit de ces trois fables, ainsi que dans ses autres œuvres est qu'il envoie des messages pour la liberté. essentiellement pour écrire la vérité, pas nécessairement avec des faits, mais la vérité humaine. Dans ce livre court, objectif et toutefois subjectif, Kadaré a placé la Bataille de Kosovo, le mythe- libéré des chaînes de l'irréel'.³⁶ Christophe Dabitch a souligné: "Cette conclusion est sans doute ambiguë mais concernant des pays où l'on a

³⁴ Wikipédia:Mois de la contribution, Ismail Kadare, Un écrivain engagé.

³⁵ Faye, Eric. *Introduction. Trois chants funebres pour le Kosovo*. Ismail Kadare. *Oeuvres* (2000), tome neuvieme, Fayard, Paris. p. 438.

³⁶ Evans, Julian. 1999. Beteja e Kosovës e shekullit XIV. Weekend Post Books. In Kuçuku, Bashkim (2005). *Kadare në gjuhët e botës, Onufri*. Tiranë, p.391.

utilisé l'histoire jusqu'à l'écœurement, elle témoigne de l'espoir d'un arrêt des combats au nom d'un mythe trompeur. Un espoir dont on serait tenté de dire qu'il est essentiellement littéraire tant la réalité de ces dix dernières années a de nouveau creusé des frontières et tant les nationalistes ont su donner aux mythes anciens un nouveau poids de chair et de sang. On ne trouvera pas dans ce récit une position partisane de l'écrivain albanais Ismail Kadaré sur la situation actuelle mais la tentative de redonner à l'histoire sa complexité afin qu'elle ne soit pas confisquée à des strictes fins guerrières...'³⁷

Julien Gracq dans sa critique littéraire a écrit ce texte affirmatif: "Peu de livres contemporains m'autant frappée que les *Trois chants funèbres pour le Kosovo* qu'Ismail Kadaré a publiées à l'heure même (c'était en 1998 ou une crise international clouait de nouveau autour du 'Champs des merles')".³⁸

La manifestation des étudiants et des tous les Albanais du Kosovo pour la liberté et l'indépendance de l'année 1981, ont inspiré Kadaré à composer sa poésie *Terreur au Kosovo*. C'est là que commence la nouvelle *Le cortège de la noce s'est figé dans la glace*, qui après sa publication en anglais et en français ainsi que dans de nombreuses autres langues, a mis au courant les lecteurs du monde entier du soulèvement des étudiants du Kosovo et du massacre de Prishtina en mars 1981. Les événements réels de l'époque ont incité donc l'auteur à créer cette

³⁷Extrait d'un article de Christophe Dabitch, *Le Matricule des anges*, <http://www.bibliomonde.com/livre/trois-chants-funebres-pour-kosovo-5908.html> (15.01.2014).

³⁸ Gracq, Julien: *Le voi d'Ismail Kadare*. L'Oeil de boeuf, Paris, maj 2000. Traduction de français: Bashkim Kuçuku, *Kadare në gjuhët e botës*, Onufri, Tiranë, 2005, p.338.

nouvelle. La sanglante répression des manifestations, le processus de différenciation politique et les condamnations par les tribunaux, l'aggravation des dissections et l'activité nationaliste serbe, rendent impossible le mariage entre Shpend, albanais et Madlenka, la serbe. Les événements sont réels et se situent aux alentours des années '80, dès 1981 et par la suite ils englobent les oppositions sociales et interethniques, la guerre idéologique et politique, les aggravations des conflits qui mènent vers la polarisation et la guerre des années 90. Les personnages sont imaginés par l'écrivain, par l'intermédiaire de personnalités concrètes de l'époque, telles qu'Esad Mekuli, célèbre écrivain et son épouse Sahadete, médecin spécialiste à l'hôpital de Prishtina.

On peut dire que "Cette œuvre, premier et rare témoignage du massacre serbe, visait à informer le public albanais et surtout étranger, de la terreur exercée au Kosovo. La prose a été d'abord publiée dans le cadre du recueil de récits *Le Temps des écrits* (1986) alors que le roman remanié a été publié plus tard. Sa traduction dans beaucoup de pays d'Europe, a éclairé sur la vérité de la tragédie du Kosovo."³⁹

Dans la nouvelle *Ballade sur la mort de J.G.*,⁴⁰ Kadaré présente la tragédie du martyr Jusuf Gërvalla (1943-1982), immigrant politique albanais, et des deux autres activistes de l'idéal patriotique, qui fussent liquidés le 17 janvier 1982

³⁹ Kadaré, Ismail . (2009). *Vepra 12, Onufri*, Tiranë, 175.

⁴⁰ Kadaré, Ismail. (2000). *Ballade sur la mort de J.G. Oeuvres*, tome neuvième. Fayard, Paris pp 627- 645.

par les agents de l'UDBA (Sécurité Nationale Intérieure de l'ex Yougoslavie) en Allemagne. Gërvalla⁴¹ est poète. La poésie *La guerre et l'Art* est très connue:

La guerre et l'Art

D'un côté toujours de glace

De l'autre entièrement de feu

Je me vois comme Diogène

Dans la terrible bataille de mot

Du mot et de la pensée" [Fragment]⁴²

L'écrivain présente dans l'œuvre littéraire la souffrance et la révolte, il analyse les faits et vise à éclairer la vérité des circonstances de la tragédie humaine et nationale.

On peut dire aussi que "S'inspirant des chants d'Homère,

Ismaïl Kadaré insuffle à ses romans une valeur épique qui transcende le temps et l'espace. Imaginant une scène commune aux divers personnages de ses romans, il crée un univers grandiose avec son climat, ses saisons et ses hauts-reliefs. Au-delà des jeux intertextuels, Kadaré sonde le temps et remonte jusqu'à la lointaine mythologie née des passions et fantasmes humains. Ecrivain humaniste et progressiste, il choisit pour illustrer sa pensée de faire revivre un dieu plus humain que les hommes: *Prométhée*".⁴³

L'œuvre de Kadaré a joué le rôle d'une école littéraire dans le développement et la transformation des lettres albanaises de la deuxième moitié du siècle dernier. La puissance et la vraie profondeur du rôle d'émancipateur et de réformateur de l'œuvre de Kadaré dans la culture

⁴¹ Jusuf Gërvalla, écrivain de la littérature contemporaine albanaise, a été notre étudiant (Université de Prishtina).

⁴² Gërvalla, Jusuf (1991). *Vepra letrare* (L'oeuvre littéraire), Ora, Prishtinë, p. 152. (Traduit par Prof. Bade Bajrami).

⁴³ [http://www.editions-](http://www.editions-harmattan.fr/index.asp?navig=catalogue&obj=livre&no=18506)

[harmattan.fr/index.asp?navig=catalogue&obj=livre&no=18506](http://www.editions-harmattan.fr/index.asp?navig=catalogue&obj=livre&no=18506) (13.01.2014).

albanaise devient plus évident si l'on tient compte du fait que l'évolution littéraire a souffert des restrictions imposées par le contexte politique et idéologique en Albanie de cette période. Les romans de Kadaré ont initié la prose albanaise dans la couche de la modernité; en déplaçant le centre de gravité de l'événement (action) vers les réflexions, ils ont renouvelé la structure entière du genre. Son œuvre, a souligné aussi Jorgo Buló, "est une recherche permanente. Ses recherches ont enrichi les lettres albanaises de roman réflexif philosophique, non pas dans le sens étroite du terme, mais dans le sens du roman, dont le sujet est formé par les méditations sur les événements, leur philosophie et leur histoire. Kadaré a enrichi les lettres albanaises en stimulant la mythologie nationale et la tradition folklorique et en la devenant l'arsenal de son art. L'œuvre de Kadaré est en même temps l'expression des valeurs linguistiques de l'albanais standard, de ses possibilités expressives immenses et de sa vivacité".⁴⁴

La contribution littéraire d'Ismail Kadaré consacrée au Kosovo est très précieuse. Dans sa création de grande valeur artistique, Kadaré offre l'image du passé du Kosovo mais aussi son image contemporaine. Son œuvre comprend de nombreux aspects de la civilisation albanaise. Dans les romans de Kadaré ainsi que dans tous ses œuvres littéraires, l'image du Kosovo est celle du créateur humaniste. Son message littéraire est pacifique et est consacré à la liberté du peuple albanais, mais aussi de tous les hommes. Rappelons à cette occasion que le célèbre peintre Ibrahim Kodra (1918-1999) présente un message identique dans son œuvre artistique "Paix au Kosovo".

⁴⁴ Buló, Jorgo.(2006). *Kadare e les lettres albanaises. Studime filologjike*, Tiranë, 2006 (1-2/2006), 5-9.

Grace aux traductions de ses œuvres en de nombreuses langues mondiales, ainsi que de toute son activité en tant que rare personnalité de la culture albanaise, Kadaré prend une place méritée dans l'histoire de la littérature contemporaine. De nombreuses reconnaissances et prix littéraires lui ont été décernés pour sa grande contribution et pour les mérites qu'il a fournis dans le domaine de la littérature mondiale. "Ismail Kadaré a été élu membre associé étranger de l'Académie des Sciences morales et politiques au siège de Karl Popper en 1996. Il a reçu, en 1993, le prix Méditerranée-Etranger pour *La Pyramide*. Il s'est vu décerner, en juin 2005, le Man Booker International Prize parmi une sélection d'écrivains mondialement célèbres, parmi lesquels Saul Bellow, Gabriel Garcia Marquez, Günter Grass, Milan Kundera, Naguib Mahfouz et Kenzabur Oe. Il a reçu, en 2009, le Prix Prince des Asturies des Lettres pour l'ensemble de son œuvre."⁴⁵ Les valeurs de son œuvre sont riches et diverses, comme l'est elle-même, riche et diverse. Dans la totalité de la littérature albanaise et au propre sens littéraire, c'est la plus riche, la plus grande et la plus importante. Innovatrice en poésie, en prose et particulièrement dans le roman et au dessus de son niveau général, elle a élevé la littérature albanaise au plus haut degré, parfois sur un pied d'égalité avec les autres littératures européennes et mondiales.

BIBLIOGRAFIA

Kadaré, Ismail : *Tri këngë zie për Kosovën*. (1998) , triptik. Onufri,
Tri këngë zie për Kosovën .(1999), triptik, Onufri,Tiranë.
Tri këngë zie për Kosovën .(2000), triptik, Vepra, Vëllimi i nëntë. "Fayard", Paris.

⁴⁵ <http://www.fayard.fr/ismail-kadare>; Marrë, më 15.02.2014

Krushqit janë të ngrirë , në Koha e shkrimeve. (1986),
Tiranë.

Baladë për vrasjen e J.G.: në Koha e shkrimeve. (1986).
Tiranë.

Krushqit janë të ngrirë. (2000), roman. Vepra,Vëllimi i
nëntë."Fayard", Paris.

Kadaré, Ismail. (2008). Vepra 7. Onufri. Tiranë.

Kadaré, Ismail. (2000). Balade sur la mort de J.G., Œuvres,
tome neuvième. Fayard, Paris.

Three Elegies for Kosovo. (1998). "The Harvill Press",
London.

Elegy for Kosovo.(2000). "Arcade Publishing", New York.

Trois chants funebres pou le Kosovo. (1998)."Fayard",
Paris.

Trois chants funebres por le Kosovo. (2000). Ouvres, Tome
neuvieme."Fayard", Paris.

Die rowzangen vdor Kossovo.(1999).,"Van Gennepe",
Amsterdam.

Tre canti funebri per il Kossovo. (1999). "Longanesi &C",
Milano.

Tre canti funebri per il Kossovo. (2003). "Longanesi &C",
Milano.

Tre cants funebres per Kosovo. (1999)."Proa", Barcelona.

Tres cantos funebres pelo Kosovo. (1999). "Dom Quixote",
Lisboa.

Tres cantos funebres para o Kosovo (1999). " Editora
Objektiva", Rio de Janeiro.

Tres cantos funebres por Kosovo.(1999). " Alianza
Editorial", Madrid.

Tres cantos funebres por Kosovo. (2004)." Alianza
Editorial", Madrid.

Kosovo ya uç agit. (1999). "Gunesli", Istanbul.

Tre seresanger for Kosovo. (1999). (Norwegian).

Tria tragudhja penthima ja to Kosifopegjio. (2000).
 "Ekdhosis tu ikostu protu", Athina.

Tri elegjie za Kosovo. (2000). "Edicija Bozicevic", Zagreb.

Le cortège de la noce s'est figé dans la glace. (1984). Fayard, Paris.

L' Anné noire suivi de Le cortège de la noce s'est figé dans la glace. (1987). "Fayard", L' Anné noire suivi de Le cortège de la noce s'est figé dans la glace .(1992). "Fayard", Paris.

L' Anné noire suivi de Le cortège de la noce s'est figé dans la glace. (1992). "Fayard", Paris/ Livre de Poche.

L' Anné noire suivi de Le cortège de la noce s'est figé dans la glace. (1992). "Fayard", Paris

L' Anné noire.(1991). (Viti i mbrapsht), Le cortège de la noce s'est figé dans la glace (Krushqit janë të ngrirë),(Titujt janë në hebraisht dhe në frëngjisht) Printed in Israel, "E. Lewin- Epstein".

De verssteende bruidsstoet. (2000). (Krushqit janë të ngrirë). "Van Gennep", Amsterdam.

Kadare, Ismail. Œuvres , 12 tomes. Fayard, Paris, 1993 – 2004.

Kadare, Ismail, Vepra, 12 vëllime. Fayard, Paris, 1993- 2004.

Kadare, Ismail. Vepra e plotë, I-XX vëllime, Botime të SHB Onufri, Tiranë, 2007-2009.

Vëllimi I:"Qyteti pa reklama", "Ditë kafenesh", "Përbindëshi".Vëllimi II: "Gjenerali i ushtrisë së vdekur", "Njëmbëdhjetë tregime".

Vëllimi III: "Rrethimi".

Vëllimi IV: "Kronikë në gur", "Lëkura e daulles".

Vëllimi V: "Dimri i vetmisë së madhe".

Vëllimi VI: "Koncert në fund të stinës".

Vëllimi VII: "Poezi dhe poema".

Vëllimi VIII: "Muzgu i perëndive të stepës", "Kamarja e turpit", "Komisioni i festës".

Vëllimi IX: "Nëntori i një kryeqyteti", "Tregime dhe novela".

Vëllimi X: "Ura me tri harqe", "Kush e solli Doruntinën", "Breznitë e Hankonatëve".

Vëllimi XI: "Prilli i thyer", "Pallati i ëndrrave".

Vëllimi XII: "Dosja H", "Krushqit janë të ngrirë", "Qorrfermani", "Viti i mbrapshtë".

Vëllimi XIII: "Hija", "Nata me hënë", "Vajza e Agamemnonit", "Pasardhësi".

Vëllimi XIV: "Piramida", "Rrëfim trikohësh", "Shtatë novela".

Vëllimi XV: "Spiritus", "Lule të ftohta të marsit", "Tri këngë zie për Kosovën".

Vëllimi XVI: "Shkaba", "Çështje të marrëzisë", "Aktori", "Stinë e mërzitshme në Olymp".

Vëllimi XVII: "Aksidenti", "Darka e gabuar", "E penguar".

Vëllimi XVIII: "Ftesë në studio", "Eskili, ky humbës i madh", "Dantja i pashmangshëm". "Hamleti, princi i vështirë", "Don Kishoti në Ballkan".

Vëllimi XIX: "Legjenda e legjendave". "Ardhja e Migjenit në letërsinë shqipe", "Kushëri i ëngjëjve", "Arti si mëkat", "Ra ky mort. dhe u pamë", "Dialog me Alain Bosquet".

Vëllimi XX: "Nga një dhjetor në tjetrin", "Pesha e kryqit", "Bisedë në "Hylli i dritës", "E vërteta që del nga qilarët", "Identiteti evropian i shqiptarëve", "Sorkadhet e trembura". Akademia e Shkencave e Shqipërisë. *Fjalor enciklopedik shqiptar*. (2008). Vëllimi i dytë, Tiranë.

Aliu, Ali. (1999). "Kërkime". Naim Frashëri, Tiranë.

Aliu, Gëzim. (2007). *Diskurset e ideve në prozën e Ismail Kadaresë*. "Faik Konica", Prishtinë

Bellos, David. *The englishing of Ismail Kadaré*, Complete rewiev Quarterly, Volume VI, Issue 2, May, 2005.

- Beqiri, Shaip.(1991). *Sfida e gjeniut*. Prishtinë.
- Bosquet, Alain. (1995). *Dialogue avec Alain Bosquet*. Fayard, Paris.
- Bulo, Jorgo.(2006). *Kadaré et les lettres albanaises*. Studime filologjike, Tiranë. (1-2/2006), pp 5-9.
- Corti, José. (1991). *Entretiens avec Ismail Kadaré*. Paris.
- Çapriqi, Basri.(2006).*Paradigma Kadare*. Onufri, Tiranë.
- Çausi, Tefik. (1993). *Universi letrar i Kadaresë*. Onufri, Tiranë.
- Çausi, Tefik. (1995). *Kadare- Fjalor i personazheve*. SHBE, Tiranë.
- Çausi, Tefik. (2002). *Kadareja përmes pasqyrave*. Onufri, Tiranë
- Çausi, T- Shkurtaj, GJ. (2002). *Kadareja dhe gjuha shqipe*. Onufri, Tiranë.
- Dabitch, Christophe. Extrait d'un article, *Le Matricule des anges*, 1999. [www.bibliomonde.com/.../trois-chants-funebres-pour le Kosovo](http://www.bibliomonde.com/.../trois-chants-funebres-pour-le-Kosovo)
- Di Lellio, Anna. (2010). *Beteja e Kosovës 1989- një ep shqiptar*. Prishtinë.
- Evans, Julian.1999. *Beteja e Kosovës e shekullit XIV*. Weekend Post Books. In Kuçuku, Bashkim.(2005).*Kadare në gjuhët e botës*. Onufri.
- Eissen, Ariane & Gély, Véronique (dir.).(2013). *Lectures d'Ismail Kadaré*.Presses Universitaires de Paris, Paris.
- Faye, Eric. (2000).*Trois Chants funebres pour le Kosova*. In Ismail Kadaré. Oeuvres, tome neuvieme. Fayard, Paris.
- Faye, Eric. (1991). *Ismail Kadaré, Prométhée porte-feu*. José Corti, Paris.
- Filipi, Yllka.(2012). *Dante Migjeni, Kadare, Trekëndëshi internal universal*. Albas, Tiranë.
- Gilles de Rapper et Ismail Kadaré.(2004). *L' Albanie entre la légende et l'histoire*, Actes Sud.
- Kadare, Ismail. (1998). *Tri këngë zie për Kosovën, tregime*."Onufri,

- Kadare, Ismail. (2000). *Tri këngë zie për Kosovën, tregime*, Vepra, Vëllimi i nëntë, « Fayard », Paris.
- Kadare, Ismail. (2008). Vepra 7. Onufri. Tiranë.
- Kadaré, Ismail. (2000). *Ballade sur la mort de J.G. Oeuvres*, tome neuvieme, Fayard, Paris pp 627- 645.
- Kadaré, Ismail.(1991). *Entretiens avec Eric Faye*, José Corti, Paris.
- Kadaré, Ismail. (1999). *Temps barbares*, entretiens avec D. Fernandez-Récatola. Archipel, Paris.
- Kadaré, Ismail. (1993). *Gardien de mémoire*, colloque. Association des écrivains de langue française, SEPEG International, Paris.
- Kabashi, Emin. (1998). *Kadare-mendësia shqiptare* , Prishtinë.
- Kraja, Mehmet.(2009). *Kadareja dhe Kosova*. Ismail Kadare.Vepra 12, Onufri. Tiranë.
- Krasniqi, Bajram. (1978). *Poetika e prozës së Ismail Kadaresë*, Tezë e magjistraturës .IAP, Prishtinë.
- Kuçuku, Bashkim. *Ja përmasa e plotë dhe relievi i njëmendtë i letërsisë shqipe*, Interview, www.merbraha.com/index.php/intervista/1819.html, 2009-07-03 17:31 +0100 (20 October 2013).
- Kuçuku, Bashkim. (2005). *Kadare në gjuhët e botës*. Onufri, Tiranë.
- Les Belles Etrangères*, (1998). 13 écrivains d'Albanie, Ministère de la culture et de la communication.CNL.
- M'raih, Mariam. (2004). *Ismail Kadaré ou l'inspiratin prometheenne*. Paris, L'Harmattan.
- Métais, Michel. (1973). *Ismail Kadaré et la nouvelle poésie albanaise* Édition Pierre Jean Oswald, Paris.
- Qosja, Rexhep*.(1983). *Nocione te reja albanologjike*. IAP, Prishtinë.
- Revue L'CEil de bœuf*, numéro spécial sur Ismail Kadaré, Paris, 2000.
- Rustemi, Fatbardha. (2001). *Them se e njoh Kadarenë*, Tiranë.
- Sinani, Shaban.(2013). *Pyetje në albanologji- autorë dhe teza*, “Naimi”, Tiranë.

- Sinani, Shaban. (1997). *Pengu i moskuptimit*, Tiranë.
- Sinani, Shaban. (2005). *Një dosje për Kadarenë I*, » Omska », Tiranë.
- Sinani, Shaban. (2005). *Një dosje për Kadarenë II*. Tetovë.
- Sinani, Shaban, « Krushqit janë të ngrirë » në gjykimin e kohës, në Konferencën shkencore ndërkombëtare « *Letërsia shqipe dhe Kosova* », gusht 2008, Prishtinë.
- Sinani, Shaban. (2009). *Për prozën e Ismail Kadaresë*, « Naimi » Tiranë.
- Shaip, Shaip. (1991). *Sfida e gjeniut*. Prishtinë.
- Shema, Isak. (2006). Ismail Kadare fitues i Çmimit Ndërkombëtar *Njeriu i Librit 2005*. Onufri, Tiranë.
- Shema, Isak. (2008), *Studime letrare*. AAB, Prishtinë.
- Uçi, Alfred. (2000). *Grotesku Kadarean*. Onufri, Tiranë.
- Velo, Maks. (2002). *Zhdukja e pashallarëve të kuq*.
- Velo, Maks. (2004). *La disparition des "Pachas rouges" d'Ismail Kadaré, enquête sur un crime littéraire*. Fayard, Paris.
- Zamputi, Injac. (1993). *Ekskursion në dy vepra të Kadaresë*. Dituria, Tiranë.
- Zotos, Alexandre. (1997). *De Scanderbeg à Ismail Kadaré*. Publication de l'Université de Saint-Étienne, Paris. E:
- Përsëndetje**

1 Oct 2015 at 09:39

IMIDŽ KOSOVA U ROMANIMA ISMAILJA KADAREA

Objekt istraživanja ovog rada je tretiranje teme Kosovo u romanima Ismailja Kadarea, s posebnim osvrtom na imidž Kosova u romanima *Tri elegijske pjesme za Kosovo*, *Svatovi su zaleđeni* i u noveli *Balada o smrti J.G.*

Albanski svijet kao i univerzum, motive i teme koji se s njim vezuju, njegovo prisustvo u nacionalnom i univerzalnom planu, predstavlja se sa stvaralačkim dostojanstvom u 20 tomova cjelokupnih izdanja dijela ovoga pisca.

Tema Boja na Kosovu (1389) je obrađena u više literarnih djela. Ovom povijesnom događaju posvećuju se različite epske narodne pjesme. U knjizi *Pitanja u albanologiji* ⁴⁶ Šaban Sinani piše o albanskoj usmenoj tradiciji i o srodnostima ovih povijesnih pjesama. Također govori i o knjizi Anna di Lellio *Kosovska borba 1989- jedan albanski ep* ⁴⁷. U bibliografiji ovoga rada obuhvaćene su i druge povijesne pjesme posvećene Kosovskom boju.

U albanskoj povijesnoj epici, ali i na drugim jezicima, ističu se mnoge pjesme posvećene Kosovskom boju. Kadare se oslanjao na ovo književno bogatstvo i u njemu je pronašao oslonac u procesu stvaranja svog romana.

U pisanoj albanskoj književnosti ova je tema prisutna u više lirskih pjesama, u poemama, u stvaranju proznog stvaralaštva (priče) i posebno u albanskom romanu. U književnom stvaralaštvu Kadarea dan je imidž o prošlosti Kosova, ali i o suvremenom Kosovu.

Prve imidže o Kosovu nalazimo u pjesmi 60-ih godina.

⁴⁶ Shaban Sinani, *Pyetje në albanologji- autorë dhe teza*, Tiranë 2013

⁴⁷ Anna llio, *Beteja e Kosovës 1989- një ep shqiptar*”, Prishtinë, 2010

U poemi *Zašto se zamišljaju ove planine?* i dr. pjesnik daje širu sliku o sudbini albanskog naroda u toku stoljeća. U pjesmi *Kosovo* (1966) daje potpuniji imidž o zemlji prilikom prvog leta avionom iznad Kosova. Pjesma počinje stihovima: *Koliko sam prolazio iznad tvoga neba, Kosovo, između teških tvojih oblaka, tvojih jecaja*". Druga pjesma *Tamo daleko na zapadu* (1968) posvećuje se gradu Đakovici.

Pjesma *Poraz Balkanaca od Turaka na Kosovu polju 1389*⁴⁸, nastala 1975, predstavlja poraz Balkanaca u Kosovskom boju u XIV. stoljeću. Bazirajući se na ovoj pjesmi, u Tirani i u Parizu, u periodu ožujak 1997- ožujak 1998, u toku oslobodilačke borbe Kosova, stvorio je djelo *Tri elegijske pjesme za Kosovo* i objavio 1998. Sa tri priče: *Stara borba, Velika Gospa i Kraljevska molitva*, na osnovi umjetničkog dara i zanata, parabolično predstavlja prošlost i aktualnost, oslobodilačku borbu Albanaca protiv osvajača hegemonističke Srbije.

Boj na Kosovu odigran 28. juna 1389. godine na Kosovom polju između osvajačke vojske Osmanlijskog Carstva, vođene od Sultana Murata, na jednoj strani i zajedničke vojske Balkanaca: Srba, Bošnjaka, Rumuna i Albanaca, pod komandom cara Lazara, na drugoj strani. Poslije krvavog boja, koji je trajao deset sati, osmanlijska vojska je osvojila balkanske krajeve, koje je držala pod svojim ropstvom pet stoljeća.

Dva pjevača: Albanac Gjorg Shkrelji (Djordj Škrelji) i Srbin Vladan, pjevaju uz gusle pjesme kojima izražavaju najranije neprijateljstvo i rivalstvo između Albanaca i Srba. Gjorg je pjevao: "Ustanite Albanci, Slaveni nam zauzimaju Kosovo, dok je Vladan pjevao: " Ustanite Srbi, Albanci nam otimaju Kosovo". Guslari ne pristaju mijenjati svoje pjesme

⁴⁸ Kadare, Vepra 7, Onufri, Tiranë, 2008, f. 271.

ali ni otpijevati neku treću. Ali i pored toga, prilikom smrti Velike Gospe, pjevaju neku treću verziju njihove pjesme, ne mijenjajući prethodnu poruku. Oni "...kao opijeni otpjevaše pjesmu za nju: "Pade crna magla, umre Velika Gospa, ustanite Albanci jer na Kosovu napada Srbin. U trećem dijelu *Carska molitva* nositelj informacije je sam osmanlijski Sultan, ubijen u toku boja na Kosovu i pokopan "... u Turbetu i pocrnjenom plamenu". On govori o tragičnoj prošlosti, ali i o nastavku mržnje među Balkancima " Ovom prilikom Srbi i Albanci mašući svaki svojim obilježjem: Albanci katoličkim križem, Srbi pravoslavnim. Objavljuje se u dijelovima novina o borbi na Kosovu 1999 godine, o " Imenima mjesta, iznenađujućih vezira, NATO-u, R. Cook-u, Medeliene Albriht. Pustoš djece u Drenici, (un massacre d'enfants a Drenica), Milošević, Mein Kampf...katkad među njima je i moje ime Murati I."

I poslije šest stotina godina, usamljen, on vidi da svađe i borbe Balkanaca nemaju kraja.

" *Pjesme im bijahu toliko oštre kao i oružje*". S neizdrživom mržnjom proklinje i ponavlja kletvu: "*Prokleti bili...Pojele svoje glave, divlji Balkanci*"!

Djelo *Tri elegijske pjesme za Kosovo* pobudilo je veliki interes čitatelja i književne kritike. Roman je preveden na nekoliko svjetskih jezika. Eric Faye u predgovoru izdanja na francuskom jeziku Kadareovu prozu ocjenjuje visoko s vremenske distance i povezuje je s događajima 90-tih godina prošlog stoljeća, odnosno s 1989. godinom, kada se razbuktava borba za oslobođenje Kosova. On piše: ... knjiga obuhvaća alfu i omegu, dakle dvije krajnje točke krvave borbe na tlu Kosova. Ton ove knjige je suprotan s nacionalizmom. Ništa ne tjera Srbe i Albance da budu jedni protiv

drugih osim tragova koje je mržnja uskladištila u kolektivnom sjećanju”.⁴⁹

U jednom intervjuu, na pitanje vezano za podršku Kosova i njegova naroda u toku zadnjih dvadesetak godina, Kadare kaže: “Ja sam branio slobodu naroda Kosova, što bih učinio i za sve druge narode. Nije bilo nešto posebno, zato što sam ja Albanac. Ono je bilo jasno opredjeljenje, jer je bilo skandalozno, da u Europi jedan narod i dalje živi u uvjetima kolonizacije.

Moj ugled kao pisac, možda je zbog ovoga umanjen, pošto nije lako za pisca da nastavi podržavati ideju da se Jugoslavija treba kazniti za strašan pritisak koji je vršila na Kosovu. Nije lako za jednog pisca, pošto prema klišejima, pisci moraju biti protiv svake vrste kazni, iznad svega bombardiranjima.”⁵⁰ Pored toga Kadare vezano za svoju romansijersku ispovijest u ovom dijelu kaže: “ Moje ispovijedanje dolazi od toga što ja nazivam “homerska objektivnost”, pokušavao sam da poštujem ovaj zakon: da u svom književnom stvaralaštvu budem neutralan. Sve ovo mi je davalo ravnotežu na tom mučnom položaju. Jako teška stvar”.

Eric Fay u predgovoru romana piše: *“Ismailj Kadare u svom djelu mnogo ranije podsjeća na ovu borbu prije odlučujuće 1989. godine, uzevši tamo tradiciju govorne i one pisane albanske epopeje. Tako ona izlazi 1975. godine u obliku jedne kratke poeme: “Poraz Balkanaca od Turaka na Kosovom polju” kao i kasnije u mnogim drugim njegovim tekstovima. Ali je 1997 godina , koja*

⁴⁹ Ismail Kadare, Vepra, Vëllimi i nëntë, Fayard, Paris, 2000, f. 377.

⁵⁰ www.kavajaonline.com/forumi/topic/257-ismail-kadare-bibliografia. (01.06 2014 godine)

ponavljajući epski ton “ najavljiivača kiše” Ismailj Kadare “kontrolira” psihozu pred ratom kao i njezin razvoj dajući nam ovo “Starim ratom “ koji je prvi dio knjige *Tri elegijske pjesme za Kosovo ...* Tamo vidimo srpske i albanske pjevače koji čine obavještajca, srpskog i albanskog, na Kosovu, koji ima korijene mnogo ranije nego što su započeli ratovi protiv Otomana “. ⁵¹

Roman Ismailja Kadare velikom je brzinom preveden na više svjetskih jezika. Glas ovog autora, koji je govori o Kosovu, saslušan je s izvanrednim zanimanjem. Julien Gracq, istaknuta ličnost francuske moderne kulture, piše: “Malo je suvremenih knjiga koje su me potresle kao *Tri elegijske pjesme za Kosovo* koje je Ismail Kadare objavio u 1998. godini, upravo u vrijeme kada jedna kriza s međunarodnim razmjerima počinje začće oko *Polja crnih ptica*.”

O *prepletanju mita* u kadareovim djelima piše Stephen Brown (*Observer*, studeni 2000): “...Kadare piše gustu lirsku prozu, oživljenu podmuklom bistrinom, koja se povremeno udružuje s nepodsticajnim lošim najavljiivačkim metaforama. Ove priče traže mjesto u povijesti Balkana i u Sredozemnoj Europi. One su djelomično pregled povijesti i djelomično fabule. Kadare obnavlja prošlost u izmiješanosti oluje i šaputanja, ali također želi preplitati jednu vrstu drugog mita-tragediju Europe. Kosovo spaja istok Europe sa sljepoćom prema istoku i daje regiji fatalnost, koja je istovremeno i kletva i blagoslov”.

Književni kritičar, John Murray, predstavljajući sve tri fabule kao jednu kompozicijsku cjelinu romana, kaže: ‘Kadare se kreće u suprotnome smjeru u odnosu sa šovinističkom paranojom. Umjesto nje on vidi sve aktere, računajući ovdje i Turke s jedne tolerantne perspektive”.

⁵¹ Ismail Kadare, *Vepa, Vëllimi i nëntë*, Fayard, Paris, 2000, f. 376.

Jedan bard se bavi Kosovom. Julian Evans izražava mišljenje da je djelo *Tri elegijske pjesme za Kosovo* "...humano, lirsko, komično, neposredno i emocionalno. Dominirajuća točka u pisanju ovih triju fabula, kao i u drugim njegovim dijelima, jest da on šalje poruke o slobodi, izričito da bi pisao o ljudskoj stvarnosti. U ovoj kratkoj knjizi, cilj, ali pored toga, dostojanstven, Kadare je postavio Kosovo-mit-oslobođen od okova neistine".

Jorgo Buljo, jedan od istaknutih istraživača albanske tradicionalne i suvremene književnosti, ističe izvanrednu ulogu književnika u razvijanju današnje albanske književnosti. "Kadareovo djelo, piše on, izraz je obogaćivanja univerzalne kulture s umjetničkim narodnim tradicijama malih naroda sa starom civilizacijom, kao što je albanski narod, jedan od najstarijih na Balkanu. Od snažne veze sa ovim podnebljem, (ognjištem), koja dolazi od starosti poluotoka i življenja njegove antičke mitologije, Kadareovo djelo donosi europskoj književnosti jednu karakterističnu sredozemnu aromu i obogaćuje ju s koloritom tipičnog areala o njegovoj etnokulturnoj posebnosti. Filozofija, umnost i povijesne i kulturne tradicije Albanaca su u Kadareovo djelu predstavljene kao izraz jakog nacionalnog identiteta i vitalnosti duhovne kulture svog naroda kao faktora njegova otpora (izdržljivosti) i opstanka. Stvaralac s visokom savješću, Kadare, ne samo da je poetizirao duhovne vrijednosti svog naroda, već je ošinuo i anakronične tradicije, retrogradne mentalitete, provincijsku psihologiju i životne konvencije albanskog društva".⁵²

Studentske demonstracije i cijelog albanskog naroda Kosova za nacionalnu slobodu i nezavisnost 1981. godine,

⁵²Bulo, Jorgo, *Ardhja e Kadaresë në letërsinë shqipe*, "Magjia e fjalës", Dituria, Tiranë, 1998, f. 179.

nadahnuli su Kadarea da napiše pjesmu *Teror na Kosovu*. Ovdje je začeo novele *Svatovi su zaleđeni* koja je, poslije izdanja na engleskom i francuskom jeziku, ali i na mnogim drugim jezicima "... upoznala svjetsku čitalačku publiku s odmetništvom kosovskih studenata i stvarnostima masakra u Prištini u ožujku 1981. godine".

Realni događaji su pod stakli pisca da napiše roman *Svatovi su zaleđeni*. Kadare, piše Eric Fay, će se nadahnuti dramatičnim događajima koji su se dogodili supruzi Esada Mekuljija, "ocu" albanske književnosti, objavljene u bivšoj (ex) Jugoslaviji. Njegova žena, liječnica u bolnici u Prištini, u toku manifestacija (događaja) morala je da odgovori na iste optužbe kao i junakinja knjige, Teute Škrelji. To što je legenda: iza kosovske tragedije se povlači epopeja junaka, prisutna od davnina u mislima književnika (kao dokaz imamo npr. poemu *Alpi u studenom*, izdanu 1976. godine, ili roman *Dosje H.*).

Naslov ovog romana je nadahnut od ove epske pjesme. U njoj nalazimo motiv ženidbe između Slavena i Albanaca. Fatalni postupak planinske vile ... pretvara u kamen svadbenu povorku i sprječava ženidbu između Srba i Albanaca, isto kao što je jugoslavensko nasilje koje je prekinulo ljubav Albanca Špenda sa Srpkinjom Mladenkom. Špend gine pod gusjenicama savezne armije".⁵³ Krvavo gušenje demonstracija, proces političke diferencijacije i sudskih kažnjavanja, zaoštavanje srpske mržnje i nacionalističkog djelovanja, onemogućavaju i ženidbu Špenda (Albanca) sa Mladenkom Marković (Srpkinjom). Špenda ubija savezna vojska u operacijama gušenja demonstracija. Ova tragedija podsjeća na temu albanske mitologije i na djelo *Romeo i Julia*. Događaji se dešavaju u osamdesetim

⁵³ Ismail Kadare, *Vepra, Vëllimi i nëntë*, Fayard, Paris, 2000, f. 132-133

godinama, od 1981 godine i neprekidno obuhvaćaju socijalne i nacionalne proturječnosti, ideološku i političku borbu, pooštrene sukobe koji vode prema polarizaciji borbe 90 – tim godinama. Neki piščevi likovi su izmišljeni.

“Ovom djelu, prvom i veoma rijetkom dokazu srpskog masakra, ... bila je svrha upoznavanje albanske javnosti, a posebno one svjetske, s učinjenim terorom na Kosovu”. Proza je objavljena prvenstveno kao zbirka priča *Vrijeme pisanja* (1986), dok je kao prerađeni roman objavljen kasnije. Njezin kasniji prijevod na više europskih jezika objelodanio je stvarnost tragedije na Kosovu”.⁵⁴

Književno djelo *Svatovi su zaleđeni* u albanskoj književnoj kritici, a pogotovu u onoj na stranim jezicima, analizirano je u prizmi najistaknutijih djela svjetske klasične književnosti. Alain Bosquet na osvrtu *Albanija ili krajevi duše* kaže: “...ova proza opisuje nered na Kosovu, jugoslavenskoj pokrajini nastanjenoj sa Albancima. Kao i više puta ranije, Kadareu se svidjelo da govori o svojoj zemlji, istovremeno u dalekoj prošlosti, što čini mogućom alegoriju i progutanja kao i blisku prošlost...”. Dok autor Guy Le Clec’h ovo umjetničko stvaralaštvo postavlja u jednoj transverzali s dramaturgijom Sofokla.

“ Ova dugačka novela, piše on, (u “Littératures étrangères”, 27.4.1987. Godine), ponovno dobiva doživotnu alternativu tragedijom ilustriranu Sofoklovom, koja stavlja Antigonu nasuprot Kreonta, časti i nepisanog zakona protiv državnog razloga. Kako god da je, Martin Škrelji nema nijednu dilemu, predstavlja se kao glasnogovornik Ismailja Kadarea kada brani ideju dokrajčenja neprijateljstava između Srba i Albanca, rizikovajući da ostavi nezadovoljne obje

⁵⁴ Ismail Kadare, *Vepra 12*, Onufri, Tiranë, 2009, f. 175.

strane. Da ostavimo vremenu neka se potrudi da izbriše mržnju koja stavlja jednog protiv drugog i u onoričnim natjecanjima, u diletantskom univerzumu starih epopeja”.

U noveli *Balada o smrti J.G Kadare* predstavlja tragediju heroja, Jusufa Gervale, albanskog političkog emigranta, koga su zajedno s Bardhoš Gervalom i Kadri Zekom 17. siječnja 1982. godine ubili kriminalni srpski agenti UDB u Njemačkoj.

Jusuf Gervala, moj student, u toku univerzitetskih studija bio je veoma marljiv. Više godina zaredom, s izvanrednom posvećenošću je angažiran za oslobođenje albanskog naroda i nacionalnog ujedinjenja. Jusufovo djelo ostaje vrijedno naslijeđe sadašnjim i generacijama koje će doći. On je pjesnik i autor poezija: *Život i borba. Svijeti znakovi. List testamenta*. Citiramo stihove jedne poezije:

*“Tamo samo led
Ovamo samo vatra
Sebe vidim kao Diogena
U strašnom boju
Riječi i mišljenja”.*

Okrutno ubojstvo Jusufa Gervale i dvojice aktivista njegova ideala, zabrinuo je sve Albance. Pisac u književnom djelu prikazuje bol i revolt, analizira dokaze i namjerava ih rasvijetliti s istinitim okolnostima ljudske i nacionalne tragedije.

U ovom pristupu obuhvatit ćemo fragment XII ove proze:

J.G. albanski politički azilant pobjegao iz Jugoslavije, s njemačkim državljanstvom, novinar, pjesnik i muzikant umro je 17. siječnja 1982. godine, u 3.15 sati, nakon ponoći, u toku operacije.

Ovo je zabilješka o njegovu završetku u knjizi bolnice u Untergruppenbahu. Policija nikada nije uspjela otkriti ubojicu.

Optužbe njegove supruge protiv liječnika Vidića, iako sastavljene od jednog čuvenog advokata, nisu uzete u obzir zbog nedostatka dokaza. Liječnik Vidić već idućeg dana napustio Untergruppenbah, hladnom kao i onoga dana kada je ovdje došao, s jednim izuzetkom od dolaska, njegovo napuštanje nije zabilježeno na nijednom dopisu, prilogu ili protokolu.

O liječniku razgovaralo se u različitim sredinama, ali ono što se govorilo u cjelini su bile usmene priče. Razna delirija bolesnika u psihijatrijskim bolnicama, kajanja, grižnje savjesti i dr. više puta je rečeno da su to njegova djela, ali se ovo nikada nije rasvijetlilo.

J.G. je pokopan na groblju u Štuttgartu. Dok su tražili što značajniji tekst za njegov nadgrobni spomenik, njegovi srodnici i prijatelji odslušali su redom diskove s pjesmama i baladama koje je on napisao, komponirao i sam otpjevao, najveći dio uz gitaru.

Slušajući tiho njegove pjesme, oni su se usuglasili da je većina ovih tekstova prikladna da se uklesaju na grobnom mermeru. Ovo je bilo toliko očigledno da se jednog od onih dana kada su se smijeh i humor počeli da se najzad ponovno prihvaćati u razgovorima o sjećanjima na izbjeglog, a da bi tugu učinili briljantnijom, jedan od njegovih prijatelja reče da imaju pravo optužiti J. kako je on sam pripremio svoje ubojstvo. Najzad je tekst natpisa odabran iz njegove balade, ali je uprava groblja uporno zahtijevala određenu izmjenu. Bijaše to rez, ili da upotrijebimo suvremeniju riječ, zadnje cenzuriranje koje je učinjeno J.G., u čijem je životu bilo nekoliko puta takvih intervencija, računajući ovdje i njegovu smrt, koja na kraju krajeva nije bila ništa drugo, nego još jedan rez”.

Vrijednosti njegova djela su bogate i raznovrsne, kao što je i ono samo bogato i raznovrsno. U cjelini albanske

književnosti i u pravom književnom smislu, ona je najbogatija, najveća i najvažnija. Novatorska u poeziji, u prozi, zasebno u romanu i često iznad njezina općeg stupnja, ona je uzdigla albansku književnost prema visinama na najvišim stepenicama, a katkada na istim s drugim europskim i svjetskim književnostima”.⁵⁵

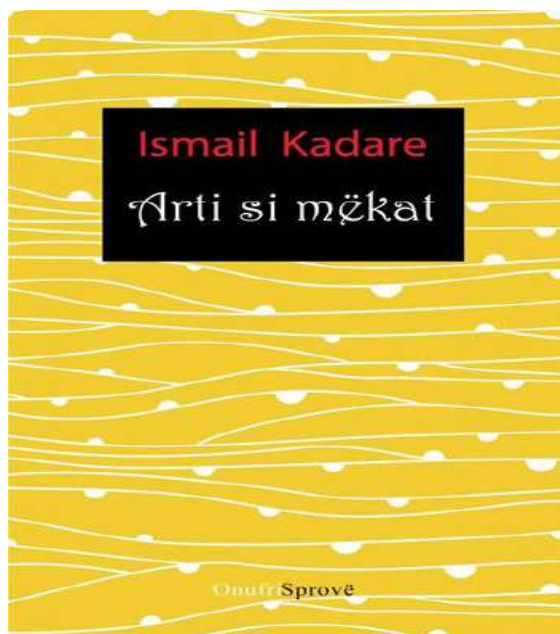
Jedinstven imidž Kosova u romanima Ismailja Kadarea je onaj humanističkog stvaraoča. Njegovo djelo obuhvata mnogo aspekata albanske i svjetske civilizacije. Njegova poruka u književnosti je miroljubiva i posvećuje se slobodi albanskog naroda, ali i cijelom čovječanstvu. Ismailj Kadare u svojoj modernoj prozi na izvrstan način ističe imidž i umjetničku poruku o Kosovu. Takva poruka pojavljuje se i u umjetničkom likovnom djelu *Mir na Kosovu* slavnog umjetnika Ibrahima Kodre.

Ismailj Kadare je istaknuti pisac albanske književnosti sa svjetskim renomeom. S književnim opusom, koji ima visoku umjetničku vrijednost, predstavlja i imidž Kosova. Njegov doprinos posvećen Kosovu je veoma vrijedan.

Na osnovi prijevoda njegovih književnih djela na više svjetskih jezika, kao i sa cjelokupnom djelatnošću kao rijetka ličnost suvremene albanske i europske kulture, zauzima zasluženno mjesto u povijesti suvremene književnosti. O književnoj djelatnosti s visokom umjetničkom vrijednošću i za izvanredne zasluge koje je on dao u oblasti književnosti, dobio je mnoga priznanja i književne nagrade. On je ozbiljan kandidat za dobivanje Nobelove nagrade za književnost.

⁵⁵ Intervista/ Flet Prof. Dr. Bashkim
 Kuçuku. www.merbraha.com/ index. php/ intervista/
 1819.html, 2009-07-03 17:31 +0100 , është cituar më 20 tetor 2013

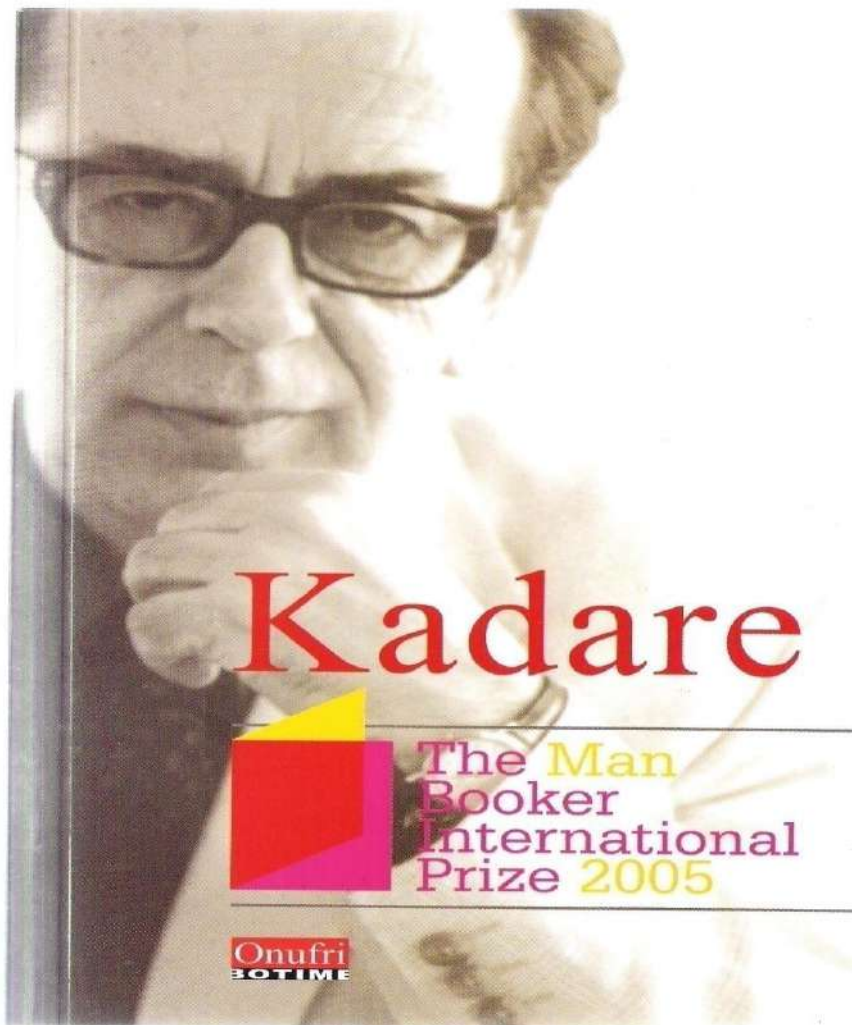
II. PJESA E DYTË

“Ka dy fate artistësh. Një palë lindin dhe rriten në shtëpi ku arti ka hyrë, ndërkaq: biblioteka është plot me libra, pasditeve nëna luan në piano ose emta pikturon, pasdarkeve miqtë flasin për letërsinë, artet dhe spiritizmin. Një palë tjetër nuk njohin asgjësend nga këto. Në shtëpitë e tyre nuk është dëgjuar kurrë muzikë, s’është folur kurrë për pikturë dhe të vetmit dialogë dramatikë që janë dëgjuar kanë qenë grindjet e prindërve në ditët plot mërzi. Askush nuk mund ta dijë, ndërkaq, se cili mjedis e nxit më fuqishëm prirjen e artistit të vogël: ai që e josh me praninë e tij gjithkund, apo tjetri, që ia shton etjen me mungesën e tij. Ndërkaq, ka edhe një fat të tretë, disi më të rrallë, por më dramatik. Jo vetëm që fëmija që ëndërron të pikturojë ose të shkruajë nuk ka kurrfarë nxitjeje nga njerëzit e familjes, por, përkundrazi, ka pengesë. Dhe artisti i ri shkon drejt artit siç shkohet drejt mëkatit”

(Fragment)

KADARE-FITUES I ÇMIMIT
NDËRKOMBËTAR NJERIU I LIBRIT 2005,
Onufri, Tiranë, 2006

HYRJE

Jo plotësisht të kënaqur nga çmimi i përvitshëm “Man Booker”, që jepet për vendet që kanë qenë dikur nën qeverisjen britanike dhe Irlandën, të njëjtët persona shpallën një çmim të ri, në vitin 2004, më global (që jepet vetëm një herë në dy vjet) dhe që është çmimi “Man Booker International”.

Ndërsa “Man Booker” është një çmim për romanin më të mirë të vitit, “Man Booker International” vlerëson “një shkrimtar për arritjet e tij në letërsi” (gjë që e dallon po ashtu edhe nga çmimi “Nobel”, çmim për arritje gjatë gjithë jetës, i cili, sidoqoftë, merr parasysh poezinë dhe dramën gjithashtu). Nuk ka ndonjë kusht për kombësinë: çmimi është i hapur për çdo “autor që jeton i cili ka botuar vepra qoftë origjinalisht në gjuhën angleze apo që veprat e tij në përgjithësi ekzistojnë të përkthyer në gjuhën angleze”.

Fituesi i parë i çmimit u shpall në qershor të vitit 2005. Tre përbërësit e jurisë ishin John Carey

(kryetar), Azar Nafisi dhe Alberto Manguel.

Një listë e gjatë e përgatitur nga juristët - dhe që nuk u bë publike - me sa duket kishte: “95 autorë nga 35 vende të ndryshme”. Kjo u reduktua në një listë prej tetëmbëdhjetë autorësh, emrat e të cilëve u bënë të njohur më 18 shkurt 2005.

- Çmimi “Man Booker International” është unik në fushën e letërsisë në atë që mund të fitohet nga një autor i çfarëdo kombësie, me kusht që krijimtaria e tij apo e saj të ekzistojë në gjuhën angleze. Do të jepet çdo dy vjet. Një autor mund ta fitojë çmimin vetëm një herë.

- Çmimi “Booker” për letërsinë fillimisht u krijua nga Booker plc, në vitin 1969, për të shpërblyer meritën, për të ngritur figurën e autorit në sytë e publikut dhe për të inkurajuar një interes mbi cilësinë e letërsisë bashkëkohore. Në prill të vitit 2002, u shpall se fondacioni “Booker Prize” kishte zgjedhur “Man Group” si sponsori i ri për çmimin “Booker”. Sponsorizimi do të vazhdojë deri në vitin 2006 kohë gjatë së cilës çmimi do të njihet me emërtimin “Man Booker”.

JURIA

JOHN CAREY

kryetar

kritik eminent letrar në Britaninë e Madhe

AZAR NAFISI

profesore e estetikës, e kulturës,
e letërsisë dhe shkrimtare

ALBERTO MANGUEL

shkrimtar i shquar, përkthyes dhe editor

Juria e çmimit “Man Booker International”, që jepet për herë të parë, u shpall më 14 tetor 2004. E kryesuar nga Profesor John Carey, kjo juri ndërkombëtare përbëhet nga shkrimtarja dhe akademikja Azar Nafisi dhe shkrimtari, novelisti dhe editor Albert Manguel.

Pas takimit të parë të anëtarëve të jurisë, kryetari, Profesor John Carey u shpreh:

“Azar Nafisi dhe Alberto Manguel formojnë, ndërmjet tyre, një zgjedhje të mrekullueshme letërsish dhe gjuhësh. Ky me të vërtetë do të jetë një çmim global. Lista paraprake e përgatitur nga anëtarët e jurisë ka 95 autorë nga 35 vende të ndryshme - një numër që nuk është arritur nga asnjë çmim tjetër i mëparshëm për letërsinë e shkruar në anglisht.”

Çmimi “Man Booker International” është shpallur për herë të parë në qershor të vitit 2004 dhe do t’i jepej një shkrimtari për arritjen e tij në letërsi. Me një vlerë prej £ 60,000 për fituesin, çmimi do t’i jepet një herë në dy vjet një autori që jeton dhe që ka botuar vepra qoftë origjinalisht në gjuhën angleze apo që ekziston i përkthyer në këtë gjuhë.

Lista, e përbërë prej rreth pesëmbëdhjetë shkrimtarësh nën një vlerësim serioz për çmimin, u shpall në fillim të vitit 2005. Fituesi i parë i çmimit “Man Booker International” u shpall në një konferencë shtypi në Londër, në gjysmën e vitit 2005.

Çmimi sponsorizohet nga “Man Group”, i cili sponsorizon gjithashtu edhe çmimin “Man Booker Prize” për letërsinë.

Çmimi “Man Booker International” është në mënyrë të dallueshme i ndryshëm nga çmimi vjetor “Man Booker” për letërsinë ngaqë vë në dukje krijimtarinë vazhduese të një shkrimtari, zhvillimin dhe kontributin e përgjithshëm në letërsi në shkallë botërore. Të dy çmimet kërkojnë një superioritet në letërsi.

JOHN CAREY

John Carey është kritiku letrar më i njohur në Britaninë e Madhe. Ai është gjithashtu gazetar dhe autor i shumë librave. Ka qenë profesor për Letërsinë Angleze në Universitetin e Oksfordit në vitet 1976-2001 dhe kryetar i jurisë për çmimin “Booker” në vitet 1982 dhe 2003.

Ai është autori i “Kënaqësisë së pastër: Një guidë për librat më të mirë të shekullit të njëzetë” (2000), i cili trajton pesëdhjetë libra të shekullit të njëzetë që Carey-it i kanë pëlqyer. Ndër vepra të tjera të tij përfshihen edhe “Imazhi i dhunshëm: Një studim i imagjinatës së Dikensit” (1973); “John Donne: Jeta, mendja dhe arti” (1981); “Intelektualët dhe masat” (1992); dhe “Libri më i mrekullueshëm i Utopisë (1999).

Që nga viti 1977, profesor Carey ka qenë gjithashtu kritiku kryesor për librat për “The

Sunday Times” dhe është një anëtar i rregullt i “2’s Newsnight Review” në BBC.

AZAR NAFISI

Azar Nafisi është studiuese, profesore dhe drejtoreshë e “Projektit të dialogut: Kultura e Demokracisë në Shoqëritë Myslimane” në Institutin e Manaxhimeve të Jashtme të Johns Hopkins University, Shkolla e Studimeve të Avancuara Ndërkombëtare (SAIS) në Uashington.

Profesoreshë e estetikës, kulturës dhe letërsisë, Dr. Nafisi ka dhënë më parë mësim në Universitetin e Oksfordit dhe në Universitetin e Teheranit, në Universitetin e Lirë Islamik dhe Allameh Tabatabaiei, përpara se të shkonte në Shtetet e Bashkuara. U përjashtua nga Universiteti i Teheranit sepse kishte refuzuar të mbante velin e detyrueshëm islamik në vitin 1981 dhe nuk dha më mësim deri në vitin 1987.

Shkrimet e saj përfshijnë “Anti-Terra: Një studim kritik i romaneve të Nabokov-it” (1994) dhe kapituj për “Gratë myslimane dhe politikën e pjesëmarrjes” (1997), “Syri i stuhisë: Gratë në Iranin pasrevolucionar” (1992) dhe “Fondamentalizmi fetar dhe të drejtat njerëzore të grave” (1999). Libri i saj i ri, i vlerësuar si *bestseller* nga

kritika, “Duke lexuar Lolitën në Teheran: Një kronikë në libra”, u botua nga “Random House” në mars të vitit 2003.

Gjithashtu ka shkruar për *The New York Times*, *Washington Post*, *The New Republic* dhe *The Wall Street Journal*.

ALBERTO MANGUEL

Alberto Manguel ka lindur në Buenos-Aires në vitin 1948 dhe u rrit në Izrael ku babai i tij ishte ambasadori i Argjentinës dhe, më vonë, bëri shkollën në Argjentinë. Pasi kishte udhëtuar në shumë vende, ai u vendos në Kanada në vitin 1982. Tani është një qytetar kanadez.

Alberto Manguel është një shkrimtar, romancier, përkthyes dhe editor, librat e të cilit përfshijnë veprat, që kanë fituar çmime, “Një histori e leximit”, “Në pasqyrën e drunjtë”, “Fjalori i vendeve imagjinare”, romanet “Erdhi lajmi nga një vendi i huaj” dhe së fundmi “Stivensoni poshtë palmave”.

Ka marrë gjithashtu një numër të konsiderueshëm çmimesh dhe çmimesh nderi nëpër botë, duke përfshirë Chevalier de l’Ordre des Arts et des Lettres⁷ (Francë, 1996), Premio German Sanchez Ruiperez për kritikën letrare më

të mirë (Spanjë, 2002) dhe “Prix Roger Caillois” (Francë, 2004).

ALBERTO MANGUEL

Alberto Manguel ka lindur në Buenos-Aires në vitin 1948 dhe u rrit në Izrael ku babai i tij ishte ambasadori i Argjentinës dhe, më vonë, bëri shkollën në Argjentinë. Pasi kishte udhëtuar në shumë vende, ai u vendos në Kanada në vitin 1982. Tani është një qytetar kanadez.

Alberto Manguel është një shkrimtar, romancier, përkthyes dhe editor, librat e të cilit përfshijnë veprat, që kanë fituar çmime, “Një histori e leximit”, “Në pasqyrën e drunjtë”, “Fjalori i vendeve imagjinare”, romanet “Erdhi lajmi nga një vendi i huaj” dhe së fundmi “Stivensoni poshtë palmave”.

Ka marrë gjithashtu një numër të konsiderueshëm çmimesh dhe çmimesh nderi nëpër botë, duke përfshirë *Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres* (Francë, 1996), *Premio German Sanchez Ruiperez* për kritikën letrare më të mirë (Spanjë, 2002) dhe *Prix Roger Caillois* (Francë, 2004).

KONKURRENTËT

Saul Bellow (Kanada)
Gabriel Garcia Marquez (Kolombi)
Margaret Atwood (Kanada)
Philip Roth (Shtetet e Bashkuara të Amerikës)
Abraham B. Yehoshua (Izrael)
Naguib Mahfouz (Egjipt)
Milan Kundera (Republika Çeke)
Cynthia Ozick (Shtetet e Bashkuara të Amerikës)
Stanislaw Lem (Poloni)
Gunter Grass (Gjermani)
Muriel Spark (Britania e Madhe)
John Updike (Shtetet e Bashkuara të Amerikës)
Antonio Tabucchi (Itali)
Ian McEwan (Britania e Madhe)
Doris Lessing (Britania e Madhe)
Ismail Kadare (Shqipëri)
Kenzaburo Oe (Japoni)
Tomas Eloy Martinez (Argjentinë)

MUNDËSITË E SECILIT KANDIDAT

Saul Bellow - 5:1*
Gabriel Garcia Marquez - 5:1
Margaret Atwood - 10:1
Philip Roth - 11:1
A.B. Yehoshua - 12:1
Naguib Mahfouz - 14:1
Milan Kundera - 14:1
Cynthia Ozick - 25:1
Stanislaw Lem - 30:1
Günter Grass - 40:1
Muriel Spark - 55:1
John Updike - 65:1
Antonio Tabucchi - 75:1
Ian McEwan - 100:1
Doris Lessing - 100:1
Ismail Kadare - 100:1
Kenzaburo Oe - 100:1
Tomás Eloy Martínez - 1000:1

* Vdekja e Saul Bellow-t e skualifikon atë nga konkurrimi.

MARGARET ATWOOD

MUNDËSITË: 10:1

PSE AJO DO TA FITOJË ÇMIMIN:

- Ka fituar çmimin “Booker” në vitin 2000
- Shpesh është përmendur si kandiduese e çmimit “Nobel”, por deri tani nuk e ka fituar.
- Ka një krijimtari solide dhe të variueshme.
- E famshme dhe gjerësisht e lexuar në kuptimin ndërkombëtar, por jo e pranuar si e nivelit superyll, nivel në të cilin ky çmim do ta ngrinte.
- Kanadeze, kështu që zgjedhja e saj do të shmangte mbajtjen e anës së Shteteve të Bashkuara
- Shumë entuziaste për librin e Nafisi-t *Reading Lolita in Tehran*.
- Lidhja kanadeze mund t’i tërheqë vëmendjen Manguel-it.

PSE NUK DO TA FITOJË:

- Nuk e fitoi çmimin “Man Booker” kur u listua në vitin 2003 (Carey ishte kryetar).
- Nuk ka një vepër mjaft impresionuese.

PËRFUNDIMI: Shkruan në anglisht por nuk është nga SHBA-ja apo Britania e Madhe, ky është një gërshetim fitues që do t’u kujtojë gjyqtarëve, të cilët duan të provojnë që ky çmim është një çmim

ndërkombëtar (ndërkohë që e dinë se të dhënit e çmimit një shkrimtari që nuk shkruan në anglisht nuk do të tërheqë mjaft vëmendje). Gjyqtarët me sa duket janë fansa të saj (Manguel-i e ka lavdëruar, Carey e ka përzgjedhur në listë) dhe të dhënit e çmimit një gruaje nuk do të lëndonte aspak (sepse që nga çmimi i fundit “Nobel” që iu dha një gruaje, kjo nuk është më aq presionuese). E bën çmimin të dallueshëm nga “Nobel”-i duke mos ia dhënë atë dikujt që e ka fituar tashmë atë çmim, gjë që është diçka që ata mund të ndihen të detyruar për ta bërë. Kështu që në përgjithësi shanset e saj duken mjaft të mira.

SAUL BELLOW

MUNDËSITË: 5:1

PSE AI DO TA FITOJË ÇMIMIN:

- Ka marrë tashmë vulën e fundit të aprovimit, çmimin “Nobel” për letërsinë.

- I konsideruar nga shumë (jo vetëm nga Martin Amis) si shkrimtari i gjallë kryesor në gjuhën angleze.

- Ka një krijimtari kompakte, të qëndrueshme, duke përfshirë disa klasikë të vërtetë, madje edhe me romanin e tij të fundit, “Ravelstein”-in e dobët, ka marrë vlerësime të mira kritike.

PSE NUK DO TË FITOJË:

- Mosha dhe shëndeti i kufizojnë aftësitë e tij

për të marrë pjesë në ngjarjen mediatike që personat e Man Booker do të donin që ky çmim të ishte.

- Jo të gjithë janë impresionuar nga krijimtaria e tij e kohëve të fundit dhe disa prej romaneve të tij të mëdha janë botuar shumë kohë më parë.

PËRFUNDIMI: Duke ia dhënë çmimin të moshuarit të letërsisë amerikane do të jetë një zgjedhje e sigurt, e lehtë, e padebatueshme. Ai e meriton dhe është e vështirë të argumentosh kundër tij. Duke kërkuar një konsensus dhe për një fitues çmimi të përshtatshëm për herën e parë që po jepet ky çmim, kjo duket si një zgjedhje në të cilën ata mund të bien lehtë. Në mënyrë të qartë, njëri prej kandidatëve më të fortë.

GABRIEL GARCIA MARQUEZ

MUNDËSITË: 5:1

PSE DO TA FITOJË:

- Ka marrë tashmë vulën përfundimtare të aprovimit, çmimin “Nobel” për letërsinë.

- *Njëqind vjet vetmi* është një nga veprat më të mira dhe më të rëndësishme të shekullit të 20-të.

- Nuk ka vetëm një vepër të madhe: disa vepra mbresëlënëse, duke përfshirë me të drejtë edhe ato të fundit (për shembull, nuk ka rënie të mëdha në cilësi).

- Figurë shumë e dashur.

PSE NUK DO TA FITOJË:

· Shëndeti mund të kufizojë mundësitë e tij për të marrë pjesë në ngjarjen mediatike që njerëzit e “Man Booker” duan që ky çmim të jetë.

· Manguel-i ia kundërvë politikat e Vargas Llosa-s artit të tij dhe ndërsa duket më në harmoni me Garcia Marques-in, Garcia Marques-i mund të ketë shkuar shumë larg nga e majta për t’u përshtatur me këtë kohë.

· Mund të duan të shmangin të dhënit e çmimit për herë të parë një laureati të “Nobel”-it për ta diferencuar veten nga ai çmim.

PËRFUNDIMI: Midis finalistëve që nuk shkruajnë në anglisht, Garcia Marquez duket si kandidati kryesor. Nëse ata janë duke menduar t’ia japin çmimin dikujt që nuk shkruan në anglisht, ai ndoshta do të jetë zgjedhja e parë. Ka disa vepra më të dobëta, por kulla më e mirë që shikon më lart se të tjerat përjashton një numër të pretendentëve të tjerë, dhe do të jetë një zgjedhje e padebatueshme, e sigurt. Sigurisht që është një pretendent kryesues.

GÜNTER GRASS

MUNDËSITË: 40:1

PSE DO TA FITOJË ÇMIMIN:

· Ka vulën përfundimtare të aprovimit, çmimin “Nobel” për letërsinë.

· Trilogjia e Danzig-ut është një vepër monumentale.

PSE NUK DO TA FITOJË:

· Një i moshuar i lodhur që arriti zenitin e tij në vitin 1960, me veprat e dekadave të kaluara gjen pak rezonancë në botën anglishtfolëse.

· Politikat e tij nuk e bëjnë të dashur kudo.

· Mund të duan të shmangin dhënien e çmimit për herë të parë një laureati të “Nobel”-it për ta diferencuar veten nga ai çmim.

PËRFUNDIMI: “The Tin Drum” dhe pjesa tjetër e trilogjisë së Danzig-ut janë impresionuese, por gjithashtu ai ka nxjerrë mjaft vepra joesenciale, të mërzitshme qysh atëherë. Është mjaft i themeluar për të qenë një fitues i besueshëm - “The Tin Drum” do të mjaftonte për këtë - por nuk ka bërë aq sa duhet për një kohë të gjatë që të mund t’u bëjë përshtypje gjyqtarëve. Një mundësi e vështirë.

ISMAIL KADARE

MUNDËSITË: 100:1

PSE DO TA FITOJË ÇMIMIN:

· Shpesh është përmendur si kandidat për çmimin “Nobel”, por deri tani nuk e ka marrë.

· Ai është nga Shqipëria!

PSE NUK DO TA FITOJË:

· Vepra jo e njëtrajtshme, jo aq shumë e shquar që të ketë arritur statusin klasik.

· Pjesa më e madhe e veprave të përkthyer në anglisht janë bërë përmes frëngjishtes dhe jo nga shqipja origjinale.

· **PËRFUNDIMI:** Nuk ka shanse. I vlerësuar në Francë (mbase Manguel-i tërhiqet disi nga ai) nuk ka robëruar ndonjëherë vërtet imagjinatën amerikane apo angleze dhe shumë nga librat e tij anojnë pak nga monotonët (pjesë e së cilës, pa dyshim, është çështje përkthimi). Gjithsesi, çështja e përkthimit ka rëndësi: shumë nga librat janë përkthyer dy herë (nga shqipja në frëngjisht pastaj në anglisht) dhe ndërsa një përkthyes (Jusuf Vroni) është përgjegjës për pjesën më të madhe të varianteve nga shqipja në frëngjisht, një grup i tërë përkthyesish janë marrë me fazën e dytë. Nuk ka asnjë mundësi që juria t'i shtyjë këta libra në një publik të paparashikuar pavarësisht se sa meritues mund të jetë vërtet Kadare. Ai nuk do ta marrë çmimin.

MILAN KUNDERA

MUNDËSITË: 14:1

PSE DO TA FITOJË ÇMIMIN:

· Është përmenduar shpesh si kandidues për çmimin “Nobel”, por akoma nuk e ka marrë.

· Ka shkruar romane në gjuhën çeke dhe frënge - një prekje e mirë kozmopolitane.

· Shumë popullor në mbarë botën, një zgjedhje

që do të pritej mjaft mirë.

- Vlerësim i letërsisë klasike (dhe teknikave) të cilën ai e përdor në mënyrë eksperte (gjë që duhet t'i bëjë përshtypje jurisë).

PSE NUK DO TA FITOJË:

- Romanet çeke janë të vjetruara - në këtë kohë nuk ka më çështje politike presionuese.

- Intelktualisht jo shumë serioz - i mirë për në kolegje (dhe francezët), por duhet që çmimi i parë t'i jepet dikujt që tërheq një publik më të gjerë.

PËRFUNDIMI: E lehtë për t'u debatuar në lidhje me të, nuk është ngarkuar me një çmim "Nobel" ende, kështu që mund të jetë një zgjedhje gjysmëorigjinale. Sigurisht që do të jetë një pretendent.

STANISLAW LEM

MUNDËSITË: 30:1

PSE DO TA FITOJË ÇMIMIN:

- Një zgjedhje e guximshme - një autor i letërsisë shkencore!

- Krijimtari e gjerë dhe impresionuese.

- Variacionet në letërsi - koleksione analizash për libra të ndryshëm apo hyrje për librat imagjinarë etj., - duhet t'i tërheqin disa prej anëtarëve të jurisë.

- Pavarësisht nga popullariteti i madh

ndërkombëtar, nuk ka marrë vlerësimin që meriton në botën anglishtfolëse.

PSE NUK DO TA FITOJË:

- Ka shumë pak vepra të përkthyer në anglisht (dhe klasiku *Solaris* është ende në një version anglez inferior.

- Shkruan letërsi fantastiko-shkencore, për shembull, jo mjaft serioze për një çmim si ky.

- Ato as nuk listohen.

PËRFUNDIMI: Ai asnjëherë nuk ka pasur një ndikim të madh në Shtetet e Bashkuara - por në këtë rast asnjëri prej anëtarëve të jurisë nuk është amerikan, kështu që mund të mos ketë rëndësi. Një autor i letërsisë fantastiko-shkencore mjaft i respektuar, ai mund të konkurrojë në meritat letrare - por me letërsinë fantastiko-shkencore nuk bëhet fjalë vetëm për meritat letrare, dhe juria mund të shqetësohet shumë për atë që çmimi nuk do të shihet si serioz nëse i jepet për herë të parë atij. Megjithatë, Manguel-i sigurisht që e pëlqen këtë lloj lëvizshmërie dhe fleksibiliteti i Lem-it mbase iu bën përshtypje të gjithëve. Do të jetë një zgjedhje e çuditshme por që do të tërheqë vëmendje. Nuk duket se ka shumë shanse, por mbase është një ndër mundësitë më të mira.

DORIS LESSING

MUNDËSITË: 100:1

PSE AJO DO TA FITOJË ÇMIMIN:

- Ka reputacion të fortë ndërkombëtar.
- Zë i fortë femëror që e ka provuar se është popullor.
- Në vitin 1997 e ka emërtuar veprën e Manguel-it “Një histori e leximit” si një prej “Librave Ndërkombëtar të Vitit” në “TLS”.

PSE NUK DO TË FITOJË:

- Ka qenë e përzgjedhur tri herë në listën e autorëve për çmimin “Booker”, por nuk e ka fituar asnjëherë - ajo është e mirë, por jo mjaft e mirë.
- Mosha dhe shëndeti i kufizojnë aftësitë e saj për të marrë pjesë në ngjarjen mediatike që njerëzit e “Man Booker” duan që ky çmim të jetë.

PËRFUNDIMI: Duke ia dhënë çmimin asaj mund të duket e besueshme në terma të meritave letrare, por jo shumë ngazëlluese; thjesht që nuk na duket se mund të ndodhë.

NAGUIB MAHFOUZ

MUNDËSITË: 14:1

PSE DO TA FITOJË ÇMIMIN:

- Ka marrë tashmë vulën përfundimtare të aprovimit, çmimin “Nobel” për letërsinë.
- Tërheq vëmendje politikisht: një shenjë aprovimi për Egjiptin, por edhe për lirinë artistike

dhe antiushtarakizmin.

PSE NUK DO TA FITOJË:

- Mosha dhe shëndeti mund të kufizojnë mundësitë e tij për të marrë pjesë në ngjarjen mediatike që njerëzit e “Man Booker”-it duan që ky çmim të jetë.

- Duke ia dhënë çmimin një shkrimtari egjiptian do të shikohet shumë si zgjedhje politike.

- Do të duan të shmangin të dhënit e çmimit një laureati të “Nobel”-it herën e parë që jepet ky çmim për ta diferencuar atë nga çmimi “Nobel”.

PËRFUNDIMI: Një zgjedhje simpatike, e sigurt, me disa përfitime të këndshme: gjuhë e huaj, autor i Lindjes së Mesme (por mjaft lart mbi konfliktin e rrëmujës). Por dobësia e tij dhe paaftësia për t’u përshtatur me euforinë e medias, do të bëjë që njerëzit e “Man Booker” të duan të flasin ndoshta kundër tij, siç tregon fakti se ata të “Nobel”-it arritën më parë tek ai. Gjithsesi, mbetet një pretendet me të drejtë i fortë.

TOMAS ELOY MARTINEZ

MUNDËSITË: 1000:1

PSE DO TA FITOJMË ÇMIMIN:

- Jeton në Shtetet e Bashkuara, shkruan në Spanjisht - histori e mirë multikulturore.

- Romanet e tij kanë marrë kritika shumë të mira.

- Tërheq vëmendje politikisht (është kundër diktaturës ushtarake të Argjentinës dhe kundër Peron-it, fokusohet në ngjarjet e së shkuarës që nuk do t'i mërzisin shumë njerëzit tani).

- Duke i dhënë çmimin atij do të nxirret në dritë një i panjohur - do të ishte i përshtatshëm për disa tituj mjaft të mirë artikujsh.

PSE NUK DO TA FITOJË:

- Vetëm dy, *dy!* - romane ekzistuese në anglisht, të dy kanë të bëjnë me Peronin - shumë pak për të zgjedhur atë.

- Shumë pak i njohur në skenën ndërkombëtare të letërsisë.

- Shumë e errët si zgjedhje.

IAN MCEWAN

MUNDËSITË: 100:1

PSE DO TA FITOJË ÇMIMIN:

- Ka fituar çmimin “Booker” (1998).

- Krijimtari e qëndrueshme, përgjithësisht i konsideruar një nga shkrimtarët kryesorë britanikë të gjeneratës së tij - dhe, i vetmi që ka ofruar vepra superiore në herët e fundit (ndryshe nga, le të themi, Amis, krijimtaria e të cilit po zhytet me shpejtësi), është ngritur ndoshta në majën e suksesit.

PSE NUK DO TA FITOJË:

- Romani i tij, “Saturday”, është tashmë i

preferuari i “Man Booker”, dhe nuk do të shkonte të merrte dy çmime, kombëtar dhe ndërkombëtar, në të njëjtin vit.

- Shumë i ri, dhe krijimet e tij të fundit kanë qenë më të mirat e tij; ata do ta kuptojnë se ka mjaft mundësi që ta fitojë atë në të ardhmen.

- Libri për të cilin mori çmimin “Booker”, “Amsterdam”, ishte një libër i dobët.

PËRFUNDIMI: Ai mund të jetë shkrimtari kryesor britanik i gjeneratës së tij, por po konkurren me shkrimtarë dekada më të mëdhenj se ai, që janë ka shumë më pak të ngjarë që të kenë një shans të dytë. Suksesi i librit “Saturday” sugjeron se ka akoma më shumë tek ai si autor. Nuk ka nevojë që të marrë nderime shumë të mëdha ende: herët a vonë është e sigurt se do t’i marrë. Nuk ka shumë të ngjarë që ai të fitojë.

OE KENZABURO

MUNDËSITË: 100:1

PSE NUK DO TA FITOJË:

- Ka marrë tashmë aprovimin përfundimtar, çmimin “Nobel” për letërsinë.

Pse nuk do ta fitojë:

- Nuk ia ka arritur ndonjëherë të ketë një ndikim mbi masën jashtë Japonisë.

- Romanet e shquara (nëse mund t’i quajë dikush kështu) janë shkruar mjaft kohë më parë,

dhe krijemet e fundit nuk kanë bërë shumë përshtypje në botën anglishtfolëse.

- Do të duan të shmangin të dhënit e çmimit një laureati të “Nobel”-it në herën e parë që ky çmim jepet për ta diferencuar atë nga “Nobel”-i.

PËRFUNDIMI: E vështirë ta shikosh atë më shumë se sa finalist i simbolik i Lindjes së Largët (e paimagjinueshme edhe pse zgjedhje e sigurt). Thjesht, nuk ka mjaft ndikim te masat me të shkruarit e tij për ta nxjerrë atë si kandidat kryesor. Ai nuk do të fitojë.

CYNTHIA OZICK

MUNDËSITË: 25:1

PSE AJO DO TA FITOJË ÇMIMIN:

- Nuk ka vërtet një prani të fortë ndërkombëtare (edhe pse relativisht e panjohur në Britaninë e Madhe) gjë të cilën mund ta korrigjojë ky çmim.

- Manguel-i konsiderohet si fans i madh i saj.
- Krijimtari impresionuse por jo tronditëse.

PSE NUK DO TA FITOJË:

- Nuk ia ka arritur asnjëherë të tërheqë masat, madje edhe në Amerikë ku ka marrë shumë çmime dhe nderime, kështu që do të jetë një humbje dhënia e çmimit asaj.

- Ka fituar të gjitha çmimet amerikane, por kaq është çfarë ajo meriton.

PËRFUNDIMI: Ja ku kemi një autore të gjuhës

angleze që nuk ka ecur edhe aq mirë jashtë dhe juria do të jetë e tunduar ta korrigjojë këtë. Të shkruarit e saj të mençur imagjinar, mbase do t'u tërheqë vëmendjen të gjithë anëtarëve të jurisë - dhe nuk është ndonjë sasi tronditëse. Nuk është zgjedhja e dukshme por një zgjedhje interesante që ata mund të jenë të tunduar për ta marrë. Ozick-u nuk është pretendentja më e mirë, por një ndër kryesorët.

PHILIP ROTH

MUNDËSITË:11:1

PSE DO TA FITOJË ÇMIMIN:

- Shpesh është përmendur për kandidimin për çmimin "Nobel", por ende nuk e ka fituar.

- Shkrimtar i vjetër që ende po shkruan vepra të shkëlqyera - faza e tij e dytë mbase është më impresionuese se e para.

- I shquar dhe i respektuar ndërkombëtarisht.

PSE NUK DO TA FITOJË:

- Disa vepra pa vlerë, dhe krijimet e hershme nuk tërheqin vëmendjen e të gjithëve.

PËRFUNDIMI: Një autor me emër të madh që nuk e ka marrë çmimin "Nobel" ende: kjo mjafton për ta bërë atë një nga pretendentët kryesorë. Midis amerikanëve vetëm ai dhe Ozick-u janë ende duke nxjerrë vepra të klasit të parë, që nuk mund të lëndojnë; në të vërtetë, në rastin e tij, janë disa

nga veprat e kaluara që mund ta zhysin. Por dukshëm njëri prej kandidatëve më të fortë.

MURIEL SPARK

MUNDËSITË: 55:1

PSE DO TA FITOJË ÇMIMIN:

- Libra të vegjël të variueshëm dhe në sasi të madhe.

- Njohje ndërkombëtare e kufizuar gjë që çmimi do ta korrigjonte.

PSE NUK DO TA FITOJË:

- Pjesa më e madhe e autorëve të tjerë kanë nën emrin e tyre vepra të këndshme dhe voluminoze; të gjithë librat e saj janë të shkurtër.

- Konsiderohet ndër shkrimtarët ndërkombëtarë më të parëndësishëm (shumë britanike) midis finalistëve dhe anëtarët e jurisë do të preferojnë dikë që ka tërhequr dukshmërisht më shumë vëmendje ndërkombëtare.

PËRFUNDIMI: Vepra vetë mbase i tërheq të gjithë anëtarët e jurisë, dhe akoma është e fortë, por është shumë britanike (pavarësisht faktit që jeton në Itali për një kohë të gjatë...) për të marrë çmimin. Ka disa shanse por jo shumë.

ANTONIO TABUCCHI

MUNDËSITË: 75:1

PSE DO TA FITOJË ÇMIMIN:

· Shumë popullor dhe i vlerësuar mjaft lart në Evropë; juria mund të mendojë se ky çmim do ta ngrejë lart në majë edhe në Shtetet e Bashkuara dhe Britani gjithashtu.

· Ka interesin italian dhe portugez (ka shkruar në të dy gjuhët), imazh i mirë kozmopolitan.

PSE NUK DO TA FITOJË:

· Veprat e fundit nuk ekzistojnë ende në anglisht dhe ka relativisht pak interes si autor në Shtetet e Bashkuara dhe Britani.

· Asnjë nga veprat e tij nuk ka marrë ndonjë vlerësim universal dhe nuk ka ndonjë titull të shquar.

PËRFUNDIMI: Një autor tërheqës, por pa ndonjë titull të shquar (apo librat e tij të fundit as nuk ekzistojnë në gjuhën angleze) ai nuk është mjaft i fortë për të konkurruar për çmimin. Në më të mirën e rasteve, ka shanset më të pakta.

JOHN UPDIKE

MUNDËSITË: 65:1

PSE DO TA FITOJË ÇMIMIN:

· Ka fituar të gjitha çmimet e mëdha amerikane, kështu që tani është koha për të që të marrë edhe njohje ndërkombëtare.

· Gjerësisht popullor dhe i padebatueshëm, kështu që zgjedhja do të ishte e përshtatshme.

· Ka shkrime të konsiderueshme në fushën e kritikës gjë që tregon se është një lexues i mirë dhe entuziast dhe që mund t'u tërheqë vëmendjen tre anëtarëve të jurisë.

PSE NUK DO TA FITOJË:

· Burrë i vjetër, i lodhur, krijon shumë por dështon shumë.

· Shumë krijimtari por pjesa më e madhe e saj jo e jashtëzakonshme.

· Fokusi i tij në një pjesë specifike të Amerikës mund të shikohet si shumë e kufizuar.

PËRFUNDIMI: A do t'ia arrijnë anëtarët e jurisë (apo a do të shqetësohen për ta bërë) të lexojnë veprat e tij të përmbledhura? Me pak vepra të shquara dhe me një fokus te një pjesë e vogël e jetës amerikane në shumicën e veprave të tij nuk do të shikohet si mjaftueshmërisht ndërkombëtar për këtë çmim. Ai do të ishte një zgjedhje e sigurt, por nuk duket si një pretendent i vërtetë, veçanërisht përderisa pjesa tjetër e Amerikës është kaq e fortë.

A. B. YEHOSHUA

MUNDËSITË: 12:1

PSE DO TA FITOJË ÇMIMIN:

· I mirënjohur dhe i vlerësuar lart ndërko-

mbëtarisht, por nuk ka kaluar në nivelin më të lartë të superyjeve të letërsisë.

- Vjen nga një vend i vogël kështu që e shmang marrjen e çmimit nga debatet e mëdha kombëtare për letërsinë.

- Lidhja me Izraelin mund të tërheqë vëmendjen e Manguel-it.

- Nuk është një zgjedhje e dukshme, por zgjedhja e tij do të tregonte se ata janë të gatshëm të shohin përtej të dukshmes.

PSE NUK DO TË FITOJË:

- Të dhënit e çmimit një izraelitasi do të shikohej shumë si një zgjedhje politike.

- Nuk është mjaft i mirë.

PËRFUNDIMI: Një propozim shumë zhgënjyes, nëse meritat letrare nuk janë faktori i vetëm vendimtar (përbërja e listës sugjeron fuqimisht se nuk është). Do ta vinim veten në një pozitë të vështirë me të, si kandidati më i mundshëm ndër kandidatët me më pak shanse. (Lem-i dhe Martinez-i do të ishin të tjerët.)

FJALIMI I MBAJTUR NGA JOHN CAREY
(*Kryetari i Jurisë së çmimit të parë "Man Booker International", Edinburg, 27 qershor 2005*)

Gjatë muajve të fundit, anëtarët e çmimit të parë "Man Booker International", janë ndier si tre liliputët e Jonathan Swift-it aksidentalisht të transportuar në vendin e Brobdingnag-ut (vendin e gjigantëve). Akoma më keq, jemi ndier si liliputë mendjemëdhenj, sepse detyra që na ishte ngarkuar ishte të vlerësonim gjigantët dhe t'i vendosnim në një renditje sipas meritave. Rregullat e "International Man Booker" janë, sipas jurisë, në mënyrë alarmante të hapura. Thjesht deklarojnë se çmimi është për arritje në letërsi dhe se të gjithë shkrimtarët që jetojnë në mbarë botën janë të kualifikueshëm, me kusht që veprat e tyre të ekzistojnë në gjuhën angleze. Gjithashtu përcaktojnë se - dhe kjo është e bukura - anëtarët e jurisë duhet të takohen në qytete të ndryshme nëpër botë. Në takimin tonë të parë, në tetor të

vitit 2004, në Romë, ne përcaktuam një listë prej 120 shkrimtarësh nga 36 vende të ndryshme që na u dukën se i përmbushnin kushtet e çmimit. Rregullat kërkonin që ta reduktonim atë numër në një listë prej rreth 15 kandidatësh. Në fakt ndodhi që, kur u takuam në shkurt në Uashington, si të ftuar të Universitetit Georgetown dhe të Alvaro Ribeiro-s, një mik i vjetër i çmimit “Man Booker”, ne vendosëm për një listë kandidatësh prej 18 shkrimtarësh, thjesht sepse nuk mund të lejonim që të eliminoreshin më shumë nga shkrimtarët tanë të preferuar.

Lista të tilla, e dimë mjaft mirë, janë subjektive dhe provizore. Megjithatë për të arritur në listën tonë përfundimtare të kandidatëve të zgjedhur na u desh të bënim një ekzaminim mjaft nga afër, dinamik dhe serioz, dhe na kushtoi gjithashtu shumë orë leximi dhe rileximi, dhe ndjemë njëfarëlloj arritje kur - pas një dite të tërë diskutimi me raste edhe të stuhishëm - më në fund ramë dakord për 18 shkrimtarët që mund të përfshinim. U inkurajua nga përgjigjja entuziaste që pati kjo në gazeta dhe media kudo nëpër botë.

Çfarëdo rezerve që mund të kemi në lidhje me gjykimin tonë, ne nuk kemi asnjë dyshim për rëndësinë e këtij çmimi të ri. Për ne, synimi i tij kryesor është të ngrejë ura ndërmjet kulturave të

ndryshme, dhe besojmë se nuk ka qenë ndonjëherë urgjentisht e nevojshme më shumë se tani. Çfarë letërsia provon është ndërlidhja e kulturave. Praktikimi i letërsisë - të treguarit histori njëri-tjetrit - me sa duket është një nevojë biologjike njerëzore, siç është ushqimi apo ajri. Të rrëfyerit e historive është universal. Është një nga shenjat e përbashkëta të të qenit njerëzor. Ja pse një roman, le të themi, nga Shqipëria, mund të ndriçojë të vërtetën për dikë nga Kansasi apo Katmandu-ja, sado e çuditshme që mund të duket kjo nga ana tjetër.

Por jo vetëm lexuesit kanë nevojë për histori, historitë kanë nevojë për lexues. Funkzioni i çmimeve letrare, siç mund ta shikojmë është t'u tërheqim vëmendjen lexuesve për shkrimtarë me të cilët nuk janë takuar më parë. Ne nuk i përcaktuam vetes ndonjë kufizim numerik, gjeografik apo ndonjë tjetër, kur përcaktuam listat tona të kandidatëve. Por ishim të kënaqur kur doli që më shumë se gjysma e 18 autorëve shkruanin në gjuhë të tjera dhe jo në anglisht, dhe se disa prej tyre vështirë se njiheshin në Britani.

Kjo më sjell te tema e përkthyesve. Ne si anëtarë jurie do të donim të falënderonim përkthyesit, pa punën e të cilëve Çmimi Ndërkombëtar nuk do të ishte i mundur. Na duket

se, përkthyesit, i afrojnë kombet dhe racat shumë më efektivisht se sa diplomatët apo politikanët që shpesh bëjnë të kundërtën. Përkthyesit janë heronj, që punojnë kundër shanseve të pamundura. Sepse në të vërtetë nuk ka ndonjë gjë të tillë në një përkthim të saktë - nuk ndodh kështu me ekuivalentin gjuhësor në një gjuhë për një fjalë të një gjuhe tjetër.

Gjuhët janë sisteme të mbyllura, planetë të ndarë me atmosferat e tyre të mendimit dhe ndjenjave. Madje edhe fjalët e huazuara nga një gjuhë tjetër ndryshojnë kur transplantohen në atmosferën e tyre të re. Shkencëtarët që studiojnë trurin e njeriut thonë tani se gjuha që ne përdorim modifikon vijat tona neurale, kështu që organizimi i trurit të një anglishtfolësi, për shembull, është i ndryshëm nga ai i dikujt që flet, le të themi, italisht apo japonisht. Kështu, përkthyesit po përpiqen të bashkojnë mendje të organizuara në mënyra të ndryshme. Sigurisht përkthyesit duhet të përpiqen shumë për t'i fshehur këto probleme. Ata janë mashtrues të padëmshëm. Ata duhet të na bëjnë të ndihemi se nuk po lexojmë aspak një përkthim, por veprën e autorit. Juria është e kënaqur që rregullat e çmimit "Man Booker International" janë modifikuar në mënyrë që të përfshijnë një çmim të veçantë për përkthyesin e autorit fitues.

Është një shenjë mosrespekti në të cilën janë mbajtur zakonisht përkthyesit, dhe po ashtu një shenjë parokializmi e panoramës letrare britanike, që letërsia e huaj është kaq e neglizhuar në përkthim. Siç vuri në dukje Alberto Manguel-i, në një artikull për "Spectator"-in, nëse flisni spanjisht apo frëngjisht, italisht apo gjermanisht, apo cilëndo nga duzina e gjuhëve të tjera, dhe hyni në një librari të zonës suaj, do të gjeni përkthime të një cilësie të mirë të pjesës më të madhe të librave më të rëndësishëm të shkruar kudo nëpër botë. Do të gjesht se çfarë është imagjinuar në Kinë, çfarë historish janë treguar në Kore, si është rikrijuar romani në Spanjë dhe vendet skandinave. Por nëse jetoni në Angli nuk do të gjeni një bollëk të tillë.

Kur kontrollojam listën tonë fillestare me 120 konkurrentë, kuptuam që duhej të skualifikonim shkrimtar pas shkrimtari, jo duke u bazuar në fushën e cilësive apo të madhësisë, por sepse ata përgjithësisht nuk ishin të vlefshëm në përkthimet angleze. Zakonisht ata ishin përkthyer në vitet '80 apo '90, por botuesit kishin lejuar që përkthimet të mbaroheshin. Kështu që nuk mund të konsideronim, për shembull, Peter Handke apo Michel Tournier, Christoph Ransmayr apo Antonio Lobo Antunes, Rachid Boudjedra apo Fernando Vallejo - e kështu me radhë. Pa dyshim që botuesit

kanë vështirësitë e tyre me të cilat luftojnë. Por, për një vështirues të jashtëm, industria botuese britanike mund të duket sikur po bën një komplot të qëllimshëm në privimin që iu bën lexuesve anglishtfolës për pjesën më të madhe të librave të mirë të shkruar në gjuhë të tjera të ndryshme nga e tyrja. Alberto Manguel-i sigurisht që ka të drejtë kur vë re se e njëjta neglizhencë, pesëdhjetë apo gjashtëdhjetë vjet më parë, do të thoshte, për lexuesin anglez, as Kafkë, as Kamy, as Kalvino, as Borges. Juria shpreson se ardhmja e çmimit “Man Booker International” do të inkurajojë botuesit britanikë për ta përmbysur këtë tendencë. Asnjë përfundim tjetër nuk mund, sipas pikëpamjes sonë, të ketë më shumë rëndësi.

Duhet t’ju jap njëfarë informacioni se si i nxorëm përfundimet tona. Ndërmjet takimit tonë për listën përfundimtare dhe takimit përfundimtar në Londër, u trishtuam kur morëm vesh për vdekjen e Saul Bellow-t. Kemi rilexuar krijimet e tij dhe kemi rizbuluar mundësinë e tij për të gjallëruar dhe habitur, kështu që kishim një arsye të veçantë për të vajtuar vdekjen e tij. Na lanë me 17 shkrimtarë dhe problemin për të zgjedhur midis tyre. Çfarë rregullash duhet të ndjekim? Meqë ky ishte çmimi i parë në llojin e vet, mund të themi se ne ishim Robinsonë Kruzo, të izoluar në një

ishull ku nuk kishte shkelur këmbë njeriu më përpara - megjithatë ashtu si Kruzoja ne kishim asistentin tonë besnik në formën e Ion Trewin, administratorit të çmimit, për gjakftohtësinë e të cilit ne jemi mirënjohës. Ai mori pjesë në të gjitha takimet tona dhe duhet t'i ketë bërë përshtypje, siç na bëri edhe ne, që pjesa më e madhe e diskutimeve tona bëheshin për gjëra të pamatshme.

Jo se kjo na ndaloi të mos meditonim për to. Çështja e përkthimit në vetvete paraqiste vështirësi. Meqë disa shkrimtarë duhej të lexoheshin në përkthim, gjë që është një disavantazh, a duhej t'u jepnim atyre disa pikë shtesë? Nga ana tjetër, kjo do të thoshte të dënoje Margaret Atwood, Ian McEwan apo John Updike sepse shkruanin në gjuhën e tyre, gjë që dukej absurde. Dhe përsëri, jo të gjithë shkrimtarët e përkthyer janë të disfavorizuar në shkallë të njëjtë.

Një shkrimtar, shkëlqimi i të cilit qëndron në idetë e tij - Milan Kundera, le të themi, apo Stanislaw Lem - ndoshta humbet më pak në përkthim nga ç'humet një shkrimtar i ekstravagancave poetike si Gunter Grass, apo një shkrimtar si Kenzaburo Oe, gjuha e të cilit, japonishtja, ka nuanca dhe forma të përbëra që asnjë gjuhë perëndimore nuk mund t'i përshtatet. Duhet që shanset të organizohen sipas kësaj?

Përveç këtyre pyetjeve pa përgjigje, qëndron çështja e origjinalitetit dhe sa rëndësi ka ajo. Arritja në letërsi mund të marrë në mënyrë të dukshme formën e të qenit origjinal dhe frymëzues për imituesit. Gunter Grass dhe Gabriel Garcia Marquez, për shembull, krijuan një mënyrë të re të shkruari, realizmin magjik, dhe që është imituar mjaft. Sa pikë duhet të marrë kjo? E, megjithatë, a duhet të marrë pikë? Në fund të fundit, disa nga shkrimtarët më të mëdhenj - Shakespeare, Milton - kanë pasur, siç dihet, ndikime katastrofike te imituesit. Nga ana tjetër, origjinaliteti ka të bëjë me specifikën kulturore. Lloji i realizmit të Naguib Mahfouz-it mund të mos duket origjinal për një lexues perëndimor, por brenda kulturës së vet ishte krejtësisht diçka e re. Sa e rëndësishme duhet të jetë kjo?

Më e rëndësishme është ndoshta ndikimi i një shkrimtari te lexuesit. Libri i Doris Lessing-ut, "Golden Notebook" mund të thuhet se ka ndryshuar mënyrën e të menduarit të një gjenerate. Shumë lexuese gra provojnë se ka qenë një udhëheqës në jetët e tyre. Kjo në mënyrë të qartë është diçka për t'u shënuar. Por ngre pyetjen e qëllimit të letërsisë, pikë në të cilën anëtarët e jurisë shpejt e kuptuan se nuk ishin në të njëjtën mendje. Duhet që letërsia të prekë emocionalisht

apo të udhëzojë, apo të dyja? Dhe cila është më e rëndësishme? Në një takim unë citova një koment të Kunderës që muzika perëndimore u mëson evropianëve të adhurojnë ndjenjat e tyre dhe është, në të vërtetë, “një forcë për të lartësuar shpirtin”. E njëjta gjë mund të thuhet, sugjerova unë, për pjesën më të madhe të letërsisë perëndimore. “Por”, protestoi njëri nga anëtarët e tjerë të jurisë, “të lartësuarit e shpirtit është pikërisht ajo që unë dua”.

Nuk dua t’ju krijoj përshtypjen se ne nuk binim dakord për asgjë. Ishin disa libra që na robëruan të gjithëve. Libri i Antonio Tabucchi-t, “Pereira Declares”, të gjithë menduam se ishte mjaft afër të qenit një roman i përsosur - i shkurtër, tragjik, frymëzues. Lexojeni nëse nuk e keni bërë ende këtë. Gjithashtu ramë dakord për disa parime.

E ndjemë se një e vërtetë e rëndësishme ishte thënë kur Azar Nafis-i vërejti - ishte gjatë një diskutimi për Muriel Spark-un - si duhet shkrimtarët të tregojnë se individualizmi, në të zakonshmet e jetëve të tyre, ka rëndësi, dhe si është kjo, në mënyrë indirekte, një arritje politike, sepse është ajo çka mohon totalitarizmi. Ne ramë dakord, gjithashtu, kur Alberto tha se letërsia, në më të mirën e saj, duhet të të çojë në një hapësirë ku t’i nuk mund të arrish në asnjë përfundim - një çështje

që Azar-i e çoi më tutje kur foli për “mënyrën shqetësuese të të krijuarit pyetje dhe jo zgjidhje” të Philip Roth-it. Ju do ta kuptoni nga këto reminishenca se unë isha mjaft i zënë duke mbajtur shënime gjatë takimeve tona.

Dhe kush nuk do ta bënte. Të dëgjosh Azar-in dhe Alberto-n duke diskutuar për letërsinë është - për të parafrazuar Philip Lark-in - si të kesh lidhje të drejtpërdrejtë telefonike me Zotin. Të dy ata janë lexues në një shkallë heroike. Azari mund të thuhet se ka lënë atdheun e saj për hir të letërsisë. Biblioteka personale e jashtëzakonshme e Alberto-s, e vendosur në një shtëpi religjioze mesjetare të transformuar, në një fshat afër Poitiersit, ishte skena e takimit tonë të parafundit. Është e kuptueshme që nga pasuritë e saj ai kishte mundësi, përpara se ne të arrinim, të formonte pirgje të mëdha të të gjitha veprave të autorëve të zgjedhur në tavolinën e bibliotekës së tij.

Tani puna jonë mbaroi, dhe ne jemi kthyer nga vendi i Brobdingnag-ut. Por me vete kemi marrë edhe njërin prej gjigantëve - Ismail Kadarenë. Një dallim që ne nuk e kishim parashikuar, ndërmjet shkrimtarëve që shkruajnë në anglisht, të listës sonë së kandidatëve, dhe të shkrimtarëve që shkruajnë në gjuhë të tjera përveç anglishtes, është se autorët e gjuhëve të tjera tentojnë të kenë

përvojë personale të anës së errët të shekullit të 20-të, nga e cila pjesa më e madhe e autorëve që shkruajnë në anglisht, kanë qenë të mbrojtur. Gunter Grass-i pa me sytë e tij mundjen dhe shkatërrimin e vendit të tij. Kenzabuo Oe-ja jetoi gjatë kohës së sulmeve të bombave atomike në Japoni, dhe përjetoi zhdukjen e papritur të kulturës së saj tradicionale. A. B. Yehoshua vërejti dhimbjet e lindjes së Izraelit modern; Naguib Mahfouz-i ishte dëshmitar i historisë kaotike të Egjiptit të shekullit të 20-të. Mahfouz-i nuk e ka marrë krejtësisht veten nga një tentativë për vrasje prej militantëve islamikë në vitin 1995. Milan Kundera e pa vendin e tij të tradhtuar nga Britania, të pushtuar nga Gjermania, të vendosur nën kontrollin e komunizmit sovjetik. Këto eksperiencia nuk i bëjnë ata shkrimtarë më të mëdhenj. Por ata furnizojnë një çështje që, nëse ata janë të vlefshëm për të, në mënyrë të pashmangshme çon në një domethënie shtesë të veprës së tyre.

Ismail Kadare i përket këtij grupi. Ai e pa vendin e tij të zaptuar nga italianët fashistë, pastaj të përmbatur nga forcat greke, pastaj të pushtuar nga Gjermania Naziste dhe të çliruar nga partizanët komunistë. Pas luftës, gjatë terrorit të regjimit të Hoxhës, ai guxoi të sulmonte totalitarizmin dhe

doktrinat e realizmit socialist. Në vitin 1975, ai u ndalua nga botimi për tre vjet, duke qenë se kishte fyer autoritetet me një poemë satirike. Në vitin 1980, duke u shqetësuar për jetën e tij, ai dhe botuesi i tij francez bashkëvepruan për të nxjerrë veprat e tij të pabotuara jashtë Shqipërisë, të maskuara si përkthime nga gjermanishtja. Të lexosh romane të tilla si “Gjenerali i ushtrisë së vdekur”, “Kronikë në gur” apo fantazinë satirike “Pallati i Ëndrrave”, të ndaluar në Shqipëri menjëherë gjatë botimit, është të shikosh këto ngjarje të transfiguruara në letërsi.

Ngjarjet tragjike më të fundit, janë trajtuar, jo me një pasivitet prej të jashtmi por të përjetuara, në “Elegji për Kosovën” të Kadaresë, dhe në romanin e tij historik “Ura me tri harqe”, që është lexuar si një shëmbëlltyrë frikësuese e barbarizmit të ri që ka përfshirë Ballkanin. Të lexuarit e Kadaresë zbulon, gjithashtu, një ambivalencë të kulturës tradicionale shqiptare dhe, në veçanti, praktikimin e gjakmarrjes, e cila, në perspektivën e tij, është qendrore për të. Në një roman si “Prilli i thyer” gjakmarrja duket fisnike dhe heroike. Është e lidhur pazgjidhshmërisht me rrëfimet epike të ruajtura nga këngëtarët folklorikë shqiptarë që, siç analizohet te romani “Dosja H.” e Kadaresë, mund të ketë të njëjtën origjinë me epikën

homerike.

Komunistët e panë gjakmarrjen si një anakronizëm barbar dhe dogjën Kështjellën e Oroshit ku ruhej Libri i Gjakut. Kjo ngjan me një vandalizëm kulturor. Sidoqoftë, Kadare i është kthyer çështjes. Në romanin e tij “Dasma” me sa duket ai aprovon fjalimin e vitit 1967 të Hoxhës kundër të ashtuquajturave “mbijetesa reaksionare” si gjakmarrja. Heroina e romanit, një vajzë e re që është arratisur nga jeta fshatarake tradicionale për të punuar në një fabrikë, është e lumtur nga ajo çka i ka dhënë asaj komunizmi. Për të jeta e vjetër do të thoshte “një ibrik i zi, një litar për të mbajtur dru, papastërti dhe të rrahura”. Tani ajo bën dush me ujë të nxehtë, ka të brendshme të pastra dhe flokë të shkurtra. Duket si parajsë. Në kontrast me të, heroi i një romani më të vonshëm “Lulet e ftohta të marsit”, largohet nga të dyja edhe nga vrazhdësia e Shqipërisë së vjetër dhe nga stilet moderne perëndimore që po e shkatërrojnë atë. Më sipër citova Alberton duke thënë se letërsia duhet të të çojë në një hapësirë ku nuk mund të nxjerrësh përfundime për asgjë, dhe siç do ta shikoni ajo është një hapësirë ku Kadare ndihet si në shtëpinë e tij.

Së fundi, kërkesa e Azarit që shkrimtarët duhet të tregojnë se si individualja, në të zakonshmet e

jetëve të tyre, ka rëndësi, është një provë tjetër që ia vlen të aplikohet te Kadareja. Ai ka thënë se nuk është një shkrimtar politik, që duket e pavërtetë, derisa ti e kupton se ai vazhdimisht e bën politikën personale - ashtu siç bëri Shekspiri te “Makbethi”, një dramë që Kadare kujton se e ka imituar në moshën 11-vjeçare. Përpara se të mbaroj do të doja t’ju lexoja një pasazh të shkurtër nga romani im i preferuar i Kadaresë, “Kronikë në gur”. Është marrë nga fillimi i historisë ku narratori, një djalë i vogël, është duke përshkruar jetën në shtëpinë e madhe të gurtë të prindërve të tij në një qytet shqiptar sigurisht jo shumë të ndryshëm nga qyteti i Gjirokastrës, ku Kadare ka lindur.

“Përfashta nata dimërore kishte mbështjellë çdo gjë me ujëra, mjegull dhe erë. Duke futur kryet nën mbulesë, dëgjoja mbyturazi zhurmën monotone të pikave të shiut mbi pullazin e madh të shtëpisë sonë.

E merrja me mend se si pikat e panumërta rrokulliseshin tani në pllakat e pjerrëta, duke shpejtuar të binin sa më parë në tokë, që pastaj të avulloheshin dhe të ngjiteshin prapë atje lart, në qiellin e bardhë. Ato nuk e dinin se në strehët e pullazit i priste një grackë e panjohur, lugu prej llamarine. Pikërisht në çastin kur bëheshin gati

të kërcenin nga streha në tokë, pikat e shiut gjendeshin befas në lugun e ngushtë, bashkë me mijëra e mijëra shoqe të tjera, që pyesnin të frikësuar: "Ku po shkojmë kështu, ku po na çojnë?" dhe, pa e mbledhur veten mirë nga ky vrap i çmendur, binin befas në një burg të thellë e të errët, në sternën e shtëpisë sonë.

Kështu merrte fund jeta e lirë dhe gazmore e pikave të shiut. Atje, në sternën e errët e të shurdhër, ato do të kujtonin pastaj me pikëllim hapësirat qiellore, që nuk do t'i shihnin më kurrë, qytetet e habitshme poshtë tyre dhe horizontet plot me vetëtima. Vetëm unë ndonjëherë, duke luajtur, do t'u dërgoja me anë të pasqyrëzës një copë qiell të vogël sa një pëllëmbë, që do të lundronte mbi gjirin e ujit, si një kujtim i shkurtër i qiellit të madh."

Çfarë thashë më parë për ndërlidhjen e kulturave sigurisht që zbatohet aty. Shpirtëzimi, imagjinata femënore, për të cilën edhe një pikë shiu nuk mund të bjerë në tokë pa e vënë re, është universale. Pasazhi mund të ketë ardhur nga fillimi i veprës së Dickens-it "Pritje të mëdha". Por nuk bëhet fjalë vetëm për imagjinatën femënore. Fati i pikave të shiut, të grumbulluara në një burg të errët, që pyesin "Ku po shkojmë kështu, ku po na çojnë" do të jetë fati i miliona qenieve njerëzore

siç vazhdon më tej romani. Kur fillon romani, Lufta e Dytë Botërore është gati për të nisur, dhe më vonë mësojmë për dhunën që solli lufta në qytetin e vogël shqiptar. Është të krijuarit e asaj lidhjeje të tmerrshme dhe të paparashikuar ndërmjet humorit femënor dhe një të ardhmeje politike tmerruese, që i jep pasazhit thellësinë dhe brilancën - një thellësi dhe brilancë karakteristike për veprën e mjeshtrit të narracionit Ismail Kadare.

DISCOURSE D'ISMAIL KADARÉ

This speech is also available in English

Monsieur le Président, Messieurs les membres du jury,
Mesdames et Messieurs,

Merci, oui, merci chaleureusement pour cette haute distinction que je reçois aujourd'hui et pour les paroles amicales que je viens d'entendre.

Si je devais commencer ce discours par un hymne à la littérature en proclamant ma foi en elle, plus précisément en exprimant l'idée que c'est la littérature qui a fait de moi un homme libre, le risque serait grand qu'une telle déclaration paraisse un peu simple et banale dans la bouche d'un écrivain qui vient de faire deux mille kilomètres pour arriver jusqu'à vous.

De fait, la distance entre Tirana, capitale de mon pays, et Edimbourg, celle de l'Écosse, est bien celle-là. Il n'empêche : non seulement je vais persister dans cette déclaration, mais j'ajouterai, même si cela peut paraître saugrenu, que dans cette affaire des rapports entre la littérature, la liberté et celui qui vous parle, l'Écosse a joué un rôle de déclencheur.

Permettez-moi de répéter ici de manière condensée ce que j'ai écrit il y a quarante ans dans un de mes premiers récits, *Chronique de pierre*, que M. Carey a justement cité il y a quelques minutes avec une grande perspicacité.

Je suis né et j'ai grandi dans une modeste cité médiévale d'Albanie au centre de laquelle s'élevait un château à l'allure imposante autant que menaçante. Sous tous les régimes, y

compris le communiste, il hébergea une prison. Et comme il était visible de tous les quartiers de la ville, ce château surmonté de sa tour-prison irradiait puissance et menace aux quatre points cardinaux.

L'enfant que j'étais a grandi à son ombre. Mais, à l'âge de 11-12 ans, au temps des premières lectures sérieuses, un autre château a soudain envahi mon cerveau et mon imagination. Un château écossais situé ici même, non loin d'Edimbourg : celui de Macbeth.

Ma fascination pour lui était telle que le lointain château écossais a fait pâlir celui de ma propre cité. Se sont estompés et sa prison, et ses gardes, et sa menace. Est advenue ainsi cette chose singulière : un adolescent albanais, au fin fond de ce petit pays écrasé sous le joug communiste, s'est trouvé attiré grâce à Shakespeare par les brouillards d'une Écosse hors de portée.

Ressortissant d'un autre monde, celui de la littérature, cet adolescent avait déjà confié non seulement son imagination, mais sa conscience morale à cet autre monde. Ses lois sont devenues pour lui des lois primant sur toutes les autres. Ses leaders – Homère, Shakespeare, Dante, Kafka... – sont devenus ses vrais maîtres.

Je me suis abandonné à cette fascination comme on se donne à une religion.

Combien de fois ne nous demande-t-on pas, à nous écrivains de l'ex-empire communiste : «Comment expliquez-vous que vous ayez pu faire de l'authentique littérature dans ce lieu et à cette époque où cela paraissait impossible ?» À cette question, ma réponse est en général celle-ci : «Nous avons cru en la littérature. Et elle, en échange de notre fidélité et de notre foi en elle, elle nous a accordé sa bénédiction et sa protection.»

Croire en la littérature, cela revient à croire en une réalité supérieure à ce qui est : croire en la littérature, cela revient à dire que l'effroyable régime auquel est soumis votre pays est plus terne que la majesté funèbre de la littérature. Croire en cet art, cela revient à dire que vous êtes convaincu que ce régime auquel vous êtes assujetti, que le policier qui vous surveille, que les hauts dirigeants, les fonctionnaires, tout l'édifice de la tyrannie n'est qu'un cauchemar provisoire, quelque chose de mort par comparaison avec l'Ordre suprême dont vous êtes devenu le disciple.

Pour faire bref, permettez-moi d'évoquer ici un épisode de *La Divine Comédie*. Quand, voyageant dans l'Enfer, Dante Allighieri s'effraie à l'idée qu'une formidable tempête s'annonce, son maître Virgile lui dit : «N'aie pas peur, c'est une tempête morte !»

Ces mots éclairent bien ce que je disais tout à l'heure. Si vous arrivez à faire en sorte que le gros temps de la dictature soit perçu par vous comme une «tempête morte», vous aurez en main la clé de l'énigme. Et seule la littérature peut donner à l'écrivain cette clé-là.

Il n'est pas facile, pour celui qui écrit, de se sentir vivre au milieu d'un régime de mort. Sous les régimes totalitaires, la littérature et les autres arts ont été confrontés à une épreuve d'une cruauté jamais vue dans l'histoire du monde. À toutes les époques on a connu des condamnations d'écrivains, on a connu des censures, des geôles, des déportations, des exils. Mais celui dont je parle ne s'est pas contenté d'interdire la circulation des œuvres les plus célèbres, de celles qu'on appelle les «cathédrales» de la création artistique. Non, il a essayé d'annihiler à jamais la possibilité même d'élever de tels monuments. Autrement dit, il s'est évertué à détruire le matériau même avec lequel on édifiait ces cathédrales. Il s'est efforcé de créer une nouvelle race d'écrivains qui, de leurs

propres mains et avec zèle, se sont employés à anéantir la littérature.

D'une certaine façon, le stalinisme est parvenu à ses fins. Les rangs des écrivains qui désertèrent le Temple augmentèrent jour après jour, tandis que les autres, les fidèles, voyaient jour après jour leurs effectifs se réduire. Nous n'étions plus qu'une petite minorité dans ce désert sans bornes et sans espoir qui avait nom Réalisme socialiste.

Nous nous sommes arc-boutés pour tenter de créer une littérature comme si ce régime-là n'existait pas. Nous y sommes arrivés çà et là. D'autres fois, non. L'idée que nous pouvions confectionner quelques bouchées d'une nourriture spirituelle pour notre peuple prisonnier nous a remplis de joie.

Permettez-moi d'insister : oui, cette modeste nourriture spirituelle a été une sorte de ration de survie pour notre peuple dans ce pays-prison.

Et soudain, un jour, traversant la nuit de la dictature, ce pain de prison a abouti par hasard jusqu'entre vos mains. Dans vos cités libres – à Paris, Londres, New York, Madrid, Vienne, Rome... – , vous avez pris entre vos mains ce pain de prison et l'avez considéré avec curiosité. Puis vous y avez goûté, vous l'avez apprécié, vous avez estimé que ce pain était aussi mangeable pour vous, hommes libres du monde libre.

Un écrivain albanais ne pouvait s'attendre à plus louangeuse appréciation. Pour lui, c'était un miracle pareil à ceux que rapportent les Écritures. La petite Albanie oubliée, coupée du monde, presque ensevelie, avait donc donné signe qu'elle était encore en vie ? Elle avait signifié que, bien que la dictature la maintînt pieds et poings liés, elle n'avait pas encore asservi son âme.

C'est précisément ce signe adressé par le truchement de la littérature et capté de si noble façon par vous, mes chers amis, qui a rendu possible l'impensable. C'est ce signe qui a rendu possible ce Prix que vous me décernez aujourd'hui. C'est lui qui a rendu possible ma venue jusqu'à vous, jusque sur les terres d'Écosse. Et c'est encore lui, enfin, qui a rendu possible la visite que je ferai, demain, à la toute première demeure de mon imagination, une demeure qui, plus que toute autre construction, enflamma ma passion pour la littérature : le château de Macbeth.

Ismail Kadaré

Edinburgh

SPEECH BY ISMAIL KADARÉ

This speech is also available in French

Mr. Chairman, members of the panel, ladies and gentlemen: Thank you, thank you with all my heart, for the great distinction you award me, and for the kind words that have been said.

There would be a grave risk of you thinking a writer who has travelled two thousand kilometres to be here a little simple-minded and banal if he were to begin his speech with a hymn declaring his faith in literature, and saying, more precisely, that literature is what made him a free man.

It's true that it is two thousand kilometres from Tirana, the capital of my country, to Edinburgh, the capital of Scotland. All the same, I shall not only make such a declaration of faith in literature, but however strange it may seem, I will also add that for me, at the very start, Scotland played a key role in understanding how freedom and literature relate to each other.

Allow me to summarize what I wrote forty years ago in one of my first books, *Chronicle in Stone*, which Professor Carey quoted from so perspicaciously a few moments ago.

I was born and grew up in a small, medieval Albanian city overshadowed by a great castle, as daunting as it was impressive. All regimes had used the castle as a prison, and the Communist regime was no exception. As it could be seen from all parts of the city, the castle and its prison-tower radiated power and menace in every direction.

As a child I grew up in the shadow of that castle. When I was 11 or 12, however, in the season of our first serious encounters with reading, another castle took over my mind and my imagination. It was a Scottish castle, located not so far from here: the castle of Macbeth.

My fascination with that distant northern castle was enough to make my local fortress fade into insignificance. Its prison and its prison guards and its menace all grew somehow blurrier. A very strange thing had come to pass. A teenager from the back end of a tiny country crushed under the heel of Communism — Albania — had been propelled, by force of Shakespeare, so to speak, towards the inaccessible shores of misty Scotland.

That teenager was already a citizen of another realm, the realm of literature. He had entrusted to it his imagination and also his moral conscience. Its laws came to override all other law. Its leaders — Homer, Shakespeare, Dante, Kafka — became his true masters.

I gave myself up to that fascination as to a religion.

The same question has been put countless times to people who like me are writers from the former Communist empire: "How do account for the fact that, in those times, and in that place, where and when it seemed quite impossible to do so, you were nonetheless able to write real literature?" My own answer to that question usually goes like this: "We believed in literature. In return for our belief and our fidelity, literature granted us her blessing and protection."

Believing in literature means believing in a reality above that which is. Believing in literature means saying that the ghastly regime holding sway over your country is altogether insipid, compared to literature in all its funereal majesty. Believing in that art means being convinced that the regime to which you are subjected, with its policemen who spy on you, its top leaders and its functionaries — in sum, that the entire edifice of tyranny is but a passing nightmare, something dead in comparison to the Supreme order whose disciple you now are.

To explain myself briefly, I'd like to refer you to an episode in the *Divine Comedy*. Dante Alighieri, as he travels through Hell, is frightened of a huge, oncoming storm. Dante's master Virgil tells him: "Be not afraid, for it is a dead storm!" That phrase helps to clarify what I was just saying. If you can manage to make yourself see the rough weather of dictatorship as a "dead storm", you'll have the key to the enigma. But a writer can only get that key from literature.

When you are a writer, it is not easy to be aware of living in a regime of death. In the totalitarian system, literature and the other arts suffered an ordeal of unprecedented cruelty. Of course, writers have been punished in all eras, and censorship, prisons, deportation and exile have always existed. But the regime I am referring to was not content merely to ban the most famous works in the canon — the "cathedrals" of artistic creation. No, the regime tried to annihilate the very possibility of such monuments ever being built again. In other words, it tried to destroy the raw material from which such cathedrals are hewn. It did its best to create a new race of writers who then proceeded with enthusiasm to destroy literature by their own hand.

In a sense, Stalinism was a great success. The line of writers abandoning the Temple grew ever longer, whilst those who kept the faith and stayed put saw their number dwindle by the day. We were only a tiny minority in that boundless, hopeless desert called Socialist Realism.

We propped each other up as we tried to write literature as if that regime did not exist. Now and again, we pulled it off. At other times we didn't. The idea that we could create a few mouthfuls of spiritual nourishment for our imprisoned nation filled us with joy.

Let me stress this point: that modest spiritual nourishment was a kind of survival ration for our people in their prison-land.

And then, suddenly, one day, passing through the night of dictatorship, our prison bread ended up by accident on your table. In your free cities — Paris, London, New York, Madrid, Vienna, Rome ... — you picked up the prison loaf and inspected it with curiosity. You took a bite and found it good, and reckoned it was just as edible by you who live in the free world.

An Albanian writer could not have imagined any higher kind of praise ever being given. For him it was a miracle of Biblical proportions. Tiny, forgotten, isolated Albania, a land that had almost been buried alive, had apparently shown a sign of continuing life. Albania had signalled that though bound hand and foot by dictatorship, it hadn't yet enslaved its soul.

That signal, broadcast by means of literature and so nobly picked up by you, my dear friends, is what has made the unthinkable possible. It's that signal which made today's prize possible. It's what enabled me to travel here, to far distant Scotland, and it's that little sign which will enable me to undertake a visit tomorrow to where my imagination first dwelt, to a house which, more than any other edifice, fired my passion for literature: the castle of Macbeth, Thane of Glamis and Cawdor.

Ismail Kadaré

Translated by David

Bellos

FJALIMI I SHKRIMTARIT ISMAIL KADARE ME RASTIN E MARRJES SË ÇMIMIT

Zoti kryetar, anëtarë të panelit, zonja dhe zotërinj:

Ju falënderoj, ju falënderoj me gjithë zemër për nderin që po më bëni dhe për fjalët e ëmbla që u thanë. Në qoftë se unë do ta filloj fjalimin tim këtu me një homazh për letërsinë, duke konfirmuar besimin tim për të, më saktë të shpreh mendimin, se ka qenë letërsia ajo që më bëri njeri të lirë, ka gjasë që ky të duket një mendim tepër i thjeshtë, për një shkrimtar që ka bërë mbi dy mijë kilometra rrugë, për të ardhur në këtë kremtim.

Në të vërtetë largësia midis Tiranës, kryeqytetit të vendit tim, dhe Edinburgut të Skocisë është e tillë e megjithatë unë jo vetëm do ta përsëris pohimin tim, por do të shtoja se në këtë histori, në raportet e mia me letërsinë. Më lejoni të përsëris këtu me dy fjalë, atë që e kam përmendur 40 vjet më parë, në një nga romanet e mia të para.

Kam lindur e jam rritur në një qytet të vogël mesjetar shqiptar, në mesin e të cilit ngrihet një kështjellë tepër hijerëndë. Në të gjitha regjimet, duke përfshirë edhe atë komunist, kjo kështjellë kishte shërbyer edhe si burg. Meqenëse dukej nga çdo pikë e qytetit, kështjellë Fëmijë u rrita nën hijen e saj. Por, në moshën 11-12 vjeçare, koha e leximeve të para serioze, një tjetër kështjellë e zotëroi befaz mendjen dhe përfytyrimin tim. Një kështjellë skoceze, këtu pranë Edinburgut, ajo e Makbethit.

Magjepsja ishte e tillë sa që befaz, kështjella e largët skoceze e zbehu kështjellën e qytetit tim. U zbeh burgu i saj, rojet, kërcënimi i saj. Ndodhi kështu një gjë e habitshme: një

adoleshent shqiptar, në një vend të humbur komunist, u josh, falë Shekspirit, nga mjegullat e Skocisë së largët.

Rishtar i një bote tjetër, asaj të letërsisë, ky adoleshent ia besoi jo vetëm përfytyrimin, por ndërgjegjen e vet kësaj bote. Ligjet e saj u bënë për të ligjet kryesore. Shefat e saj, Shekspiri, Dante, Homeri, Kafka, u bënë shefat e vërtetë të tij.

Unë i besova kësaj magjepsje, ashtu siç i besohet një feje.

Kur dëgjoj pyetjet që na bëhen shpesh ne shkrimtarëve të ish-perandorisë komuniste: si shpjegohet që arritët të bënit letërsi të mirëfilltë, në ato vende e në ato kohëra kur kjo dukej e pamundur, përgjigjja ime ka qenë pikërisht kjo: ne patëm besim te letërsia. Ishte ajo që përkushtimin dhe besimin tonë na e shpërbleu me bekimin dhe mbrojtjen e saj. Të besosh te letërsia do të thotë të besosh në një realitet superior.

Të besosh te letërsia do të thotë që regjimi i frikshëm i vendit tënd të të duket shumë më i zbehtë se funebriteti madhështor i saj. Të besosh te ky art dotë thotë që ti të jesh i ndërgjegjshëm që qeveria që ty të sundon, që policia që ty të përgjon, që parlamenti, shefat, administrata, vetë tirania, nuk janë veçse një makth i përkohshëm, një lëndë e vdekur, në krahasim me urdhrin e madh, ithtar i të cilit je bërë ndërkaq.

Për të mos u zgjatur, më lejoni t'ju kujtoj një episod të "Komedisë Hyjnore" të Dantes. Tek rrugëton nëpër ferr dhe Dante Aligieri trembet një çast nga një stuhi që po afron, mjeshtri i tij, Virgjili, i thotë: "Mos u tremb, është një stuhi e vdekur".

Në këto fjalë qëndron shpjegimi i asaj që përmenda më lart. Të arrish që stuhitë e regjimit t'i konsiderosh si stuhi të vdekura, këtu qëndron kyçi i sekretit. Dhe këtë kyç mund t'ia japë shkrimtarit vetëm arti i të shkruarit.

Nuk ka qenë e lehtë që shkrimtari të ndihet i gjallë midis vdekjes. Në regjimet totalitare letërsia dhe artet u vunë përpara një prove mizore, të panjohur më parë në historinë e botës. Edhe më parë kanë qenë të njohura dënimet e shkrimtarëve, kanë qenë të njohura censura, burgjet, internimet. Por stalinizmi shkoi më larg. Ai nuk u knaq me ndalimin e veprave të shquara, ato që nganjëherë quhen si katedrale të artit. Ai u përpoq të varroste përjetë mundësinë e krijimit të tyre. Thënë ndryshe, ai u përpoq të prishte vetë lëndën nga e cila ngrihen katedralet. Ai u përpoq që të krijonte një racë të re shkrimtarësh, të tillë që, me duart e tyre, madje me shumë zell, ta prishin ata vetë letërsinë.

Stalinizmi, në njëfarë mënyre ia arriti kësaj. Radhët e shkrimtarëve që e braktisën tempullin sa vinte shtoheshin. Kurse të tjerët, besnikët e tempullit sa vinte bëheshin më të paktë. Ne ishim minoritarë midis shkretëtirës së pafundme e të pashpresë të atij që quhej realizëm socialist.

Ne u përpoqëm të krijojmë letërsi sikur regjimi të mos ekzistonte. Disa herë ia arrinim e disa herë jo. Ideja se po krijojmë pakëz ushqim shpirtëror për popullin tonë të burgosur, na jepte ngazëllim. Më lejoni të përsëris se ky ushqim shpirtëror ishte njëfarë buke, njëfarë galete e tharë e burgut. Dhe befas, një ditë, mu midis mesnatës së tiranisë, kjo bukë e burgut, ra rastësisht në duart tuaja. Në qytetet tuaja të lira, Paris, Londër, New York, Madrid, Romë, Vjenë, ju e morët në duar me kureshti atë gale të burgut. Pastaj ju e provuat atë, ju e çmuat atë, ju thatë se ajo ishte e përshtatshme edhe për ju, njerëzit e lirë të botës së lirë.

Për një shkrimtar shqiptar nuk mund të kishte vlerësim më të madh. Ishte një mrekulli e ngjashme me ato të shkrimeve të shenjta. Shqipëria e vogël, e harruar, e ndarë nga bota, gati-gati e varrosur, dha një shenjë se ende ishte

gjallë. Ajo dha shenjën se, ndonëse tirania e kishte lidhur këmbë e duar, shpirtin nuk ia kishte skllavëruar dot.

Ishte pikërisht kjo shenjë e dhënë nëpërmjet letërsisë dhe e kapur me fisnikëri nga ju, që bëri të mundur të pabesueshmen. Ajo bëri të mundur çmimin që më dhatë sot, ardhjen time në tokën e largët të Skocisë dhe, së fundi, vizitën që do të bëj nesër në shtëpinë e parë të imagjinatës sime, atë që më shumë se çdo ngrehinë tjetër, e ndezi fantazinë dhe pasionin tim për letërsinë, kështjellën e Makbethit, kryezotit të Glamsit. Gazeta britanike The Independent në faqe të parë ka lajmin për çmimin prestigjioz letrar me titullin, "Shqiptari mund gjigandët letrarë për të fituar çmimin botëror."

"Kadare munda titanët ndërkombëtarë të letërsisë me çmimin "Booker". Roth, Grass, Updike, Lessing, Mc Ewan, Spark dhe Garcia Marquez janë titanët e letërsisë moderne, por çmimin e parë ndërkombëtar "Booker" e fitoi gjeniu i letrave shqipe, Ismail Kadare".

"The Guardian"

"Zëri i tij është unik, ai nuk është fare i ngjashëm me atë që ne e quajmë shkrimtar 'bashkëkohor', megjithëse ai gjithnjë ka reaguar përballë kohës që jeton".

(The Guardian)

"Kadare, një poet e romancier shqiptar, disa nga librat e të cilit u ndaluan nga regjimi komunist, mund katër fitues të Çmimit Nobel për të fituar çmimin ndërkombëtar "Man Booker International".

Ai konsiderohet si një nga shkrimtarët më të mirë evropianë dhe është krahasuar me Gogolin, Kafkën dhe Orwellin.

"The Times"

Kritiku britanik, Julian Evans: "... shkrimtari shqiptar përdor

196

në veprat e tij similitudën, alegorinë dhe metaforën: si një shqiptar nga jugu i Shqipërisë, Kadareja është i bazuar në traditën epirote të këngëve që disa studiues pretendojnë që është një model nga kori i tragjedisë greke".

(The Guardian)

Përkthyesi David Bellos: "Personazhet e Ismail Kadaresë flasin anglisht, falë përkthimit të David Bellosit. Të paktën për vitet e fundit që kur ai është bërë përkthyesi i veprës së Kadaresë në gjuhën e Shekspirit. Kadareja zgjodhi pikërisht Bellosin për çmimin e përkthyesit".

(Zëri i Amerikës)

Ismail Kadare shkrimtar i kombit të tij

"Por me Shqipërinë dhe Kadarenë është ndryshe. Ai me vetëdije të plotë shkruan për Shqipërinë dhe për t'ia paraqitur Shqipërinë botës. Dhe për mendimin tim kjo është shumë mbresëlënëse".

"Mendoj se së pari ndikimi do të ndjehet në Britani, ku çmimi Booker Prize është shumë i njohur dhe ku çmimi i parë ndërkombëtar ka tërhequr dhe do të tërheqë shumë interesin e medias dhe do ta bëjë shumë më të njohur emrin e Kadaresë".

(David Bellos)

INTERESIMI I BOTUESVE: "Një interes i menjëhershëm nga libraritë, nga lexuesit, nga gazetarët, në gjithë Britaninë, por edhe në Australi".

(Botuesi britanik Christopher MacLehose i Shtëpisë Botuese Harvill Press, pjesë e Random House) "Kemi në plan të botojmë edhe disa libra të tjerë të Kadaresë, jo nën ndikimin e çmimit, megjithëse çmimi ishte diçka shumë pozitive për zotin Kadare, sepse jam i sigurt që do të rrisë shitjen e librave të tij jo vetëm në Shtetet e Bashkuara, por kudo në vende të huaja".

(Richard Seaver, i Shtëpisë botuese amerikane Arcade)

637 botime në 35 gjuhë të botës

Në vitet e fundit (2001-2004) 160 botime

- 61 botime në gjuhën shqipe

- 102 në gjuhë të huaja

- 150 artikuj dhe studime të zgjedhura

- 6 vepra studimore

- romani "Dashnori shqiptar" (El amante albanes)

(Nga libri i Bashkim Kuçukut "Kadare në gjuhët e botës",
botimi i dytë, Tiranë, 2005)

"Vepra e Kadaresë është një nga veprat më origjinale dhe më
të shquara të këtij shekulli".

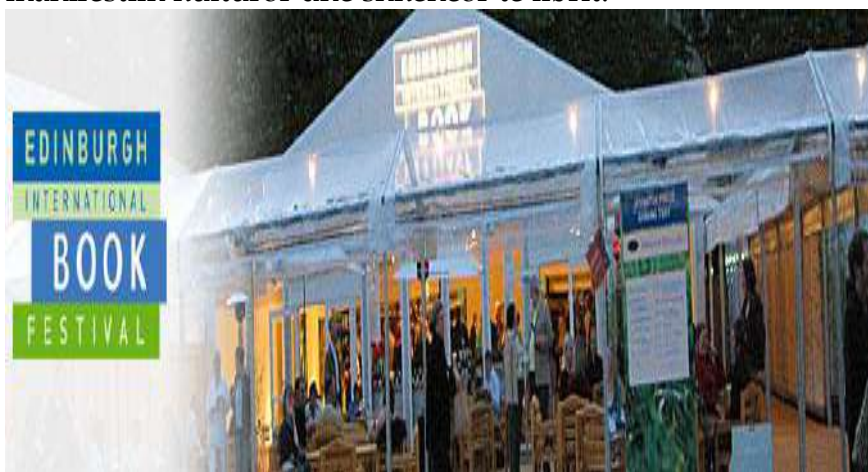
(Eric Faye)

ISMAIL KADARE NDEROHET ME TITULLIN "DOKTOR
NDERI" NGA UNIVERSITETI I PRISHTINËS,
Prishtinë, 21.11.2003

KADARE NË FESTIVALIN NDËRKOMBËTAR TË LIBRIT - EDINBURGH, 2006

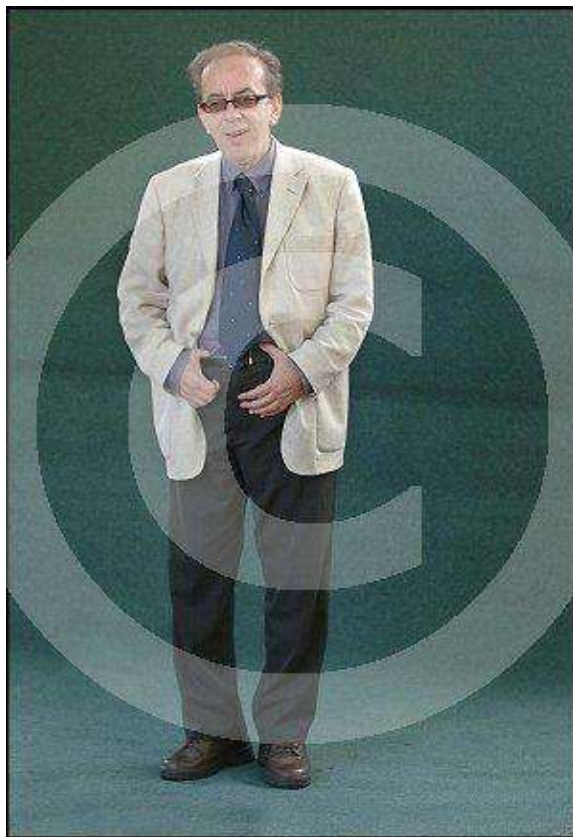
Festivali tradicional Ndërkombëtar i Librit 2006 është mbajtur në Edinburg të Skocisë (Mbretëria e Bashkuar) që nga 12 deri më 28 gusht 2006, në Charlotte Square Gardens. Drejtorja e festivalit ka organizuar me sukses të madh këtë manifestim kulturor dhe shkencor të librit.

Është shquar me aktivitetin e saj të gjithanshëm dhe me aftësinë e organizimit të këtij manifestimi botëror të kulturë drejtoresha e Festivalit tradicional të Edinburgut.

Veprimtaritë e Festivalit kanë qenë të shumta. Në të njëjtën kohë çdo ditë që nga ora 9 dhe deri në orën 21 janë zhvilluar shumë programe: programe për të rritur, manifestime për fëmijë, prezantime të shkrimtarëve dhe të veprave të tyre, programe për teatrin, diskutime dhe debate, veprimtari pune (Workshops), ekspozita të librit, librari për shitjen e librave etj. Janë ftuar personalitete të shquara të

jetës artistike dhe shkencore: shkrimtarë, artistë, studiues të letërsisë dhe të arteve, filozofë, historianë, regjisorë, gazetarë, botues etj.

Ismail Kadare, Edinburgh, 19.08.2006
Photo Order: Newsquest (Herald &Times) Ltd

Veprimtaritë e Festivalit kanë qenë të shumta. Në të njëjtën kohë çdo ditë që nga ora 9 dhe deri në orën 21 janë zhvilluar shumë programe: programe për të rritur, manifestime për fëmijë, prezantime të shkrimtarëve dhe të veprave të tyre, programe për teatrin, diskutime dhe debate,

veprimtari pune (Worshops), ekspozita të librit, librari për shitjen e librave etj. Janë ftuar personalitete të shquara të jetës artistike dhe shkencore: shkrimtarë, artistë, studiues të letërsisë dhe të arteve, filozofë, historianë, regjisorë, gazetarë, botues etj.

Shkrimtari shqiptar, Ismail Kadare, është ftuar si krijues me famë botërore, fitues i pare i Çmimit Ndërkombëtar Njeriu i Librit 2005. Me emblemën e këtij çmimi janë botuar në gjuhën angleze shumë vepra të këtij autori, të cilat janë pritur me interesim të madh nga lexuesit dhe studiuesit e ndryshëm nga mbarë bota dhe sidomos nga Anglia.. Janë ftuar edhe autorët e shumë veprave të spikatura të gjysmës së dytë të shekullit XX, siç janë Harold Pinter, Seamus Heaney, Simon Schama, P.D. James, Alexander McCall Smith, Doris Lessing, Irvine Welsh, Steve Jones, Arnold Wesker, Sarah Waters, James Robertson, Anthony Kenny, Shirley Hughes, Ali Smith, dhe shumë të tjerë.

I ftuar nga Drejtoria e Festivalit, me ftesë të veçantë, kam marrë pjesë në disa veprimtari të rëndësishme që nga 19 - 25 gusht 2006. Më 19 gusht me sponsorim të *THE HARALD* dhe të **sunday herald** është organizuar sesioni *Takoni autorin*, në të cilin është prezantuar krijimtaria letrare e Ismail Kadaresë.

Veprimtaritë e Festivalit kanë qenë të shumta. Në të njëjtën kohë çdo ditë që nga ora 9 dhe deri në orën 21 janë zhvilluar shumë programe: programe për të rritur, manifestime për fëmijë, prezantime të shkrimtarëve dhe të veprave të tyre, programe për teatrin, diskutime dhe debate, veprimtari pune (Worshops), ekspozita të librit, librari për shitjen e librave etj Janë ftuar personalitete të shquara të jetës artistike dhe shkencore: shkrimtarë, artistë, studiues të letërsisë dhe të arteve, filozofë, historianë, regjisorë, gazetarë, botues etj.

Veprimtaritë e Festivalit kanë qenë të shumta. Në të njëjtën kohë çdo ditë që nga ora 9 dhe deri në orën 21 janë zhvilluar shumë programe: programe për të rritur, manifestime për fëmijë, prezantime të shkrimtarëve dhe të veprave të tyre, programe për teatrin, diskutime dhe debate, veprimtari pune (Worshops), ekspozita të librit, librari për shitjen e librave etj Janë ftuar personalitete të shquara të jetës artistike dhe shkencore: shkrimtarë, artistë, studiues të letërsisë dhe të arteve, filozofë, historianë, regjisorë, gazetarë, botues etj.

Shkrimtari shqiptar, Ismail Kadare, është ftuar si krijues me famë botërore, fitues i pare i Çmimit Ndërkombëtar Njeriu i Librit 2005. Me emblemën e këtij çmimi janë botuar në gjuhën angleze shumë vepra të këtij autori, të cilat janë prituri me interesim të madh nga lexuesit dhe studiuesit e ndryshëm nga mbarë bota dhe sidomos nga Anglia.. Janë ftuar edhe autorët e shumë veprave të

spikatura të gjysmës së dytë të shekullit XX, siç janë Harold Pinter, Seamus Heaney, Simon Schama, P.D. James, Alexander McCall Smith, Doris Lessing, Irvine Welsh, Steve Jones, Arnold Wesker, Sarah Waters, James Robertson, Anthony Kenny, Shirley Hughes, Ali Smith, dhe shumë të tjerë.

I ftuar nga Drejtoria e Festivalit, me ftesë të veçantë, kam marrë pjesë në disa veprimtari të rëndësishme që nga 19 - 25 gusht 2006. Më 19 gusht me sponsorim të *THE HARALD* dhe të **sunday herald** është organizuar sesioni *Takoni autorin*, në të cilin është prezantuar krijimtaria letrare e Ismail Kadaresë.

“Njëra nga ngjarjet më të rëndësishme dhe të veçanta në verë. Ismail Kadare është njëri që i takon një elite të vogël të autorëve të gjallë. Vitin e kaluar ai fiton çmimin Man Booker International Prize për veprat e tij që zbulojnë zymtësinë e Shqipërisë, mitet e vjetra të saj dhe enigmat e diktaturës, shpirtin e njeriut. Ai udhëton nga Shqipëria qëllimisht në këtë festival, paraqitja e tij e parë këtu i shoqëruar nga përkthyesi i tij David Bellos. Mos humbisni këtë rast”.

Ismail Kadare- fitues i Çmimit The Man Booker International Prize 2005, Kadare u prit përzemërsisht dhe me duartrokitje të qindra pjesëmarrësve. Në sallë nuk kishin mbetur vende të lira, edhe pse për hyrje bëhej pagesa 7 futna angleze.

Pas prezantimit të shkrimtarit nga drejtoresha e Festivalit, për krijimtarinë e autorit foli David Bellos. Ai po ashtu në dialogun e zhvilluar autorit ia shtronte pyetjet anglisht, ndërsa Kadare fliste frëngjisht. Përkthimi në gjuhën angleze ishte i plotë. Publiku tregonte interesim të madh për të njohur më mirë autorin dhe veprën e tij, pra edhe kandidatin

e sivjetmë për Çmimin Nobel 2006 për letërsi. Kadare dha përgjigjet e duhura edhe për disa pyetje të publikut. Përmbajtja e fjalës së tij ishte interesante dhe koncize. Si edhe në intervistat e mëparshme të shkrimtarit, apo në fjalën e mbajtur në Edinburg më 27 qershor 2005, në ceremoninë e organizuar me rastin e fitimit të *Çmimit Ndërkombëtar Njeriu i Librit 2005*, Kadare me elokuencë paraqiti para auditorit të Festivalit ecurinë autentike të krijimtarisë së vet letrare, tematikën e trajtuar, aspekte të mjeshtërisë artistike-letrare, vështirësitë gjatë rrugës së gjatë gati gjysmë shekullore të krijimtarisë letrare, disa nga pikëpamjet kryesore për letërsinë, për metodën letrare (pra edhe për metodën e realizmit socialist), ngjashëm me idetë e shfaqura në *Ftesë në studio*, *Dialog me Alain Bosquet*, *Kohë barbare* etj.

Për romanin *Prilli i thyer* shkrimtari dha sqarime plotësuese, posaçërisht lidhur me dukurinë e gjakmarrjes të shqiptarët dhe si është trajtuar kjo temë në roman. Ai foli për praninë e këtij fenomeni edhe në vende të tjera. Çështja e Kosovës po ashtu u përfshi në përgjigjet e shkrimtarit.

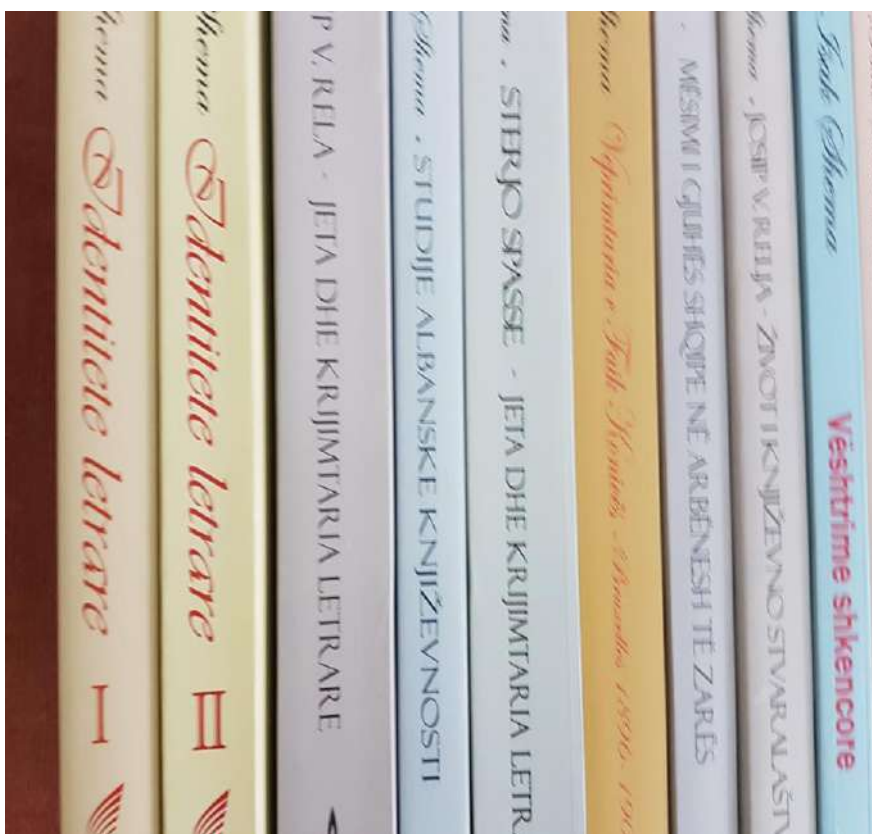
Takimi me lexuesit pas përfundimit të bisedës me shkrimtarin ka qenë mjaft interesant. Kadare jepte autografet dhe komunikonte me lexuesit dhe me shkrimtarët eminentë, pjesëmarrës të këtij programi.

Veprat e Kadaresë në gjuhën angleze kërkoheshin nga shumë njerëz të moshave të ndryshme dhe po ashtu të vendeve të ndryshme të botës. Shitja e librave: *The palace of dreams*, *The Koncert*, *The File on H*, *The Successor*, *Spring Flowers*, *Spring Frost* *Three elegies for Kosovo* etj., realizohej në librarinë, ku është paraparë takimi me shkrimtarin, dhe në ekspozitën e madhe të librit. Shfaqja e fragmenteve të filmave gjatë prezantimit të veprave të autorëve të ndryshëm, me të cilat ilustrohej përmbajtja, gërshetimi i metodave të

komunikimit me publikun dhe veçanërisht qasja artistike dhe dinamike në rrëfimet e veçanta, zgjonte edhe më shumë kërshërinë dhe interesimin e publikut.

Metoda interaktive e komunikimit, e përdorur me rastin e prezantimit të programeve, dhe sidomos i atyre të letërsisë, krijonte atmosferën shumë të favorshme për zhvillimin e veprimtarive të ndryshme të Festivalit.

Aftësia kreative e organizimit, rregullimi i ambienteve shumë të përshtatshme, orari i përshtatshëm i shfaqjes së programeve, organizimi i pritjeve dhe i koktejeve, sponsorimet e shumta dhe vetë koncepti i përgjithshëm i organizimit të kësaj feste të madhe të librit dhe të kulturës në përgjithësi, që ka karakter ndërkombëtar, ku komunikohet në gjuhë të ndryshme, ku njiheshin njerëzit e meridianëve të ndryshme, ku prezantoheshin arritjet më larta në arte, në fushën e kulturës, pra edhe në lëmin e veprimtarisë botuese, organizimi i ekspozitave dhe të shitjes së librit, dhe të gjitha së bashku e bënë Festivalin si një ngjarje shumë të rëndësishme për qytetin e bukur të Edinburgut, që ka aq shumë monumete kulturore dhe historike, por edhe për mbarë botën.

JETA DHE VEPRIMTARIA ARSIMORE, KULTURORE DHE SHKENCORE

Isak Shema lindi më 10.02.1940 në Beguncë, Komuna e Vitisë, Republika e Kosovës.

Është profesor ordinar i Fakultetit të Filologjisë, në Degën e Letërsisë Shqipe) të Universitetit të Prishtinës “Hasan Prishtina”.

Jeton në Prishtinë. Adresa: 10 000, Prishtinë, Kosovë, Rruga “ Ferat Draga”, nr. 82,

E-mail: i_shema@yahoo.com;

Shkollën fillore e kreu në vendlindje në vitin 1950. Klasën e parë të Shkollës Administrative Shqipe e kreu në Kaçanik, ndërsa progjimnazin në Kabash. Mësimet e mesme i vijoi në vitin 1954. Është diplomuar në Shkollën Normale të Prishtinës më 1959. Në vitin 1960, si student i gjeneratës së parë, regjistroi studimet universitare në Fakultetin Filozofik të Prishtinës (Dega e Gjuhës dhe e Letërsisë Shqipe. Diplomoi më 29.06.1964.

Studimet postdiplomike (Drejtimi i Letërsisë) i vazhdoi gjatë viteve akademike 1965/66 dhe 1966/67 në Fakultetin e Filologjisë të Universitetit të Beogradit. Më 28.05.1968 mbrojti me sukses temën e magistraturës *Pikëpamjet sociale në veprën letrare të Sterjo Spasses*. Më 12 nëntor të vitit 1999 në Universitetin e Prishtinës ka mbrojtur tezën e doktoratës *Jeta dhe krijimtaria letrare e Josip Relës*.

Në vitin akademik 2007/2008 si profesor ordinar i angazhuar i Fakultetit të Filologjisë në Degën e Letërsisë Shqipe të Universitetit të Prishtinës mban ligjërata në lëndët: *Proza* (semestri VIII), *Drama* (semestri VI, *Metodologji e studimit shkencor* (semestri VIII). Në ciklin e studimeve Master të Fakultetit të Filologjisë mban lëndën *Metodologji dhe teknikë e punës shkencore* (semestri IX).s-tri XI-XII) dhe *Metodikë e studimit shkencor*.

Gjatë vitit akademik 2009-2010 në Degën e Letërsisë Shqipe ka mbajtur ligjërata në lëndët mësimore: *Sociologji e letërsisë, Dramë, Prozë*. Në studimet Master ka mbajtur ligjërata në lëndët: *Metodologji dhe teknikë e punës shkencore, Metodikë e studimit të letërsisë dhe Dramë*.

Angazhimet mësimore dhe shkencore në institucionet e arsimit universitar privat: Kolegjin Universitar *Universum* i Prishtinës, Kolegji Universitar *Iliria i Prishtinës* Kolegji Universitar *AAB* i Prishtinës, Universiteti *Wisdom* i Tiranës. Aktualisht është profesor i Kolegjit *Iliria* në Prishtinë.

Në kuadër të veprimtarisë arsimore dhe shkencore është mentor për disa kandidatë, të cilëve u është lejuar tema e magistraturës ose teza e doktoratës. Është anëtar i komisioneve për mbrojtjen e temave të magistraturës dhe të tezave të doktoratës.

Shquhet me angazhimin në punë për hartimin e planeve dhe programeve mësimore funksionale të studimeve universitare dhe të studimeve postdiplomike (Drejtimi i Letërsisë).

Për qëllime studimi në disa intervale kohore, ka qëndruar në Shqipëri, Francë, Austri, Zvicër, Itali, Gjermani, Belgjikë, Angli etj. Me ftesën e universiteteve: Universiteti i Tiranës, Universiteti Parisi 8, Universiteti i Bordosë, Universiteti i Oldenburgut, Universiteti Université Libre i Brukselit, Universiteti i Kalabrisë në Rende, Universiteti i Sankt Petersburgut, etj., ka qëndruar në këto institucione

universitare për qëllime studimi dhe është interesuar të njohë sa më mirë planet dhe programet mësimore dhe funksionimin e tyre. Përveç punës arsimore dhe shkencore dhe angazhimit të vazhdueshëm në punë profesionale me studentët, ka pasur edhe angazhime në funksione të tjera në Universitetin e Prishtinës, në Kolegjin *Universum* të Prishtinës, në Kolegjin ILIRIA etj. Për qëllime studimi ka qëndruar në disa universitete të botës.

VEPRAT E BOTUARA

Aspekte të letërsisë, *Rilindja*, Prishtinë, 1985
Vrojtme letrare dhe artistike, “*Rilindja*”, Prishtinë, 1995;
Vlerësime të letërsisë shqiptare, “*Rilindja*”, Prishtinë, 1996;
Procedime letrare, “*Rilindja*”, Prishtinë, 1999;
Çështje të arsimit kombëtar shqiptar, “*Libri Shkollor*”, Prishtinë, 2000;
Josip Relajeta dhe vepra, “*Dukagjini*”, Pejë, 2002.
Metodologji dhe teknikë e punës shkencore (Dispensë), Prishtinë, 2004.
Letërsia shqiptare e shekullit XX, “*Rozafa*”, Prishtinë, 2005
Ismail Kadare fitues i Çmimit The Man Booker International Prize 2005, “*Onufri*”, Tiranë, 2006
Studime letrare, *Universiteti AAB*, Prishtinë, 2008
Identitet letrare I, Instituti Albanologjik, Prishtinë, 2015
Kultura letrare bashkëkohore, Lidhja e Shkrimtareve të Kosovës, Prishtinë, 2015
Studije albanske književnosti, Dituria 2015, Prishtinë, 2015
Identitete letrare II, Prishtinë, 2016
Josip V. Relajeta dhe krijimtaria letrare, Prishtinë, 2016
Josip V. Relajeta dhe krijimtaria letrare, Zarë, Prishtinë, 2016
Josip V. Relajeta - Život i književno stvaralaštvo, Prishtinë, 2015
Shkrimi akademik, Kolegji Iliria, Prishtinë, 2013 (Dispensë)
Letërsia shqiptare I, për klasën e parë dhe të dytë gjimnaz dhe për shkollat e mesme, Modeli C, Prishtinë, 2016
Mësimi i shqipes në Arbënesh të Zarës, Prishtinë, 2017
Faik Konica – Bruxelles 1896-1902, Prishtinë, 2019
Sterjo Spasse - Jeta dhe krijimtaria letrare, (Studim monografik), Prishtinë, 2019
Vështrime shkencore, Dituria 2015, Prishtinë, 2020

BIBLIOGRAFI

Bibliografi e kritikës letrare shqiptare 1944-1974,
(Bashkautor Ibrahim Rugova), Instituti Albanologjik i

Prishtinës, Prishtinë, 1976. Ribotoi Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i Kosovës, Prishtinë, 1997;

Bibliografisë e letërsisë dhe të kritikës letrare shqiptare, në "Procedime letrare, Prishtinë 1999

TEKSTE SHKOLLORE

Lexim letrar I, (Bashkautor Latif Berisha), ETMM i Kosovës, Prishtinë, 1977;

Lexim letrar II, (Bashkautor Latif Berisha), ETMM i Kosovës, Prishtinë, 1979;

PËRGATITJA E BOTIMEVE

Hasan Mekuli: **Romani shqiptar**, "Libri shkollor", Prishtinë, 2000 (Librin e kanë përgatitur: Vehap Shita, Isak Shema).

Latif Berisha: **Vepra**, Fakulteti i Filologjisë, Prishtinë, 2002 (Librin e kanë përgatitur: Isak Shema, Nuhi Rexhepi dhe Sali Bashota

Josip V. Rela, **Nita**, Faik Konica", Prishtinë, 2014

Josip Vladović Relja: **Nita**, Društvo zadarskih Arbanasa, Zadar, 2014

Shime Deshpali: **Vepra letrare**, LSHK, Prishtinë, 2015

Grup autorësh: **Universiteti dhe shoqëria bashkëkohore**, Prishtinë, 2003

Universiteti i Prishtinës, **Fakte dhe shifra (2001-2002)**, Prishtinë, 2002

AKADEMIK ALEKSANDËR STIPÇEVIQ, Kolegji Iliria, PRISHTINË 2017

ILIRIA DHE ILIRËT, Kolegji Iliria, Prishtinë, 2018

SHQIPJA STANDARDE DHE GJENDJA AKTUALE Ë PËRDORIMIT TË SAJ, Kolegji ILIRIA, Prishtinë, 2018

BESËLIDHJA E LEZHËS DHE 540 VJETORI I VDEKJES SË SKËNDERBEUT, Kolegji ILIRIA, Prishtinë, 2018

PUNIME TË BOTUARA PROFESIONALE-SHKENCORE

Proza e Migjenit, (*Tekst i shaptilografuar*), Prishtinë, 1963.

Për jetën e re, (*Përshtypje mbi romanin e Sterjo Spasses "Buzë liqenit"*), Rilindja, Prishtinë, 1967, 26.XI, f. 10.

Për unifikimin më elastik të trajtave gjuhësore (*Diskutim rreth Projektit të "Rregullave të drejtshkrimit të shqipes"*), "Rilindja", Prishtinë, e shtunë, 6 VII. 1968.

"Pikëpamjet sociale në veprën e Sterjo Spasses", (*Pjesë nga punimi i mbrojtur i magistraturës*), Rilindja, Prishtinë, 1968, 27.VII, f.11.

"Pikëpamjet sociale në veprën e Sterjo Spasses", "Jeta e re", Prishtinë, 1969, nr. 1. f. 17-49; nr. 2, f. 256-276.

"Asdreni - poet i vegjëlisë", "Rilindja", Prishtinë, 1969, 26. IV, f. 13.

"Ngritja e nderlikimeve dhe e konflikteve letrare", "Fjala", Prishtinë, 1969, nr. 6, f. 4 dhe 14.

Anton Santori (1819-1894), *Jehona Shkup*, 1969, nr.?, f. 52-58.

"Karakter i popullor i letërsisë", "Jeta e re", Prishtinë, 1972, Nr. 5, f. 878-889.

Karakter i popullor i veprës letrare, [*Nga biseda e zhvilluar në Redaksinë "Mbi kriteret kombëtare, klasore dhe universale të letërsisë"*], "Rilindja", Prishtinë, 1973, 16.VI., f. 13.

"Kontribut për disa çështje të periodizimit të letërsisë sonë", "Gjurmime albanologjike - Seria filologjike", Prishtinë, 1973, nr. 5, f. 137-142,

"Ndikimi letrar i Maksim Gorkit në formimin e shkrimtarit Sterjo Spasse", "Gjurmime albanologjike-Seria filologjike", Prishtinë, 1974, nr. IV-V, f. 143-156. /f.167-178/

"Ndikimi letrar i Maksim Gorkit në formimin e shkrimtarit Sterjo Spasse", SKSHH, I, UP-FF, Prishtinë, 1975, f. 117-129.

"Tri faza të krijimtarisë letrare të Sterjo Spasses", "Rilindja", Prishtinë, 1974, 28 dhjetor, f. 12.

Mendimet aforistike të Sami Frashërit, *"Jeta e re"*, Prishtinë, 1974, nr. 2, f. 256-259.

"Studimi i aspektit sociologjik të letërsisë", *"Përparimi"*, Prishtinë, 1974, nr. 1, f. 86-104.

"Aspekte të poezisë së Shevqet Musarajt", *"Fjala"*, Prishtinë, 1975, nr. 16-17, f. 8; nr. 18, f. 18.

"Të dhëna të reja lidhur me botimin e revistës "Albania" në Bruksel (1897-1902), *"Gjurmime albanologjike-Seria filologjike"*, Prishtinë, 1975, nr. V, f. 119-126.

"Zhvillimi i letërsisë shqiptare gjatë viteve të LNÇ në Kosovë", *"Buletini" i Fakultetit Filozofik*, Prishtinë, 1975, nr. XII, f. 281-294.

Duke kujtuar Migjenin, *"Jeta e re"*, Prishtinë, 1976, nr. 3, f. 542-547.

"Çështje të hartimit të bërthamave të përbashkëta programe", Emision i Televizionit të Prishtinës, xhiruar më 5 shtator 1983.

"Frymëmarrja e epokës së Rilindjes Kombëtare në roman", *"Jeta e re"*, Prishtinë, 1977, nr. 2, f. 269-280. Shih edhe: *"Studime dhe kritika letrare"* (nga autorë shqiptarë të Kosovës, Maqedonisë e Malit të Zi), Tiranë, 1985, f. 350-365.

"Vepra letrare e Sterjo Spasses në kritikën e huaj letrare", *"Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare"*, Prishtinë, 1979, nr. VI, f. 235-245.

Letërsia shqiptare e viteve të Luftës Nacionalçlirimtare në Jugosllavi (1941-1945), *"Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare"*, Prishtinë, 1979, nr. 6, f. 69-79.

"Pasqyrimi i epokës së Rilindjes Kombëtare në romanet "Zgjimi" dhe "Pishtarë" të Sterjo Spasses, *"Studime filologjike"*, Tiranë, 1983, nr. 1, f. 135-144.

"Krijimtaria letrare e Esad Mekulit", *"Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare"*, Prishtinë, 1983, nr. 8, f. 51-68.

"Pikëpamjet e Hivzi Sulejmanit për letërsinë", *"Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare"*, Prishtinë, 1983, nr. 8, f. 197-206.

"Harmonizimi i qëndrimeve - alternativë e vetme", *Intervistë, "Rilindja"*, Prishtinë, 10.III.1984, f.12.

"Pikëpamjet e Esad Mekulit për letërsinë", *"Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqip-tare"*, Prishtinë, 1985, nr. 10, f. 173-178.

"Krijimtaria dramaturgjike e Josip Relës",

"Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare", Prishtinë, 1985, nr. 10, f. 27-37.

"Romani bashkëkohor shqiptar dhe kritika letrare", *"Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare"*, Prishtinë, 1988, nr. 13, f. 137-141.

"Disa çështje të terminologjisë së letërsisë", në librin *"Gjendja e terminologjisë shqipe në Jugosllavi"*, Instituti Albanologjik i Prishtinës, Prishtinë, 1988, f. 85-91.

"Dramat e Josip Relës", *"Studime filologjike"*, Tiranë, 1989, nr. 1, f. 107-116.

"Sterjo Spasse - shkrimtar i shquar i letërsisë shqiptare", *"Rilindja"*, Prishtinë, 1989, 30. IX, f. 14.

La thème de la guerre de la libération nationale dans le roman contemporain albanaise en Yougoslavie, *Sixieme Congres internationale du Sud-Est Europeen, Resumes des communications*, Sofia, 1989, f. 157-158.

"Sfidë e guximshme dhe e vendosur", *"Fjala"*, Prishtinë, 1991.

"Qëndresë e degëve albanologjike", teksti i paraqitur në konferencën për shtyp, në lokalet e LDK në Prishtinë, më 27 nëntor 1991, nga Isak Shema, kryetar i Degës së Letërsisë dhe Gjuhës Shqipe.

"Historia e letërsisë - sintezë e letërsisë kombëtare shqiptare", Bujku, Prishtinë, 1995, 10. IV, f. 9.

"Procese të integritit të arsimit kombëtar shqiptar (me titullin "Për një Kongres arsimor kombëtar", intervistë, "Bujku", Prishtinë, 1995, 3 prill, f. 5.

"Mbresa dhe kujtime" (me titullin "Mbresa dhe mendime"), "Bota sot", Cyrih.

"Figurë e ndritur e arsimit shqiptar" (me titullin "Misionar i dritës"), "Bujku", Prishtinë, 1997, 7 korrik, f. 6.

"Vizioni realist i Migjenit në letërsi", "Procedime letrare", "Rilindja", Prishtinë, 1999, f. 30-41.

"Poezi kushtuar njeriut dhe atdheut", *Vrojtime letrare dhe artistike...* f. 63-71.

"Esad Mekuli - poet i krenarisë shqiptare", "Rilindja", Zvicër, gusht 1993.

"Të mbahet Kongresi Arsimor Kombëtar", "Bujku", Prishtinë, 1993, 27 shtator, f.4.

"Kronikë në gur e fëmijërisë", "Vrojtime letrare dhe artistike", "Rilindja", Prishtinë, 1995, f. 77-86.

"Nga historiku i krijimit të romaneve të Jakov Xoxës", *Poaty*, f. 87-102.

"Një vepër në vargje për Naim Frashërin", "Rilindja", Tiranë, 1995, 17-23 shtator, f. 18. Shih edhe: "Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare", Tiranë, 1995, nr. XVII, f. 699-705.

"Vizioni poetik i Gjergj Fishtës për Lidhjen e Prizrenit", "Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare", Tiranë, 1996, nr. XVIII, f. 949-955.

"Pamfletet e Mitrush Kutelit", "Koha", Prishtinë, 1996, nr. 96, f. 40-42.

"Kontribut i rëndësishëm i studimit të letërsisë", "Brezi 9", Tetovë, 1995, nr. 7, f. 19

Diskutim rreth referimit të Kristaq Jorgos "Letërsia shqiptare midis dy luftërave botërore në kontekstin evropian", "Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe

Kulturën Shqiptare", SNGJLKSH, Prishtinë &ASHSH-IGJL, Tiranë, 1995, nr. XVII, f. 823-825.

"Aspekte të vlerësimit të letërsisë", *"Koha"*, Prishtinë, 1996, nr. 103, f. 40-41. Shih edhe: *"Letërsia si e tillë"*, Tiranë, 1996, f. 29-33. *"Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare"*, SNGJLKSH, Prishtinë &ASHSH-IGJL, Tiranë, 1996, nr. XVIII, f. 1156.

"Arsimi është kategori kombëtare dhe ka karakter universal", intervistë, *"Bujku"*, Prishtinë, 1997, 21 korrik, f. 7.

"Çështje aktuale të arsimit shqiptar në Kosovë", ligjëratë e mbajtur më 19 nëntor 1997 në Universitetin Popullor të Gjenevës.

La littérature albanaise /Letërsia shqiptare/, (Dorëshkrim), bashkautor: Latif Berisha. Punim i dorëzuar për monografinë «Kosova», Gjenevë, 1997

"Nga letërkëmbimi i Gjergj Fishtës", *"Fjala"*, Prishtinë, nr. 5, **"Arsimi shqiptar në Kosovë"**, Revista *"Shkëndija"*, Prishtinë, 1997, nr.8, f. 12-13.

Isa Boletini në letërsinë shqiptare, *"Filologji"*, Prishtinë, 1997, nr. 4, f. 223-230. Shih edhe: *"Isa Boletini dhe koha e tij"*, Instituti i Historisë, Prishtinë, 1998, f. 211-217.

"Dëshmi autentike për kohën dhe për njerëzit", *"Bujku"*, Prishtinë, 1997, 2 gusht, f. 13.

"Drama bashkëkohore dhe kritika letrare", „Vrojtime letrare dhe artistike”, Prishtinë, 1999, f.193- 199.

Shembull i mirësisë njerëzore, *"Rilindja"*, Prishtinë, 22 korrik 1999, f. 8.

"Aspekte të procesit mësimor në Universitet dhe nevoja e reformimit të arsimit në Kosovë", *Emision i drejtpërdrejtë i Radio Kosovës*, emetuar më 1 dhjetor 1999.

"Një ndihmesë e veçantë për letërsinë shqiptare", Intervistë, *"Rilindja"*, Prishtinë, 13 dhjetor, 1999, f. 9.

"Një vizion i reformimit të arsimit të Kosovës", *"Rilindja"*, Prishtinë, 26-28 prill, 2000, f.6.

Latif Berisha - njeri, poet, pedagog, dëshmor. "Pasqyra", 13 mars 2000, f. 20.

"Studimet e Latif Berishës për krijimtarinë letrare të Naim Frashërit", "Naim Frashëri 100 vjet pas", Akademia e Shkencave dhe e Arte-ve e Kosovës - Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Prishtinë, 2000, f. 161-164.

Kritika letrare e Hasan Mekulit, *Pasthënie, Hasan Mekuli: Romani shqiptar, Kritika e vështrime, Libri Shkollor, Prishtinë, 2000, f. 315-321.*

"Një nga veprat më të shquara të shekullit", "Rilindja", Prishtinë, 2001, 8 shtator, f. 21.

Probleme të arsimit në Kosovë, SNGJLKSH, Nr. 19, Prishtinë, 2001, f.203-213.

"Proza e Ismail Kadaresë (Botimi i serisë së veprave në versionin përfundimtar)", "Seminari...", Prishtinë, 2002, nr, 20/2, f. 281-286. Shih edhe "Perla", Tiranë, 2002/1-2, f. 139-145.

"Faik Konica-shqiptari më erudit i Evropës", "Ekskluzive", Prishtinë, 2003, nr. 34, f. 112-114. "Anniversary of Faik Konica", 2002, i pabotuar.

Përkujtim i përvjetorit të Faik Konicës, *Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, Prishtinë, 2003, nr. 21/2. f. 319-325.*

"Letërsia dhe shkenca e letërsisë në shkollë", *Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, Prishtinë, 2003, nr. 21/1, f. 337-343.*

"Ekspoze për monografinë" Josip Relja - Jeta dhe krijimtaria e tij letrare"(Dorëshkrim).

"Vepra letrare dhe shkencore e Latif Berishës". Latif Berisha "VEPRA", Fakulteti i Filologjisë, Prishtinë, 2002., "Filologji", Fakulteti Filologjisë, Prishtinë, 2003, nr 10, f...

"Krijimtaria letrare e Naum Priftit", (Naum Prifti, "Yjet ndritin lartë" ,, "Dukagjini", Pejë, 2002), i pabotuar.

“Universiteti dhe shoqëria bashkëkohore”, Konferenca shkencore: Universiteti dhe shoqëria bashkëkohore Prishtinë më 16 - 17 nëntor 2002.

Gjurmë të jetës dhe të historisë në romanin “Njerëzit” II, dorëshkrim i Hivzi Sulejmanit, Prishtinë, 2003 (Dorëshkrim).

Fjalor i rëndësishëm i letërsisë botërore (« Dictionaire mondiale des littératures «Larousse», Paris, 2002, (Përrurimi i librit, Prishtinë, 2003).

Shekujt letrarë të letërsisë shqiptare, „Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare”, Prishtinë, 2004, nr. 23/2, f. 213-220.

Les mouvements littéraires dans la littérature albanaise du XX -e siècle (Rezyme), IX Congres internationale d'études du sud-est europeennes, Resumes, Tiranë, 2004, f. 129-130.

Vlerësime të Faik Konicës për veprimtarinë e Jeronim de Radës, “Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë, dhe Kulturën Shqip-tare, Prishtinë, 2004, Nr. 22/2, f. 61-64.

Kontributi i Ernest Koliqit për zhvillimin e Arsimit në Kosovë, SNGJLKSH, Prishtinë, 2004, Nr. 22/2, f. 211-214.

Koncepte të avangardës në letërsi, “Fenomeni i avangardës në letërsinë shqiptare”, Tiranë, 2004.

Eqrem Çabej për Lasgush Poradecin, Drita, Tiranë, 2005, 23 tetor, f. 2.

Ismail Kadare fitues i Çmimit Ndërkombëtar - Njeriu i Librit 2005, Seminari, 24/2 Prishtinë, 2005, f. 59-74.

“Eqrem Çabej për Lagush Pogradecin”, “Letërsia shqiptare e shekullit XX”, “Rozafa”, Prishtinë, 2005, f. 60-65.

Proza e Ismail Kadaresë, Seminari Ndërkombëtar i Gjuhës, Letërsisë dhe i Kulturës Shqiptare, 25/2, Prishtinë, 2006, f. 61-71.

Hartimi i Bibliografisë Kombëtare Shqiptare, Bibliothecae 7, Tiranë, 2006, f. 70-73.

Studimet e Rexhep Qosjes për romanin shqiptar, Filologji, nr. 14, Fakulteti i Filologjisë, Prishtinë, 2006, f. 25-33. Shih edhe

Krijimtaria shkencore dhe letrare e Rexhep Qosjes, Instituti Albanologjik i Prishtinës, Prishtinë, 2007, f. 77-87.

Naum Veqilharxhi në Historinë e letërsisë shqiptare, Në librin Naum Veqilharxhi- jeta dhe vepra e tij, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, Prishtinë, 2007, f.1 33-139.

Studim monografik me vlerë shkencore, (Parathënie), Bujar Tafa: Krijimtaria letrare e Mirko Gashit, Universiteti AAB, Prishtinë, 2008.

Versionet e poezisë së Ismail Kadaresë, SNGJLKSH, Nr. 29/2, Prishtinë, 2010, f. 235-241.

Proza e Ramadan Rexhepit, SNGJLKSH, Nr. 30/2, Prishtinë, 2011, f. 499-508.

Poezi për Isa Boletinin, Seminari XXXI Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, 31/1, Prishtinë, 2012, f. 473-479.

Studimet letrare të Hasan Mekulit për letërsinë shqipe, Seminari XXXIII Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, nr. 32/2, Prishtinë, 2013, f. 29-41.

L` image de Kosova fans les romans modernes de Ismail Kadare, Association Internationale d Etudes du Sud-Est Europeen, REVUE 40-44, 2010-2014, Bucarest, p. 356-369.

PUNIMET SHKENCORE TË PARAQITURA NË KONGRESE, KONFERENCA DHE NË SEMINARE SHKENCORE NDËRKOMBËTARE

INSTITUTI I TRASHËGIMISË SHPIRTËRORE E KULTURORE I SHQIPTARËVE - SHKUP (ITSHKSH), Më 22-24.11.2018 “Ballkanologjia sot dhe komunikime ndërbalkanike - Komunikime historike, gjuhësore dhe etnokulturore”, Kumtesa: Gjuha shqipe, jeta letrare dhe jeta artistike në botimin “Pour une histoire des Balkans des origines aux guerres balkanique” të a.i.e.s.e.e., Paris, 2004, 2009;

Universiteti i Mitrovicës “Isa Boletini”, Mitrovicë, 16-17 nëntor 2018, International Interdisciplinary Conference: “CONTINUITY & CHNGE, BALKANS EUROPEAN, AND GLOBAL CONTEXT” (Balance Perspective & Post, Present & Future), Kumtesa: Gjergj Kastrioti Skënderbeu në studimet letrare të Latif Berishës

Kolegji ILIRIA, Prishtinë, 22 maj 2018

Konferencë Shkencore Ndërkombëtare KERKIMI SHKENCOR DHE NË ARSIMIN E LARTË UNIVRSITAR, Kumtesa: **Krijimtaria e Faik Konicës në Bruksel 1897-1902 (Rast i kërkimit shkencor: Arkivi *Faik Konitza* në Archives Generales de Royaume, Bruxelles)**

VEPRIMTARI SHKENCORE E KOLEGJIT ILIRIA, Më 10.10.2018

CEREMONIA SOLEMNE E DHËNIES SË ÇMIMIT SHKENCOR NDËRKOMBËTAR *ALEKSANDËR STIPÇEVIQ 2018* TË KOLEGJIT ILIRIA

Referues Prof. Dr. Isak Shema

VEPRA SHKENCORE E AKADEMIK MUZAFER KORKUTIT

Kolegji ILIRIA 24 nëntor 2017

“Ditët e falënderimit për Shtetet e Bashkuara të Amerikës – Thank You USA”

Kumtesa: „Shtypi shqiptar në Shtetet e Bashkuara të Amerikës”

Këshilli i Pakicës Kombëtare Shqiptare të qytetit të Zagrebit

Në Zagreb, më 28 shtator 2017, me rastin e Ditës Evropiane të Gjuhëve, Këshilli i Pakicës Kombëtare Shqiptare të qytetit të Zagrebit bashkë me Këshillin e Mësuesve Shqiptarë të

Kroacisë. Promovimi i veprave: “Josip V. Rela-Jeta dhe krijimtaria letrare” dhe libri “Studije albanske književnosti” (përkthime në gjuhën kroate).

Koha.net merr vesh se ky manifestim kulturor, arsimor e shkencor do të mbahet në sallën e Qendrës Kulturore Shqiptare, adresa Draškovičeva 25, Zagreb, dhe fillon nga ora 18. Për librat do të flasim Dr. sc. Maximiljana Barinçiq dhe autori prof.dr. Isak Shema.

Shënohet 100 vjetori i lindjes së Akademikut Idriz Ajetit
Shoqata për Trashigimi dhe Krijimtari Kulturore organizoi konferencë shkencore në nderë të shënimit të 100 vjetorit të lindjes së Akademik Idriz Ajetit.

Më 7 nëntor 2017

Në Medvegjë u mbajt konferenca shkencore dedikuar 100-vjetorit të Akademik Idriz Ajetit. Kumtesa: *Veprimtaria arsimore, kulturore dhe shkencore e Akademik Idriz Ajetit*

Kolegji ILIRIA, Prishtinë, 10.10.2017

Akademi Shkencore “Akademik Aleksandër Stipçeviq”,
Kumtesa VËSHTRIMI ENCIKLOPEDIK MBI ARBËNESHËT
E ZARËS I AKADEMIK ALEKSANDËR STIPÇEVIQIT

Seminari XXXVI Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, Prishtinë, Prishtinë, 14-25.08.2017

Kumtesa: Njëqind e njëzet vjetori i lindjes së Shime Deshpalit

Homazh për shkrimtarin Ramiz Kelmendi

Pejë, 27 janar 2017

Studimi letrar për shkrimtarin Ramiz Kelmendi

DRUŠTVO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA ZADAR

UDRUGA 3000 GODINA ZA DAR

ZNANSTVENA KNJIŽNICA ZADAR

DRUŠTVO ZADARSKIH ARBANASA

„Književnost u Zadru od 1945. do 2015. godine“ i
„Arbanaški pisci zadarskog
književnog kruga“. Četvrtak, 3. prosinca 2015

Kumtesa: KNJIŽEVNO STVARALASTVO ZADARSKIH
ARBANASA NA ALBANSKOM JEZIKU

KONFERENCA SHKENCORE NDËRKOMBËTARE,
Tiranë, 15 dhjetor 2016

UNIVERSITETI I TIRANËS

FAKULTEI HISTORISË DHE FILOLOGJISË

Departamenti i Letërsisë

Departamenti i Gjuhësisë

STUDIA KADAREIANA, QLBANICA ET HUMANITIS
IN HONOREM KADARE

Kumtesa: ISAMIL KADARE NË ZENITIN E LETËRSISË
MODERNE

Instituti Albanologjik i Prishtinës, SESION SHKENCOR,
Prishtinë, 10 tetor 2016

Arbëneshët e Zarës – historia dhe etnokultura e tyre

Kumtesa: *Arbëneshët e Zarës dhe identiteti i tyre në letërsi*

PËRURIM I BOTIMEVE SHKENORE, MË 26/11/2015

Në shënimin e festave të nëntorit, si edhe në 75 vjetorin e lindjes dhe 55 vjetorin e veprimtarisë, prof. dr. Isak Shema zgjodhi Vitinë që të promovojë edhe tri vepra të reja së bashku me bashkëvendësit dhe bashkëpunëtorët e tij.

**LIDHJA E KRIJUESEVE SHQIPTARË NË MËRGATË -
AKADEMI KUSHTUAR MARTIN CAMAJT - NË
GJERMANI, Koblez, 21 nëntor 2015**

Kumtesa: “Konceptet krijuese letrare dhe shkencore të shkrimtarit Martin Camaj

**Nastava albanskoga jezika MODEL C u Gimanziji
Vladimira Nazora u Zadru počinje 15. listopada 2016. u
13,00 h prema odobrenju Ministarstva znanosti Republike
Hrvatske s početkom u školskoj godini 2016/2017.**

Osim toga prof.dr. Isak Shema prezentirat će rukopis "Albanska književnost I" Model C.

Knjiga predstavlja pripremu za albanske učenike u gimnaziji i za srednje škole.

Prof.dr. Isak Shema promovirat će knjigu "Život i književno stvaralaštvo Josipa Vladovića Relje", tiskanu u Zadru, u listopadu 2016. u novootvorenome prostoru Kulturno-umjetničke udruge Vicko Zmajević Zadar-Arbanasi u 15,00 h, Trg Gospe Loretske 1 (u Arbanasima).

KULTURNO-UMJETNIČKA UDRUGA VICKO ZMAJEVIĆ ZADAR-ARBANASI

Program obilježavanja 290. obljetnice dolaska Arbanasa u Zadar i blagdana Gospe Loretske je kako slijedi:

Dana 9. svibnja 2016. od 11,00 – 12,00 sati u Gradskoj loži u Zadru održat će se predstavljanje monografije prof.dr.sc. Isaka Sheme "Josip V. Relja - Život i književno stvaralaštvo" (*Josip V. Relja - Jeta dhe krijimtaria letrare*). Predstavljajući su: dr.sc. Maximiljana Barančić, izv. prof. dr. Serđo Dokoza, recenzent prof. dr.sc. Bashkim Kuçuku i sam autor, uz prigodni program Dine Bušić i Melite Ivković.

Izložba fotografija "Arbanasi svome gradu" u Muzeju grada Zadra, 9. svibnja 2016. u 19,00.

Dana 10. svibnja 2016. Dan Gospe Loretske – svečana misa u crkvi Gospe Loretske u Arbanasima s početkom u 18,00 nakon čega slijedi procesija kroz mjesto.

Dana 11. svibnja 2016. od 10,30-12,00 Okrugli stol u Gradskoj loži "Arbanasi i njihov identitet". Sudjeluju: izv. prof. dr.sc. Vanda Babić, mr.sc. Chiara Cherstich, doc. dr.sc. Klara Bilić Meštrić, doc. dr.sc. Lucija Šimičić i prof. dr.sc. Isak Shema, uz prigodan recital dr.sc. Maximiljane Barančić na arbanaškome govoru.

Isti dan 11. svibnja 2016. u 17,00 sati skidanje Gospina zlata u crkvi Gospe Loretske u Arbanasima.

Dana 12. svibnja 2016. u Hrvatskom narodnom kazalištu Zadar održat će se Svečani koncert u 20,00 uz sudjelovanje klapa, te pjevača Đanija Maršana i Krešimira Perovića.

KUU VICKO ZMAJEVIĆ ZADAR-ARBANASI PREDSJEDNICA

Dr.sc. Maximiljana Barančić

SHOQATA KULTURORE-ARTISTIKE "VICKO ZMAJEVIĆ" ZARA-ARBËNESH

Programi i shënimit të 290 vjetorit të ardhjes së arbëneshëve në Zarë dhe i Kremtes Zonja jon (ë) e Loretos është si vijon:

1. Më 9 maj Më 9 maj 2016 në orën 11,00-12,00 në Gradska loža të Zarës do të bëhet përurimi i monografisë së Prof. dr.sc. Isak Shemës „Josip V.Relja - Život i književno stvaralaštvo" (Josip. V. Rela - Jeta dhe krijimtaria letrare“). Prezantues janë: dr.sc. Maximiljana Barançiq, prof. inordinar dr. Sergjo Dokoza, recensues prof. dr.sc. Bashkim Kuçuku dhe vetë autori, me program të Dine Bushiq dhe Melite Ivkoviq.
2. Më 10 maj 2016, në Muzeun e Qytetit të Zarës, në orën 19,00, hapet Ekspozita e fotografive „Arbëneshët në qytetin e tyre“.
3. Më 10 maj 2016, Dita e Zonjës së Loretos- Mesha solemne në Kishën e Famullisë Zonja e Loretos, që fillon në orën 18,00 dhe pas kësaj në këtë vend pason procesioni.
4. Më 11 maj 2016 në orën 10,30-12,00 në Gradska Lozha organizohet Tryeza e rrumbullakët me temën „Arbëneshët dhe identiteti i tyre“. Kumtesat i paraqesin: Prof. inordinar dr.sc. Vanda Babiq, mr.sc. Chiara Cherstich, doc. dr.sc. Klara Biliq Meshtriq, doc. dr.sc. Lucija Shimiçiq, prof. dr.sc. Isak Shema, me recital të dr.sc. Maximiljana Barançiq në të folmen e arbëneshëve.

5. Në ditën e njëjtë, më 11 maj 2016, në orën 17,00 heqja e stolive të arta nga shtatorja e Zonjës në Kishën e Zojnës së Loretos në Arbënesh.
6. Më 12 maj 2016 në Teatrin Kroat të Qytetit të Zarës, në orën 20,00 do të mbahet Koncerti solemn me pjesëmarrjen e kllapave dhe të këngëtarëve Gjani Marshan dhe Kreshimir Peroviq.

**SHOQATA KULTURORE-ARTISTIKE "VICKO
ZMAJEVIĆ" ZARA-ARBËNESH**

KRYETARE Dr.sc. Maximiljana Barançiq

**KULTURNO-UMJETNIČKA UDRUGA VICKO
ZMAJEVIĆ ZADAR-ARBANASI**

Proslavlja se 290. godšnjica dolaska Arbanasa u Zadar
"Arbanasi i njihov identitet".

Isak Shema: "Faik Konica o zadarskim Arbanasima, Zadar
11. svibnja, 2016

**Në Prishtinë prezantimi, përrurimi si edhe jubileu
organizohen nga LSHK më 17 dhjetor 2015.**

**Lidhja e Shkrimtarëve e Kosovës THE WRITERS LEAGUE
OF KOSOVASESIONI LETRAR** *Vepra letrare e Josip Relës.*

Kumtesa: Jeta dhe vepra letrare e Josip Relës

Instituti Albanologjik i Prishtinës, Prishtinë, 29 tetor 2015

**TRYEZË SHKENCORE ME RASTIN E 80 -VJETORIT TË
LINDJES SË PROF. FAZLI SYLËS**

**Kumtesa: KUJTIME, MBRESA DHE RRËFIME JETËSORE TË
PROF. DR. FAZLI SYLËS**

(Fazli Sylja: *Në rrjedhat e kohës- dëshmi dhe përjetime*, Libri
Shkollor, Prishtinë, 2015)

**BASHKËSIA E PREFEKTURAVE SHQIPTARE NË
REPUBLIKËN E KROACISË**

SHOQATA E ARBËNESHËVE TË ZARËS

**SHOQATA KULTURORE-ARTISTIKE "VICKO ZMAJEVIĆ"
ARBËNESH**

KËSHILLI I PAKICËS KOMBËTARE SHQIPTARE I QYTETIT TË ZARËS, NË ARBËNESH DHE NË ZARË Më 8-10 maj 2015 ORGANIZOJNË MANIFESTIMIN KULTUROR TRADICIONAL ARBËNESHI 2015

Kumtesa: *Kosova në poezinë e Esad Mekulit* Isak Shema: Kosovo u poeziji Esada Mekuljija

Shime Deshpali: VEPRA LETRARE Poezi dhe prozë, Prishtinë, 2015

*Përrurimi i librit

Kumtesa: Književno stvaralaštvo Šime Dešpalja

Seminari XXXIII Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, Prishtinë, Prishtinë, 17-30.08.2014

Referimi shkencor: **Kultura letrare bashkëkohore**

Takimi i nëntë vjetor i Institutit ALBSHKENCA, Prishtinë, 29-31 gusht 2014-09-10

Kumtesa hapëse

Gani Luboteni – personalitet i shquar i arsimit, i kulturës dhe i shkencës shqiptare

South-Eastern, East-Central Europe, West in South-Eastern and East- Central Europe Europe throughout History

The Image(s) of South-Eastern, and East-Central Europe The throughout History. The Image(s) of the West in South-Eastern and East-Central Europe throughout History

25-26 octobre 2013, "Ivo Pilar" Institute of Social Sciences, Zagreb (Croatia)

Kumtesa: *L`image de Kosova fans les romans modernes de Ismail Kadare*

AKTIVITET KULTUROR DHE SHKENCOR NË ARBËNESH TË ZARËS

Shoqata e Shqiptarëve në Prefekturën e Zarës, Shoqata Rinore Shqiptare në Prefekturën e Zarës, Këshilli i Pakicës Kombëtare Shqiptare në prefekturën e Zarës, në bashkëpunim me Shoqatën e Arbëneshëve të Zarës, me

rastin e organizimit të festave të Nëntorit 2013, në Arbënesh dhe në Zarë (në Fakultetin Arkeologjik të Universitetit të Zarës) më 17- 19 nëntor 2013 organizuan Javën Kulturore me program të pasur kulturor dhe shkencor.

Kumtesa: "E folmja dhe krijimtaria letrare e Arbëneshëve të Zarës", Arbënesh, 18 nëntor 2013

DRUŠTVO ZADARSKI ARBANASA (DZA pozivaju Vas da budete nazočni na tradicionalnoj, kulturnoj manifestaciji "Dani Gospe Loretske 2014". Posebno ističemo 8. svibnja 2014. kada prezentiramo prvi hrvatski prijevod Drame "Nita" autora Josipa Vladovića Relje i dana 10. svibnja 2014. kada je posebno svečano u Zadarskim Arbanasima.

Seminari XXXI Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, Prishtinë, Prishtinë, 19-30.08.2013

Referimi shkencor:

Studimet e Hasan Mekulit për letërsinë shqipe

Takimi i Tetë Vjetor i Institutit-Alb-Shkenca/ 8Th Annual Meeting of Institute Alb-Shkenca, Tiranë, 29-31 gusht 2013

Kumtesa: Harmonizimi i programeve universitare dhe i kërkimeve shkencore të studimit të letërsisë

Konferenca ndërdisiplinore: Terminologjia profesionale si veprimtari ndërdisiplinore

Kumtesa: Terminologjia profesionale-shkencore e letërsisë

Takimi VII Vjetor Ndërkombëtar i Institutit Alb-Shkenca (Shkup, 29 – 31 gusht 2012 Titulli i punimit shkencor:

Periodizimi i studimeve letrare shqiptare

Konferenca e 7-të Ndërkombëtare e Institutit të Sociologjisë

"Identiteti, imazhi dhe kohezioni social në kohën tonë të ndërvarësisë", Vlorë –Shqipëri, 26-27 nëntor 2012, Në 100 vjetorin e Pavarësisë së Shqipërisë.

International Conference: "Identity, Image & Social Cohesion in the time of Integrations and Globalization"

Kumtesa: "Vlora dhe identiteti kombëtar në poezinë e Fatos Arapit dhe të Ali Podrimjes"

Konferenca shkencore e organizuar nga Ministria e Arsimit, e Shkencës dhe e Teknologjisë e Kosovës dhe Komuna e Vitisë- Drejtoria e Arsimit.

Tema: ARSIMI SHQIPTAR NË NJËQINDVJETORIN E PAVARËSISË SËSHQIPËRISË, Viti, më 23 nëntor 2012

Kumtesa: "Arsimi shqiptar në njëqindvjetorin e Pavarësisë së Shqipërisë"

Seminari XXXI Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, Prishtinë, Prishtinë, 13-25.08.2012

Kumtesa: Poezi për Isa Boletinin (Në kuadër të Tryezës së Seminarit kushtuar 100-vjetorit të Pavarësisë së Shqipërisë).

Seminari XXX Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, Prishtinë, 13-25.08.2011

Kumtesa: Proza e Ramadan Rexhepit

Seminari XXIX Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, Prishtinë, 16-27.08.2010

Kumtesa: Versionet e poezisë së Ismail Kadaresë

X CONGRÈS INTERNATIONAL D'ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENES Paris 24-26 shtator 2009. Në kuadër të temës bosht « L'homme et son environnement dans le Sud-est européen (les populations, les moyens de travail, la production, les moyens de communication).Paris, 25 shtator 2009

FAIK KONICA - PERSONNALITÉ ILLUSTRÉ DE LA CULTURE ALBANAISE ET EUROPÉENNE

Faik Konica, a distinguished personality in Albanian and European culture

Seminari XXVIII Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, Prishtinë, 17-28.08.2009

Kumtesa: Krijimi i ciklit të romaneve në letërsinë shqipe

Universiteti "Ismail Qemali" i Vlorës, 21-22 maj 2008 Petro Marko - personalitet i shquar i letërsisë bashkëkohore shqiptare

Kumtesa: Mendimi kritik letrar i Rexhep Qosjes për prozën e Petro Markos.

Universiteti i Evropës Juglindore – Tetovë, Fakulteti i Gjuhëve dhe i Komunikimit, Katedra e Gjuhës dhe e Letërsisë Shqipe
Simpoziumi III Ndërkombëtar "Gjuha dhe letërsia arbëreshe", Tetovë, 28-29 prill 2008

Kumtesa: Jeronim de Rada- shkrimtar i shquar i romantizmit evropian.

Instituti Albanologjik i Prishtinës, Sesioni shkencor (22 prill 2008): Konsulta Gjuhësore e Prishtinës (1968)
Kumtesa: Zbatimi i Rregullave të drejtshkrimit të shqipes (Projekt) të vitit 1967 në letërsinë artistike.

Sesioni Shkencor i Institutit Albanologjik, 14 Dhjetor 2007
Letërsia Në Shkollë Dhe Në Fakultete

Kumtesa: Çështje të studimit akademik të letërsisë shqiptare në arsimin e lartë.

Universiteti Shtetëror i Tetovës - Seminari Ndërkombëtar i Albanologjisë, Tetovë 17 shtator 2007 dhe Ohër 18-23 shtator 2007
Tema: Zhvillimi i romanit të sotëm shqiptar dhe afirmimi i tij në suaza të letërsisë botërore.

Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, Seksioni i Gjuhësisë dhe i Letërsisë dhe Seksioni i Shkencave Shoqërore

Tryeza shkencore, 24 maj 2007: Naum Veqilharxhi – Jeta dhe Vepra
Kumtesa: Naum Veqilharxhi në Historinë e letërsisë shqipe.

Universiteti i Evropës Juglindore Katedra e Gjuhës dhe e Letërsisë Shqipe - Tetovë Konferenca e dytë shkencore, Gjergj Fishta, figurë madhore e letërsisë sonë Tetovë, 24.11.2008.

Kumtesa: "Dialogët dramatikë: Gjuha e Msimit dhe Nevoja e Msimit të Gjergj Fishtës.

Fakulteti i Filologjisë-Prishtinë dhe Fakulteti Histori-Filologji i Tiranës Seminari XXVI Ndërkombëtar i Gjuhës, Letërsisë dhe Kulturës Shqiptare, Tema e Sesionit shkencor Koha në Letërsinë shqipe

Kumtesa: "Hapësira dhe koha në romanet Kronikë në gur dhe Çështje të marrëzisë të Ismail Kadaresë"

Fakulteti i Filologjisë Prishtinë dhe Fakulteti Histori-Filologji i Tiranës Seminari XXV Ndërkombëtar i Gjuhës, Letërsisë dhe Kulturës Shqip-tare, Prishtinë, 14-28.08.2006.

Proza e Ismail Kadaresë, (Tryezë me rastin e 70-vjetorit të lindjes së I. Kadaresë) Tema e Sesionit shkencor: Miti në letërsinë shqipe Kumtesa: **Funksioni i mitit në romanet e Vath Koreshit** Universiteti Sankt-Petersburgut, Fakulteti Filologjik - Dega e Gjuhës Shqipe

Cikël ligjëratash (tetë tema për zhvillimin e letërsisë shqiptare), 3-16 maj 2006

Kritika letrare e Hasan Mekulit për letërsinë

Biblioteka Kombëtare e Shqipërisë & Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës

Konferenca Kombëtare e Bibliotekonomisë, Tiranë, 20-22 Nëntor 2006. Tema: Bibliotekat shqiptare në botën e re demokratike

Kumtesa: Hartimi i bibliografive kombëtare shqiptare

International Book Festival Edinburgh, 12-28 August 2006 (I ftuar nga Drejtoria e Festivalit, kam marrë pjesë edhe në programin e prezantimit të shkrimtarit Ismail Kadare si fitues i Çmimit letrar ndërkombëtar Njeriu i Librit 2005)

IX Congrès International d'Études sud-Est Européennes

Tiranë, 30 gusht- 3 shtator 2004

Titulli i punimit shkencor:

Les mouvements littéraires dans la littérature albanaise du XX e siècle

Lëvizjet Letrare në Letërsinë shqiptare të shekullit XX

Seminari XXII ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare

The XXIII International Seminar for Albanian Language, Literature and Culture, Prishtinë, 16.VIII-27.VIII 2004

Kumtesa: Shekuj letrarë të letërsisë shqiptare

Seminari shkencor i organizuar nga Universiteti i Tiranës (Departamenti i Letërsisë i Fakultetit të Historisë dhe të Filologjisë), Tiranë, 3.5.2004

Fenomeni i Avangardës në Letërsinë shqiptare

Kumtesa: Koncepte të avangardës në letërsi

Seminari V Ndërkombëtar për Studimet Arbëreshe

V Seminario Internazionale di Studi Italo-Albanesi

*/ Figura dhe vepra e J. de Radës / 100 Vjetori i vdekjes 1903-2003
Itali, Cosenza, 2-5 tetor 2003*

Kumtesa: Vlerësime të Faik Konicës për veprimtarinë e Jeronim de Radës

Konferenca Shkencore: Jeta dhe vepra e Ernest Koliqit

Organizuar nga Universiteti i Shkodrës "Luigj Gurakuqi" Shkodër, 2003

Kumtesa: Kontributi i Ernest Koliqit për zhvillimin e arsimit në Kosovë

Konferenca Shkencore Universiteti dhe shoqëria bashkëkohore

Scientific Conference

University and Contemporary Society, Prishtinë, 16-17 nëntor 2002.

Kumtesa: Universiteti dhe shoqëria bashkëkohore/University and Contemporary Society, Prishtinë, 2003.

Sixieme Congrès International d'études du Sud-est Européen

Sofia 30 gusht – 5 shtator 1989

Kumtesa: La thème de la guerre de la liberation national dans le roman contemporain albanais en Yougoslavie

Tema e luftës për çlirimin kombëtar në romanin bashkëkohor shqiptar në Jugosllavi

Konferenca Shkencore e 100-vjetorit të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit

La Conference Scientifique consacre au 100 ---anniversaire de la Ligue Albanese de Prizren, Prishtinë, 6-9 qershor 1978.

Kumtesa: Trajtimi i temës së Rilindjes Kombëtare Shqiptare në romanin tonë të sotëm/La façon d`aborder le thème de la Renaissance Albanaise dans le roman d`aujourd`hui.

Instituti Albanologjik i Prishtinës, Periodizimi i letërsisë shqipe, Prishtinë, 1974

Kumtesa: Të dhëna të reja lidhur me botimin e revistës "Albania" në Bruksel (1897-1902)

Nouvelles données sur la publication de la revue "Albania" a Bruxelles (1897-1902)

IV Congrès International d`études du Sud-Est Européen, Ankara, 1979. Kumtesa: Le développement de la littérature contemporaine albanaise / Zhvillimi i letërsisë bashkëkohore shqiptare

III Congrès International d`Etudes du Sud-Est Européen, Bucarest, 4-10 septembre, 1974

Kumtesa: L`influence littéraire de Maxime Gorki sur la formation de l`écrivain Sterjo Spasse / Ndikimi letrar i Maksim Gorkit në formimin e shkrimtarit Sterjo Spasse

II Congrès International d`Études du Sud-Est Européen, Athinë 7-13 maj 1970

Kumtesa: Le sujet de la lutte de la liberation national dans le romans de Hivzi Sulejmani. / Trajtimi i temës së luftës për çlirimin kombëtar në romanet e Hivzi Sulejmanit.

UNIVERSITETI I TIRANËS
FAKULTETI I HISTORISË DHE I FILOLOGJISË

FTESË

Z. / Znj. _____

Si dëshmi nderimi që bota akademike e kulturore – shqiptare dhe e huaj – i shpreh përfaqësuesit më të madh të gjenisë krijuese të kombit, shkrimtarit ISMAIL KADARE, ish-studentit më të shquar të Universitetit të Tiranës,

DEPARTAMENTI I LETËRSISË

në bashkëpunim me
DEPARTAMENTIN E GJUHËS

organizojnë
Konferencën Shkencore Ndërkombëtare

STUDIA KADAREIANA, ALBANICA ET HUMANITATIS

E enjte, 15 dhjetor 2016, ora 9.00
Tirana International Hotel,
Salla "Balsha"

në kuadër të ciklit të veprimtarive

IN HONOREM KADARE

TIRANA INTERNATIONAL HOTEL SALLA "BALSHA"

8.30-9.00 Regjistrimi i pjesëmarrësve
9.00-11.00 FJALA PËRSHËNDETËSE
SEANCA PLENARE

Drejtues: F. Dado, F. Altinari, P. Morgan

1. Eric Faye (Francë)
Kadare, përtej Oruellit
2. John Hodgson (Angli)
Pritja e vepres së Kadarese në Angli e Amerikë në vitet 1971-1990
3. David Bellos (Angli)
Ismail Kadare dhe çështja e pushtetit
4. Matteo Mandalà (Itali)
Romani i formimit dhe *Kronikë në gur* i Ismail Kadarese
5. Joachim Röhms (Gjermani)
Pasujat e përkohshme të "grindjes letrare gjermano-gjermane" për receptimin e vepres së I. Kadarese në gjuhën gjermane

10.30- 11.00 Coffee break

11.00- 13.30 SEANCA PLENARE (VUJIM)
SALLA BALSHA

Drejtues: E. Faye, M. Mandalà, J. Hodgson

1. Peter Morgan (Australi)
Shkrimtar mes botëve
2. Jean Paul Champseix (Francë)
Kur autori bëhet personazh, ndodh sepse ka arsye...
3. Francesco Altinari (Itali)
Gjurmë të botës arbëreshe në romanin *Kush e sollë Doruntinën* të I. Kadarese
4. Floresha Dado (Ak. e Shkencave, Tiranë)
Raporti i imagjinatës artistike me intuitën shkencore në eseistikën kadareane

4. Bashkim Kuçuku (UT)
Përmes horizontit tjetërsues të pritjes, në horizonte pritjeje me liri
7. Aleksander Rusakov (Rusi)
"Gjithfarë rrangallash, që s'u dihej as emri..." (Gjuha shqipe në krijimin e universit të Kadarese)

DISKUTIME

Pushim

Akademia e Shkencave, Salla Aleks Buda

Seanca e parë, ora: 16.00-18.00

ÇËSHTJE TË KARAKTERIT TË PËRGJITHSHËM TË UNICOM-IT KADAREAN

Drejtues: J. Paul Champseix, K. Shala, Sh. Sinani

1. Blerina Suta (UE)
Shkrimi si aksident dhe alegoria e shpëtimt
2. Shaban Sinani (Ak. e Shkencave, Tiranë)
T'birë e shekullit të Migjenit dhe *Shekulli i zenë* i Kadarese - një vështrim krahasues
3. Kujtim Shala (Universiteti i Prishtinës)
Kadare: letërsi e ideologjeme
4. Agim Vinca (UP)
Poezia e Kadarese (Nga *Shekulli i im deri të Tirana në dimer*)
5. Isak Shema (UP)
Ismail Kadare në zenitin e letërsisë moderne
6. Osman Gashi (UP)
Ismail Kadare dhe identiteti i letërsisë shqipe
7. Kristaq Jorgo (UT)
Ismail Kadare si fenomen kolektiv

DISKUTIME

PËRMBAJTJA

ISMAIL KADARE	
ARTI DHE LETËRSIA E BËJNË BOTËN REALE MË TË BUKUR.....	7
I. PJESA E PARË	13
VERSIONET E POEZISË SË ISMAIL	
KADARESË.....	135
HAPËSIRA DHE KOHA NË ROMANET <i>KRONIKË NË GUR</i>	
DHE <i>ÇËSHTJE TË MARRËZISË</i>	25
BOTIMI I SERISË SË VEPRAVE LETRARE SHQIP	
DHE FRËNGJISHT NË PARIS.....	43
SHKRIMTARI ISMAIL KADARE NË ZENITIN	
E LETËRSISË BOTËRORE.....	57
PROZA E ISMAIL KADARESË.....	71
ISMAIL KADAREJA DHE VEPA E TIJ.....	83
IMAZHI I KOSOVËS NË ROMANET E ISMAIL KADARESË.....	93
L'IMAGE DU KOSOVO DANS LES ROMANS	
D' ISMAIL KADARÉ.....	107
IMIDŽ KOSOVA U ROMANIMA ISMAILJA KADAREA.....	126
II. PJESA E DYTË	137
ISMAIL KADARE-FITUES I ÇMIMIT NDËRKOMBËTAR	
NJERIU I LIBRIT 2005.....	139
DISCOURSE D'ISMAIL KADARÉ.....	184
SPEECH BY ISMAIL KADARÉ.....	189
FJALIMI I SHKRIMTARIT ISMAIL KADARE ME RASTIN E	
MARRJES SË ÇMIMIT.....	193
KADARE NË FESTIVALIN NDËRKOMBËTAR TË LIBRIT -	
EDINBURGH, 2006.....	199
JETA DHE VEPRIMTARIA ARSIMORE, KULTURORE	
DHE SHKENCORE.....	207

Prof. Dr. ISAK SHEMA

**ARTI LETRAR
I ISMAIL KADARESË**

Radhitja kompjuterike
Fatos Shema

Redaktura artistike
Bekim Shala

Formati: 15.5 x 22 cm

Shtypshkronja
Lena Grafik Desing

Prishtinë
2021

